

TC
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK KADINI

NURAN ÜLKER

Danışman
Prof. Dr. Tülay Alim Baran

Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı
İstanbul 2010

***“Kim demiş bir kadın küçük Őeydir,
Bir kadın belki en bűyűk Őeydir.”***

(18 Mayıs 1919’da İstanbul Darűlfűnun’da yapılan toplantıda bir hanım)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
GİRİŞ.....	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. TANZİMATTAN MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR TÜRKİYE'DE KADINA GENEL BİR BAKIŞ.....	5-9
1.1.1 EĞİTİM.....	9-14
1.1.2 HUKUK.....	14-18
1.1.3 AİLE.....	19-22
1.1.4 ÇALIŞMA HAYATI.....	22-25
1.1.5 TOPLUMSAL YAŞAM.....	25-28
1.1.6 KADIN FAALİYETLERİ.....	28-33

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.MİLLİ MÜCADELE'DE TÜRK KADINI.....	33-34
2.1.1 MİLLİ MÜCADELE'DE MİTİNGLERDE TÜRK KADINI	35-38
2.1.2 MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE CEPHEDEKİ KADINLAR.....	38-42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1.CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK KADINININ DURUMU.....	42-46
3.1.1 EĞİTİM.....	46-61
3.1.2 HUKUK.....	61- 69
3.1.3 AİLE.....	69-71
3.1.4 ÇALIŞMA HAYATI.....	72-74
3.1.5 TOPLUMSAL YAŞAM.....	74-88
3.1.6 SİYASET.....	88-97
SONUÇ.....	98-99
KAYNAKÇA.....	100-104
EKLER.....	105- 118
ÖZGEÇMİŞ.....	119

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, Türk kadınının bugünkü konumuna nasıl geldiğini anlatmak üzere hazırlanmıştır. Kadının yaşadığı tüm dönemler içinde Cumhuriyet döneminin önemi büyüktür. 1928 ve 1929’lu yılların gazetelerini incelerken iki konu çok dikkat çekici olmuştur. Mektep ve kadına dair haberler... Kadın ve eğitim bir dönemin gündemini oluşturmuştur. Biz biliyoruz ki, Mustafa Kemal pek çok konuda mücadele verdi ancak bu mücadeleyi daha anlamlı kılmak için bu milletin eğitim düzeyinin yükselmesi, okuma yazma oranlarının artması ve kadına olması gereken değerin verilmesi gerektiğinin altını çizdi.

Kadın konusunda pek çok çalışmanın yapıldığı, farklı görüşleri de içinde barındırabilen, pek çok kıymetli insanın üzerinde düşündüğü ve ürettiği bir konu olmuştur. Bu noktada bizim hedefimiz bu görüş ve düşünceleri hatta bu düşüncelerin kaynaklarını da olabildiğince inceleyerek kadının gelişim sürecini yaşamak, daha önemlisi anlamak olmuştur.

Kadının tarihi gelişimi önemlidir ancak Cumhuriyet döneminde kadının gelişimi bu tezin en önemi bölümünü oluşturur. Bu konu esasında çok önceden planlanmış fakat Cumhuriyet’in ilanı ile kadının hak ettiği yeri bulması çalışmaları hız kazanmıştır.

Çalışma boyunca birçok makale ve kaynak kullandık. Bu kaynakların içinde şüphesiz en önemli olanı Gazi Mustafa Kemal’in Söylev ve Demeçleri olmuştur. Gazi’nin Konya kadınlarına yaptığı konuşma bulmacanın tüm parçalarını içinde bulmanın heyecanını yaşatır nitelikte etkileyicidir. Dönemin gazetelerine dokunmak ve onları okuyabilmek ise ayrıca büyük heyecan uyandıran güzellikte olmuştur.

Tüm bu kaynaklara ulaşırken kullandığımız TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve İSAM, tarih araştırmalarında etkili kaynakları bünyesinde bulunduran eşsiz mekânlardır.

Sevgili danışmanım ve değerli hocam Prof Dr. Tülay Alim Baran’a sabrı, ilgisi, yol göstericiliği, ama her şeyden öte bu muhteşem yolculuktaki dostluğu ve güveni için teşekkür ediyorum. Sevgili eşim ve çocuklarıma sabır ve sonsuz destekleri için, hayalimi gerçekleştirme sürecinin her adımında yanımda olduklarını gösterdikleri için sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Bu tez çalışmasında Türk kadınının tarih sürecinde içinde yaşadığı koşullar ve gelişimi incelenmiştir. Türk kadınının Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yeri ve önemini anlayabilmek, Cumhuriyet Türkiye'sinde kazandığı hakları idrak edebilmek ve bugünkü durumunu yorumlayabilmek için oldukça uzun bir tarihi incelemek gerekmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda kadın ailede önemli bir yere sahiptir. Ancak yine aynı dönemde İslamiyet'in etkisiyle kadın eve kapatılmış ve giyim kuşamıyla da sınırlandırılmıştır. Osmanlı döneminde kadının itirazları, bazı dernek hareketleriyle, dergilerdeki yazılarıyla dikkat çekici hale gelmiştir.

Kuşkusuz çalışmanın en önemli bölümünü Cumhuriyet dönemi oluşturur. Bu dönemde kadına dair yaşanan gelişmelerin en önemlilerinden biri Medeni Kanun'un kabul edilmesi olmuştur. Kadının eğitimine verilen önemin çok büyük olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Cumhuriyet kadın hakları bakımından devrim niteliği taşıyan yasal ve siyasi dönüşümleri gerçekleştirmiştir. Konunun sosyal ve kültürel boyutları tarihten bu güne kadar kadın ve erkek tüm toplum için önemsenen ve gündemde kalan bir mevzudur. Mustafa Kemal Atatürk'ün bütün çalışmalarında olduğu gibi kadın konusu da üzerinde titizlikle durduğu, adım adım ve çok önceden planladığı bir konu olmuştur.

Biz de Cumhuriyet'in Türk kadınına verdiği desteği ve ona dair çalışmaları inceleyerek bugüne nasıl gelindiğini anlamak üzere yola çıktık. Amacımız Türkiye Cumhuriyeti tarihinde oluşan kültürel, siyasi ve toplumsal değişimlerle birlikte kadının kazanımlarını tanımlayabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplumsal Yapı, Eğitim, Kadın Faaliyetleri.

ABSTRACT

The aim of this thesis has been clarified as analyzing the living conditions and the development of the Turkish women in history. A long period of history had to be studied in order to well understand the place and importance of the Turkish women during the time of Ottoman Empire, perceive the vested rights of women in the republican period and also in order to be able to interpret today's current position.

Women had an important place in the family during the Ottoman Empire. However, they were closed in the houses and also restricted in dressing with the Islamic effect of that period.

It is obvious that, republican period is the most important part of this study. One of the most important developments related with women was the acceptance of Civil Law in this period. It has to be remembered that, also the education of women has great importance. The legal and political changes, which can be considered to be a revolution in regard to women's rights, came into existence with the republic.

Social and cultural dimensions of this subject had/ and still have great importance for the whole society, including both, men and women. It can be clearly seen that Mustafa Kemal Atatürk also paid great attention and planned everything step by step in regard to women as well as the other subjects.

We also tried to understand how we came to today's current conditions by analyzing the studies related with Turkish women, also the support of the republic, and the attempts in this field as well. Our aim is to show the benefits and the gains of the women, which came into existence with the cultural, political and social changes in the history of Turkish republic.

Key Words: Woman, Social Structure, Education, Woman Activities.

GİRİŞ

Kadın, toplumun temel öğelerinden birisidir. Toplumun izlerini, tarihini çocukları ve erkeğiyle birlikte üzerinde taşır ve mutlak ki geleceğini de taşıyacaktır.

Türk kadını da içinde bulunduğumuz çağa kadar gelen süreçte Türk toplumu için gerekli olan tüm görevleri başarıyla yapmıştır.

Bugünün dünyasında Türk kadınının yerini en doğru haliyle ortaya koymanın yolu, onu tarihten bu yana Türk toplumu içinde değerlendirmekle mümkün olabilir.

İslamiyet'ten önce Türklerde ilk inanç duygusu totemcilik olarak görülür. Bu dönemde exogamic zorunluluğu aile yaşamına bazı özellikler getirir. Erkek evleneceği kızı başka klanlardan seçmeye mecburdur.

Totemcilikten sonra Türklerin girdiği din Şamanizm'dir. Eski Türk inanışlarına göre, evrenin yaratılışından Ulu Tanrı'ya "Dünyayı yaratma fikrini veren "Akana" bir "Tanrıça"dır. Dişidir. Şamanizm esaslarına göre, kadın ve erkeğin eşit olması temel kuraldır.

İslamiyet'ten önceki Türklere ait bilgiler Milattan önce 4000 yıl gerilere kadar ulaşır ve bilgiler arasında kadının temel nitelikleri analık ve kahramanlıktır. Tarihte devlet başkanlığı yapan ilk kadınların Türkler olduğu görülür. Eski Türklerde evlilik kurumunda tek kadın esastır. Ailede mal ve mülk müşterektir. Cengiz Yasası'nda boşanmada üstünlük kadına tanınmıştır.¹ Eti ve Sümer Türklerinde kadın erkek kadar askerdir. Hun Türklerinde de erkekler kadınlarıyla birlikte savaş alanlarında bulunmuşlardır.²

Türk toplumuna her dönemde yön veren kadındır. Bu eski bir Türk inanışdır. Bu inanışı, kadın hakları ve sosyal değerlendirmelerinden çok bir ulusun dilinde, edebiyatında, sanatında, folklorunda ve tamamıyla kültüründe görmek mümkündür.

Türkler, İslamiyet'e girişlerinde, bir taraftan kendi örf ve adetlerini muhafaza etmeye çalışırken istila ettikleri Arap, Fars, Bizans ve Avrupa ülkelerinin kültürünün de tesirinde kalmışlardır.

¹ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Ankara 1993, s. 104.

² Hanım Halilova, *Tarihten Bu Güne Türk Kadını*, Ankara 2004, s. 11.

İslamiyet'e girmemizden sonra 1070 yılında yazılan Kutadgu-Bilig, eski Türk destanları gibi kadını yüksek düzeyde görmez. Kız çocuğunu değersiz bulur. Kadınların örtünmelerini ister. Artık Türk toplumunda kadına bakış değişir.

Selçukluların X. Yüzyılda Anadolu'ya gelişlerine kadar, İslamiyet'in etkisine rağmen kadın aktif bir rol üstlenir. Kadın günlük yaşamında erkekle beraberdir ve eve kapatılmamıştır. Harem kavramı henüz oluşmamıştır. 300 yıl süren Selçuk egemenliğinde kadının sosyal durumu değişmelere uğrar. Sanat ve kültürle ilgilidir ve yine erkeğin yanında yer alır.³

İslam dinini kabul etmiş olmasına rağmen Türklerin İslam öncesi törelere saygı göstermeye devam ettikleri bilinmektedir. Bunun en güzel örneklerinden olan Dede Korkut hikâyelerine göre kadınlarda kahramanlık ve analık özellikleri önemlidir. Dede Korkut'ta kadın eş ve anne olarak toplumda saygın durumdadır ve tek evlilik esastır. Dolayısıyla İslamiyet'in kabulünden hemen sonra Türk kadınları diğer Müslüman devletlerdeki kadınlara oranla erkeklerle eşit haklara sahip bulunmaktadır.⁴ Ancak daha sonra bu durumun yavaş yavaş bozulmaya başladığı görülmektedir. Nitekim Selçuklu Veziri Nizam-ül Mülk "Siyasetname" yapıtında řu öğütlerde bulunmaktadır: " Hükümdarın emrindeki kişilerin iktidar kullanmaları caiz değildir. ...Bu kural özellikle kadınlara uygulanmalıdır. Çünkü onlar çarşaf ve peçe giyen ve aklen gelişmemiş kimselerdir. Onların tek görevi neslin devamını sağlamaktır... Ne zaman ki hükümdarın eşleri devlet işine karışır ise, o zaman işler kötüye gider, çünkü onlar kararlarını erkeklerin yaptığı gibi, dünya işlerini göz önünde tutarak... değil, fakat başkalarının kendilerine söyledikleri şekillerde ve başkalarının çıkarlarına göre alırlar. řu doğaldır ki onların verecekleri emirler doğru olması gerekenin tam zıddıdır...⁵ Görüldüğü üzere İslamiyet'in kabulünden hemen sonra Türk kadını için hemen bir değişiklik olmamış ancak, zamanla sokağa çıkmayan ve gerek evlerde gerekse sokakta belli kurallar içinde hareket etmek zorunda kalan bir kadın tipi gelişmiştir.

Tarihi gelişim içinde, insan ilişkileri birtakım kuralları zorunlu kılmıştır. İnsanın sosyal yaşantısındaki değişme ve gelişmeler ise bu kurallara şekil vermede etken olmuştur.

³ Burhan Göksel, a.g.e., s. 104–128.

⁴ Gül den Ertuğrul, "Atatürk ve Kadın Hakları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VIII, Kasım 1991, Sayı 22, s. 56–58.

⁵ İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul 1989, s. 57.

Kadın hakları da bu kurallar doğrultusunda toplumun sosyal ve siyasal yaşantısı ile ekonomik çizelgesi yönünde gecikme, gerileme veya duraklama göstermiştir.⁶

Türkiye, laikliğe geçiş ve halifeliğin kaldırılması, eğitimin birleştirilmesi gibi ilerici siyasal reformları gerçekleştirebilmiş, Ortadoğu'nun tek Müslüman ülkesidir. Türkiye aynı zamanda, 1926'da İsviçre Medeni Kanununun kabulü ile cinsiyet ayrılığı ve yasal eşitsizliğe dayalı şeriat kurallarını kaldıran ilk ülke olmuştur. Tüm bu önemli ve köklü reformlar şüphesiz, Türk kadınlarının toplumsal konumlarında kapsamlı ve ölçülebilir değişikliklere yol açmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun, Osmanlı Devletinin özellikle son dönemlerindeki batılılaşma çabalarıyla birlikte görülen toplumsal yapı değişimlerinden beslenerek gelmesi gibi kadının durumunun değişimi de uzun bir sürecin sonucudur.

XVIII. ve XIX. Yüzyılda Avrupa'nın ekonomik alanda gerçekleştirdiği hızlı gelişim kadınların durumunu değiştirmiştir. Aile dışında sosyal hayata katılan kadın, çalışma hayatının da önemli bir parçası haline gelmiştir. Meydana gelen değişiklikler üzerine önemli sorumluluklar yüklenen kadınlar, durumlarının düzeltilmesini istediler. Bunun üzerine Avrupa'da kadınların ekonomik, siyasi ve sosyal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması için mücadele eden teşkilâtlar ortaya çıktı.

Bu teşkilâtların kadın hakları için yaptığı mücadele başarılı oldu ve birçok Avrupa ülkesi kadınlar lehindeki istekleri kabul ederek, kadın erkek eşitliğini sağlayacak hukuk değişikliğini gerçekleştirdi. Avrupalı kadınların yaşam seviyesi yükseldi. Çalışma şartları düzeltildi, eğitim hakları tanındı, ücretleri artırıldı.

Batı ülkelerindeki bu gelişmeler Osmanlı İmparatorluğunu da etkiledi. Tanzimat'ın ilânından sonra kadının statüsü tartışılmaya başlandı. Tarihte Osmanlı padişahları kadınların uyması için birçok ferman yayınlamışlardı. Bu fermanların bir kısmı kılık kıyafet, sokağa çıkma, hamama gitme, camiye girme, alışveriş yapmaları ile ilgili yasakları belirtir.

Osmanlı İmparatorluğunun zayıflama döneminde imparatorluğu kurtarmak için başlatılan ıslahat hareketleri, Tanzimat'ın ilânından sonra batılılaşma hareketine dönmüştür. Bu yenilikçi ortam ileri tarihlerde kadınlarla ilgili yaşanacak gelişmelere zemin oluşturmuştur.

⁶ Günseli Özkaya, *Tarih içinde Kadın Hakları*, Ankara 1985, s. 3.

Aynı dönemde Arazi Kanunnamesi kabul edilmiş böylece kadına eşit miras hakkı gelmiştir. Kıyafet ve sokağa çıkma yasakları eskisi gibi şiddetle uygulanmamış, kızlar için yeni okulların açılmasına hız verilmiştir.⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk on yılda Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen devrimler, bir yandan kadının yurttaş olarak kabul edilmesini, diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamış, büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren her alanda önemli gelişmeler kaydedilmiş, Türkiye çağdaş dünyanın bir üyesi olarak, kadın erkek eşitliğini sağlayıcı uluslar arası gelişmeleri izlemiş ve bu yönde gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. 1926 yılında Medeni Kanun'un kabulü ve 1934'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi kadınların Cumhuriyet'in kuruluş döneminde elde ettiği en önemli kazanımlardır. Bu kazanımlar evrensel ölçütlerle değerlendirildiğinde, benzeri çok az toplumda gerçekleştirilebilmiş, örnek nitelikli dönüşümlerdir. Bu reformların kökünde yer alan düşünce, kadınları kamu alanına çıkarmayı, onları eğitimde, çalışma yaşamında, meslek sahibi olmada, sosyal yaşamın her boyutunda etkin ve etkili kılmayı hedeflemiştir. Ulusçuluk, akılcılık, bilimsellik, laiklik ve modernleşme gibi amaçların yanında, kadınların siyasal, toplumsal ve yasal eşitliğini savunan Cumhuriyet görüşünün kadınlara bakışı, Osmanlı döneminde olandan özde ayrılmıştır.

Bu radikal kopuşla Cumhuriyet bir yandan kadın hakları açısından devrim niteliği taşıyan yasal ve siyasal dönüşümleri daha 1930'larda gerçekleştirmiş; diğer taraftan kadın meselesi özellikle sosyal ve kültürel boyutları ve "özel alan"a ilişkin yönleri ile ülke gündeminde günümüze değin hep sıcaklığını koruyan bir konu olarak kalmıştır.⁸Bu kopuşun tarihsel süreç içerisinde nasıl gerçekleştiğini, kadının Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl tanımlandığını, hangi değerlerin onu sembolize ettiğini ve buna karşılık Cumhuriyetin neler getirdiğini olabildiğince ortaya koymak bu uzun hikâyenin kolay anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Türk kadınının bugün durumunu yorumlayabilmek için tarihsel süreci izlemek gerekir. Türkiye tarihinde oluşan kültürel, siyasal ve toplumsal değişimlerle birlikte kadının kazanımlarını tanımlamak konuyu daha anlaşılır bir hale getirebilir.

⁷ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını*, Ankara 1988, s. 227–228.

⁸ Feride Acar, "Cumhuriyet ve Kadın", *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu*, Ankara 1998, s.111.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. TANZİMAT'TAN MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR TÜRKİYE'DE KADINA GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun tarihi içinde önemli kırılma noktalarından birini hiç kuşkusuz Tanzimat süreci oluşturmaktadır. Gerek Tanzimat Fermanına ülkeyi götüren iç ve dış siyasi, toplumsal gelişmeler gerekse, Tanzimat'tan Meşrutiyete kadar olan dönemdeki ciddi kabuk değiştirme süreci içinde çok sayıda gelişmeyi barındırmaktadır.

Tanzimat döneminde Avrupa ile gelişen ilişkiler Türk sosyal ve siyasi hayatında etkilere neden olmuştur. Türk aydınları Batı'daki düşünce ve yaşam tarzını tanımış, bunu kendi toplumunda uygulama konusunu düşünmeye başlamıştır. Bu konuda basının önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Batı'daki yeni kavram ve oluşumlara paralel olarak, Türk toplumunda da kadının yeri ve önemi konusunda bazı kıpırdanımlar meydana gelir. En belirgin gelişme eğitim alanında olur. Bunda azınlık okullarının da rolü büyüktür. Hukuki alanda olan gelişmeler de dikkat çekicidir. Asıl önemlisi, aydınlardaki yeni fikrî oluşumun bir göstergesi olarak, kadın hakları meselesi çeşitli boyutlarıyla edebî eserlerde ele alınmaya başlanır.⁹

Osmanlı cemiyetinin giderek Batı etkisi altına girmesiyle, toplum hayatında eğitim, sanat ve edebiyatta meydana gelen gelişmeler, kadının eğitim seviyesinin yükseltilmesi fikrinin doğmasına yol açmıştır. Nitekim bu dönemde Türk kadınına ilk defa resmî eğitim vermeye başlanmıştır. Eğitimin bir sonucu olarak, sınırlı bir alanda da kalsa, Türk kadını bu dönemde ilk defa devletten maaş alarak resmen çalışmıştır, öğretmenlik yapmıştır. Hukuki alanda da yeni bazı haklar kazanmıştır.

Bütün bunlara rağmen, kadın meselesi dar bir çerçeve içerisinde, daha çok aydınların tartıştığı bir konu olmaktan ileri gidememiştir. Fakat bu tartışmaların yeni hukuki düzenlemelere zemin hazırladığı unutulmamalıdır.

⁹ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, İstanbul 1992, s. 58.

Birçok konuda olduğu gibi, kadın meselesinde de tabandan gelen bir hareket söz konusu değildir. Aydınlar bu konuda da toplumu yönlendirmeye çalışmışlardır.

Az da olsa, Ali, Fuat, Münif, Cevdet Paşa gibi idareciler aile hukuku ve evlenme açısından bazı problemler bulunduğunu bilmektedir. Bunlar, konu ile ilgili bazı değişiklikler yapmak istemişlerdir. Hatta sadrazam M. Emin Ali Paşa, Fransız Medeni Kanunu'nu kabul etmeyi bile düşünür. Ancak, toplum buna hazır olmadığından, geleneksel evliliği düzenleyen bazı ferman ve tembihlerle yetinmek zorunda kalır. Başlık ödeme ve evlenmedeki ağır masrafları kaldırmaya çalışır.¹⁰

Tanzimat döneminin en önemli amacı idarede dönüşüm idi. Devlet erkânı ne toplumu dönüştürüp değiştireceklerini söylediler; ne de aileyi ve bireyi. Tanzimat adamı ile Jön Türkler arasındaki büyük fark, ikincilerin ısrarlı toplum mühendisleri olmalarıdır. Tanzimat döneminde asayiş ve düzeni sağlayan tedbirlerin ötesinde 19. asrın modern devleti ailenin iktisadi, kültürel yapısını sağlamlaştırmayı, gençlerin eğitimini yönlendirmeyi, çocuk ve eşin hukukunu korumayı vazife ediniyor ve buna yönelik tedbirler almak istiyordu.¹¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimat ile birlikte Avrupa'nın etkisiyle başlayan siyasi düşünce akımları, zamanla gelişmişti. Bunun da sonucunda 1865 yılında kurulan Genç Osmanlılar Cemiyetinin çalışmalarıyla, Meşrutiyet düşüncesi ve programı, bazı aydınlar tarafından kabul edilmiş ve birçok mücadeleden sonra 1876 yılında Birinci Meşrutiyet'in ilanı sağlanabilmişti. Birinci Meşrutiyet 23 Aralık 1876'da ilan edilmiş, ancak Osmanlı-Rus Savaşı'nı bahane eden II. Abdülhamit'in 14 Şubat 1878'de Mebusan Meclisi'ni kapatmasıyla sona ermişti. Böylece Birinci Meşrutiyet dönemi kısa sürmüş ve mutlakiyet yönetimine yeniden dönülmüştü. Bundan sonra da padişah katı bir istibdatla devleti yönetmeye başlamıştı.

II. Abdülhamit'in bu tutumuna ve ülkenin içerisinde bulunduğu bunalımlı duruma son verebilmek üzere, mutlakiyet yönetimine karşı olmak ve yeniden anayasayı uygulamak için bir hareket başlamıştı. Bazı aydınlar, özgürlük düşüncesinin gelişmesi ve meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması uğrunda, yurt içinde ve dışında yoğun bir çalışmaya girişmişlerdi.

¹⁰ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 71.

¹¹ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2000, s. 137.

1878'den sonra II. Abdülhamit'in istibdadını yıkmak, böylece gelişme ve ilerlemeyi hızlandırmak amacı ile çalışmaya başlayan Jön Türkler bir süre sonra örgütlenmeye gitmişlerdir. Bu örgütlenmenin en güçlüsü ve sonuca varanı ise İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, iç ve dış nedenlerin sonucu olarak, 1908 Temmuz ayı başlarında Manastır'daki konsoloslara bir bildiri dağıtarak, amacının meşrutiyeti yeniden ilan etmek olduğunu açıkladı. Böylece mutlakiyet rejimine karşı ilk açık girişimini yapmış oldu.

Bu gelişmeler üzerine, olayların önünü alamayacağını anlayan II. Abdülhamit, direnmekten vazgeçerek, 23 Temmuz 1908 günü, 1878'te yürürlükten kaldırdığı Anayasayı yeniden yürürlüğe koymayı, Ayan Meclisi ile Mebusan Meclisi'nin toplanmasını kabul etti. Böylece 24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edilmiş oldu.¹²

II Abdülhamid'in özellikle eğitim alanında Tanzimat reformlarını sürdürmeye çalıştığı 1876–1908 dönemi, aynı zamanda tarihe bir “baskı rejimi” olarak geçmiştir. Bu rejime karşı olan Jön Türklerin çabası ile Meşrutiyet ilan edilmesine rağmen bu hürriyet sevinci fazla sürmedi, devlet içte ve dışta büyük bunalımlara sürüklendi.

Bütün bu siyasi kargaşa içinde kadın hareketleri de yerini almaya başladı. Kadınlarla ilgili tartışmalar hız kazandı. Hükümet, kendi düşüncesi doğrultusundaki kadın hareketlerini desteklerken, Türk kadınının sosyal hayattaki yeri de büyümeye başladı. Hatta siyasi hayatta da bazı teşebbüsler oldu. Mesela bir grup kadın 1908 parlamentosuna dinleyici olarak katılmak için harekete geçti. Bu hareket, geçmişteki faaliyetlerin doğurduğu bir oluşum sonucu, Türk kadınının siyasi hayatta da rol alma arzusunda bulunduğunu gösterir.¹³

İkinci Meşrutiyet kadın hakları konusundaki tartışmaları hızlandırdı. Bu arada yeni dergi ve gazeteler yayıma girmiş, dernekler kurulmaya başlamıştı. Derneklerde çeşitli çalışmalar yapılıyor, yayın organlarında “kadınların geleneksel kelepçelerinden kurtulması” gerektiği konusunda yazılar yazılıyordu.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra kadın konusu pek çok yönüyle ve daha geniş çevrelerde tartışılmaya başlanmıştı. Dönemin öncü düşün adamlarından Baha Tevfik de Fransız yazar

¹² Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1879–2001)*, İstanbul 2006, s. 455–459.

¹³ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 47.

Odette Lacquerre'in Feminizm adlı kitabını Türkçeye çevirmiş, "İslamiyet ve Feminizm" başlıklı bir ekle birlikte yayımlamıştır.¹⁴

Meşrutiyet döneminde her alanda olduğu gibi, kızların eğitimi konusunda da tartışmaların hız kazandığı görülür.

Türk kadınının Meşrutiyet'te ilk kez eğitim imkânına kavuşması önemli bir olaydır. Bu sayede hem kadının kültür seviyesi yükselecek, hem de yeni çalışma alanları doğacaktır.¹⁵

Meşrutiyet döneminde kızlar için eğitim en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Dönemin başında büyük hayallerle işe başlamış, kız okullarının Avrupa standartlarına yükseltilmesi istenmiş, ancak başarılı olunamamıştır. Bu dönemde eğitimdeki en önemli olay, kızlara yüksek eğitim imkânının sağlanmış olmasıdır. Bu yıllarda Batı'daki birçok ülkede kızlara bu hakkın henüz sağlanmamış olması, konunun önemini daha da artırmaktadır. Bu eğitim, kadının sosyal ve kültürel hayattaki faaliyetlerini hızlandırmasına yardımcı olacaktır.

Yine ilk defa bu dönemde Avrupa'ya kız öğrenci gönderilmiştir.

Bu dönemde eğitim gören kadınlar Jön Türklere sempati duyuyor, onları destekliyordu.¹⁶ Aynı zamanda milli duygularla yetiştiklerinden Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyet'te önemli hizmetler yapacaklardır. Özellikle Milli Mücadele'de etkili konuşmalar yaparak milleti harekete geçireceklerdir.

Osmanlı hukuku, Tanzimat'la birlikte her alanda Batı etkisi altında kalırken, "aile"de Meşrutiyet'e kadar İslâm hukuku esastır. Bu dönemden itibaren aile hukukunda da Batı etkileri görülmektedir.¹⁷

Hayatta ikinci plana itilen Osmanlı-Türk kadını, eğitim, sağlık ve bazı sosyal faaliyetlerde etkinliğini sürdürmüş, ilk önemli adımlar 1916'da gerçekleştirilerek, Ziya Gökalp'ın eserlerinde "kadın hakları" konusu işlenmiştir.¹⁸ Ancak aşağıda alt başlıklar altında verdiğimiz üzere bu dönem içerisinde geç de olsa kimi haklar ve düzenlemeler kadınların

¹⁴Şehmus Güzel,"Tanzimat'tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın",*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, s. 868, 875.

¹⁵Şefika Kurnaz, a.g.e, s. 54.

¹⁶Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1972, s. 229.

¹⁷Şefika Kurnaz,a.g.e., s. 59 – 60.

¹⁸Mustafa Tarakçı, *Milli Mücadele ve Mücadeleci Kadınlar*, İstanbul 2008, s.212.

lehine yapılmaya başlanmış olmakla beraber, bu sürecin tamamlanması için Cumhuriyetin ilanını beklemek gerekecektir.

1.1.1 EĞİTİM

Osmanlı Devletinde, kuruluş yıllarından itibaren hükümdarların ve devlet adamlarının eğitim işlerine büyük emek verdikleri bilinmektedir. Ancak ilk birkaç yüzyılda eğitim kurumlarının hemen hemen hepsinin sadece erkek öğrencileri hedef tuttuğu görülmektedir. Kız çocuklarının bir devlet programı çerçevesi içerisinde eğitilmesi düşüncesi Tanzimat Devri'nde doğmuştur.

İlk kız Rüştiyesi 1858'de İstanbul'da açılmıştır. Bu devirde erkek ve kız çocuklarına sanat öğretmek işini ilkin Tuna Valisi Mithat Paşa, Rumeli'de başlatmış ve yine onun gayretiyle 1869'da ilk kız sanat okulu İstanbul'da açılmış ve 1873'de 17 mezun vermiştir. 1874'de kız öğretmen okulu ile birlikte kızlar için açılmış olan ilkokullar üstündeki okulların sayısı 10'dur. Bu okulların tümünde okuyan kız öğrenci sayısı 294'tür.¹⁹

Osmanlı döneminin eğitim kurumlarına kısa bir bakışta bulunmak ve buradaki adımlardan sonra kadının eğitimini anlamak bizi olayın içine daha rahat çekebilir. Osmanlı Eğitim kurumları şu sırayla izlenebilir;

1. Sıbyan Okulları (Mahalle mektepleri, İlkokullar)

Sıbyan Okulları ilk eğitimi verirdi. Çocuklar bu okullara 4–6 yaşlarında başlıyor ve kız erkek beraber okuyorlardı. Şeriat, kızların da okumasını emrettiği için, bu okullarda karma eğitim yasaklanmamıştı. Bununla beraber büyük merkezlerde kızlar için ayrı sıbyan okulları da vardı. Sıbyan okullarını devlet değil özel kişiler kuruyor ve elbirliğiyle halk tarafından yaptırılıyordu.

Sıbyan okullarında eğitim parasızdı. Derslere ve çocukların eğitimine dini bilgiler egemendi. Öğretimin temeli çocuklara Müslümanlığın ana ilkelerini belletmekti.

Öğretimde temel ezberdi. Öğretmenin verdiği dersi öğrenciler yüksek sesle, tekrar ederek ezberler ve sıraları gelince öğretmenin önüne diz çökerek öğrendiklerini gösterirlerdi. Bu

¹⁹ Aytunç Altındal, *Türkiye'de Kadın*, İstanbul 1991, s. 103.

düzen gözlemi ve anlamayı yok ediyor, fakat yeteneklerine göre, öğrencilerin ayrı ayrı ilerlemelerine de yol açıyordu.

2. Medreseler

Medreseler Müslümanlığın eğitim kurumlarıdır. Osmanlılara medreseler Selçuklular yolu ile geçmiştir. İznik ve Bursa'da kurulan ilk Osmanlı medreseleri, binaları ve yöntemleri bakımından Selçuklu medreselerinin devamıdır.

Medreseler bir yandan daha yüksek öğretime hazırlayan, bir yandan da öğrencilerine yüksek öğretim ve eğitim veren okullardı.

Medreseler parasız ve yatılı okullardı. Medrese öğrencilerine sadece barınak sağlanmakla kalmıyor, onların giyecek ve yiyecek gereksinimleri de karşılanıyordu. Bu giderler medreseye bağışlanan vakfın gelirinden karşılanıyordu. Bu eğitim sistemi, medresede okumayı varlıklı ailelerin bir ayrıcalığı olmaktan çıkarmıştı. Fakir çocuklara da yüksek öğrenim yolları açıktı.

Öğrenimde en önemli yeri Arapça tutuyordu. Medreselerin dili Arapça olarak kalmıştır. Ana dil olan Türkçe medreselerde yer almıyordu. Derslerin hepsinde din bilgileri okutulurdu. Bunların yanına, özellikle medreselerin kurulduğu yıllarda, tıp, matematik astronomi gibi bilimler de medrese programlarında yer alıyordu. Ama medreseler, bunların okutulmasında da skolâstik metodu kullanıyordu.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan 20. yüzyılın başlarına kadar memleketin bilim ve yargı hayatına medreseler egemen olmuştur. Yargının en yüksek makamından en alt kademelere kadar sadece medreseliler atanmıştır.

Medreseler, eğitimde gözlem ve deneye yer vermemek, skolâstiği uzun yıllar sürdürmek, fikir ve düşünce özgürlüğüne kapılarını kapamak, pozitif ilimleri programına almamakla Osmanlı toplumunda çok olumsuz etkiler yapmıştır. Yeni ve sağlıklı gelişmeleri önlemiştir. Toplumun hukuk gibi, siyasi iktidar gibi, sanat ve edebiyat, ekonomi gibi kurumlarına İslamiyet yön vermiş ve medreseyi eğitim amacıyla yalnız bırakmıştır. Medreseler, dini yaymak, din bilgilerini pekiştirmek görevlerinde çok başarılı kurumlar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda medresenin etkisi köklü olmuş, Türkiye Cumhuriyeti bile bu etkiyi uzun yıllar yok edememiştir.

3. Saray Okulları (Mekteb-i Enderun)

Enderun Okulu, Hıristiyan Osmanlı tebaasının çocuklarını ve harp esirlerini imparatorluk hizmetleri için eğitmek ve okutmak esasına göre kurulmuştur. Bu okullar yalnız devleti idare eden yüksek dereceli asker- sivil kadroyu yetiştirmeleri bakımından değil, işle eğitimi birleştiren yöntemleri bakımından da üzerinde durulması gereken kurumlardır.

Enderun okullarının, imparatorluğun öteki eğitim kurumlarında bulunmayan bazı özellikleri vardır. Okula alınan öğrenciler Hıristiyan ailelerin çocukları idi ve genellikle Balkan memleketleri halkından seçilirdi. En yetenekli, en sağlam yapıdaki çocuklar okula yollanırdı.

Okullarda Türkçe, Arapça, Farsça, Türk ve İran edebiyatı, Kur'an, şerh, İslam teolojisi, Türk tarihi, müzik, aritmetik ve geometri okutuluyordu. Bunlardan müzik, geometri ve aritmetik medrese programında olmayan derslerdi.

Enderun okulunda Türkçe ve Türk tarihi okutulması, bunların Hıristiyan öğrenciyi Türkleştirdiği yolunda bir görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

18. yüzyıldan başlayarak bu okullar bazı özelliklerini kaybetmeye başlamışlardır. 1908 meşrutiyet devriminden sonra da kapatılmışlardır. Ancak bu okulların 1839'dan itibaren açılan yeni okullar üzerinde etkilerinin olduğu söylenebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda çöküşün hızlandığı 19. yüzyılda, eğitimle ilgili önemli değişimler yaşanır.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması yenilik hareketlerini kolaylaştırır. Harp Okulu, Askeri Tıp Okulu bu olaydan sonra açılır. İmparatorluğun tarım hayatının çöküntüye girmesi, tımar sistemini düzeltmek için çıkarılan Arazi Kanunnamesi devletin memur ihtiyacını birdenbire artırarak eğitim üzerinde büyük bir etki yapmıştır.

Reform yıllarında eğitimin dikkat çeken yanı çok yönlü olmasıdır. Reform yılları boyunca imparatorlukta eğitim metot ve anlayış bakımından birbirinden farklı okullarda gelişmiş, bazen birbirine zıt yönler almıştır. Birbirinden tamamen ayrı eğitim anlayışlarına ve eğitim sistemlerine sahip olan asker okulları, sanat okulları, memur okulları ve medreseler yan yana yaşamış ve dünya görüşleri değişik insanları yetiştirmiştir.

Reform yıllarının okullarına göz atıldığında şu okulları sıralamak mümkündür;

1. Asker Okulları
2. Sanat Okulları
3. Yeni Okullar
4. Eski Sıbyan Okulları ve Medreseler²⁰

Osmanlı döneminde başlıca eğitim kurumu olan medreseler ve sıbyan mektepleri 17. yüzyıldan beri yararsız, yalnızca din ve Arap kültürü veren okullar haline dönüşmüş, yeniliklere cephe alıp taşlaşmışlardır. Medrese zihniyeti matbaanın bile ülkeye girmesini geciktirmiş, Tanzimat döneminde başlayan eğitimde ve çeşitli alanlardaki yenileşme hareketlerini engellemiş, olumsuz etkilerini sürdürmüştür.²¹

Tanzimat'tan sonraki yıllarda dönemin edebiyatçıları eserlerinde kölelik ve cariyelik konusunu işlemişler ve eleştirmişlerdir. Kamuoyunda muhtemelen bu tür eleştirilerin de etkisiyle bir süre sonra kâğıt üzerinde de olsa köle alım satımı resmen yasaklanacak, belli ölçüde kadın ve kızların da eğitimden yararlanmalarına imkân sağlanacaktır. Osmanlı Devleti'nde erkekler gibi kadınların da toplum hayatına katılması, okuma yazma öğrenmeleri, iş ve meslek sahibi olmaları fikri Tanzimat'tan sonraki yıllarda devrin aydınları tarafından ileri sürülmüş ve müdafaa edilmiştir. Bu doğrultuda devlet tarafından 1863'te kızların tahsil yapabilmesi için Dârümuallimât açılmış, bunu Sultan II. Abdülhamid döneminde inas rüştiyeleri ile İnas Darülfünunu'nun kurulması takip etmiştir.²²

19.yüzyılda okullardaki kız çocukları on iki yaşlarına kadar gayet iyi tahsil görmekteydi. İnas Darülfünunu denilen bu okullarda ders programı çok geniş olduğundan kızları anne ve ev hanımı rolüne tam manasıyla hazırlıyordu. Haftada 36 saat ders okutuluyordu. 18 derslik haftalık program içinde gerekli bütün bilgiler vardı. Alfabe ve Sözlü Bilgiler, Kur'an-ı Kerim ve Tecvit, Din Dersleri, Okuma, Yazma, Edebiyat; Osmanlı Grameri, Arapça, Farsça, Güzel Yazı, Hayat Bilgisi, Ev İdaresi, Ahlak, Sağlık Bilgileri, Aritmetik, Geometri, Coğrafya, Tarih, El Hüneler gibi dersler vardı.²³

²⁰ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara 1995, s. 3- 46.

²¹ Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 10, Kasım 1987, s. 77.

²² Abdullah Uçman, "Darülfünun'da Kadın", *Tarih ve Toplum*, S. 220, Nisan 2002, s. 18.

²³ Aişe Aslı Sancar, *Osmanlı Toplumunda Kadın ve Aile*, İstanbul 1999, s. 39-41.

Tanzimat döneminde kadının eğitimi konusunda başlatılan olumlu faaliyetlerin meyveleri daha çok Meşrutiyet döneminde alınacaktır. Mesleki ve kültürel alanda yoğunlaşan eğitim sonucunda belli bir kültür seviyesine ulaşan kadınlar, milli meselelerde aktif rol aldıkları gibi, gazete ve dergiler vasıtasıyla basın hayatında; bir takım dernekler vasıtasıyla da sosyal hayatta söz sahibi olmaya çalışacaklardır. Meşrutiyet döneminde idareciler kızların eğitimi konusundaki eksiklikleri giderme çabasına girerler. İlk iş olarak İngiliz Sir Frey'in kızından kız okulları ile ilgili geniş bir rapor hazırlaması istenir. O da raporunu hazırlayarak bu konuda bazı tekliflerde bulunur. Rapora göre, bütün kız okullarının bina, sıra ve araç-gereçleri yetersizdir. Öğretmenler de eğitim metotları yönünden yeterli değildir. Bu eksikliği gidermek için, Avrupalı öğretmenler beş yıl Türkiye'de çalıştırılmalı, Türk hanım öğretmenlere örnek olmaları sağlanmalıdır. Okullarda eğitimin bir düzene sokulabilmesi için öncelikle öğretmen okullarında işe başlanmalıdır.

Bundan başka, kızların eğitimi Türk aydınlarının da en çok tartıştığı konulardan biridir. Bu hususta hemen her aydın olumlu fikirlere sahipti; kızların eğitiminden yanaydı. Tartışmalar ancak bunun mahiyeti hakkında oluyordu. Bazıları bu eğitimin sınırlarını belirtmezken, bazıları bu konuda oldukça açık fikirler öne sürüyordu.²⁴

Niyazi Berkes, Tanzimat'ın en büyük başarısının 1862'den itibaren kızların orta eğitim görmeye başlamaları olduğunu ifade etmektedir. Berkes "Kızların eskiden beri mahalle okullarında okuması gelenek olduğu halde bunun ötesinde eğitim görmeleri düşüncesi gerçekte çok cesaretli bir fikirdi" demektedir.²⁵ İlber Ortaylı ise "Tanzimat maarifinin en önemli girişimlerinden biri, ortaöğretim alanında "İnas Rüştüleri" açarak kız çocuklarının eğitim olanağını geliştirmek olmuştur. Kız çocuklarının sayılarının artması ve 19.yüzyıl sonunda eğitim derecesinin liseye kadar yükselmesi ise yeni bir meslek grubunun ortaya çıkışını sağladı, Muallime Hanımlar..." açıklamasını yapmaktadır.²⁶

Bir öncesi ile karşılaştırıldığında kadınlar adına son derece önemli adımlar olmakla beraber bu eğitim hamlelerinin İstanbul, Selanik büyük merkezlerin dışında pek yaygınlaşmadığını unutmamak gerekir.²⁷ Bu döneme ilişkin tartışmalar uzun olmakla beraber Tanzimat'ın yarattığı yasal ve toplumsal koşullara bağlı olarak kadının eğitimden yararlanabilmesi konusunda mesafe alındığı, eğitime bağlı olarak ise daha çok toplumsal

²⁴ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.48, 51.

²⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, s. 226.

²⁶ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1983, s. 182.

²⁷ Berkes, a.g.e., s. 227.

yaşamda kendini göstermeye başladığı açıktır. Kadının eğitim olanağına kavuşmaya başlaması Osmanlı ailesindeki değişimi de beraberinde getirmiştir. Kadına ve kadın haklarına ilişkin “Hatta-ı Hümayun”da bir açıklama olmamakla beraber 1869 yılında çıkan ve ilk kez kızların eğitimine yasal zorunluluk getiren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”nin bu sürecin arkasından geldiği unutulmamalıdır. Çeşitli kademelerde ve az olarak açılmış bulunan kız okullarının toplum ve ailedeki rolleri değiştirecek tarzda etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla Meşrutiyet döneminde de kadınların toplum yaşamında geniş hak ve görevlerle ortaya çıktıkları söylenemez. II. Meşrutiyetten önce kadınlar ebe, hastabakıcı gibi mesleklere girmişler, öğretmen olmuşlar ve II. Meşrutiyet sonrasında ise memur olmuşlardır. Bu görev Birinci Dünya Savaşı yıllarında askere giden erkeklerin yerini almak suretiyle devam etmiştir.²⁸

1.1.2 HUKUK

Kadınların toplum hayatına katılabilmesi, gerek çalışma yaşamında ve gerekse aile içinde haklarını sağlamlaştırabilmelerinde hukukun güvencesi son derece önemlidir. Miras hakkı başta olmak üzere her açıdan erkekle arasındaki mesafenin kalkması ve eşitlenebilmesi için yasaların sağladığı güvence kadınlar için zamanla ve aşamalı olarak mümkün olabilmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait yapılan son araştırmalarda kadınların, çeyizleri olarak getirdikleri de içinde olmak üzere, mülkiyet sahibi olabildikleri, kocalarının, babalarının ya da diğer erkek akrabalarının müdahalesi olmadan bunun kullanımını yönetebildikleri ortaya çıkmıştır. Kadınların, gerektiğinde haklarını savunmak üzere doğrudan doğruya mahkemeye başvurma hakları vardı ve bunu çoğunlukla kullanırlardı. Yasa olarak tanıklıkları erkeklerin tanıklıklarının yarısı olarak kabul edilse bile Müslüman mahkemelerinde tanıklık edebilirler, vasiyet gereklerini yerine getirmekle görevlendirilebilirlerdi. Kadınlar toplumsal ve diğer baskılara tabi olmalarına rağmen evlenmeye zorlanamazlardı. Kadının boşanma davası açabilmesi çok seyrek durumlarla sınırlanmış olmasına rağmen kocalarını terk edip mallarını alabilirler, ellerinden geldiği ve istedikleri sürece kocalarının denetiminden uzak yaşayabilirlerdi.²⁹

Ailenin hukuku Osmanlı’da en son değişebilecek, en mukaddes, daha doğrusu en kapalı alandır. Kişinin ve ailenin hukuki statüsü zamanla değişir, bu değişimi Osmanlı hep

²⁸ İsmail Doğan, “Türklerde Aile,” *Türk Tarihi ve Kültürü*, Ankara 2004, s. 279–280.

²⁹ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. 1, İstanbul 2004, s. 202–203.

erteleyerek, ama ısrarla hatırdâ tutarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Nihai safhayı Cumhuriyete, Medeni Kanunun kabulüne bırakmıştır. Aile hukukundaki değişimleri anlamak için 19. yüzyılda Osmanlı hukuk sisteminin gözden geçirilmesi gerekir.³⁰

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğunda sadece idari ve askeri reformların değil, aynı zamanda hukuki ve kültürel yapının da değişim gösterdiği bir devirdir. Önceki dönemlere nazaran idarenin her safhasında değişim başlamış ve 19. yüzyılın Osmanlı adamı, hayat tarzında ve aile ilişkilerinde de bu değişimden etkilenmiştir. Bir başka deyişle; Osmanlı insanını ve ailesini bu asırda devletin koyduğu hukuki kurallar ve uygulama, geçen asırlara göre daha çok yönlendiriyordu ve hukuki işlemlerin sayısında da bu nedenle artış görülmüştür. Ailenin geleneksel yapısının ve hukuki statüsünün buna rağmen her bölgede ve her sınıf insan arasında aynı yoğunlukta değiştiğini söylemek güçtür; ancak aileye ilişkin hukuki mevzuat ve uygulamalar, klasik devirdeki görünümünü kaybetmeye başlamıştır. Cemaatler kendi kapalı hayat ve gelenekleriyle yaşamaktan çok, artık devletin koyduğu kurallara uyan standart idari işlemleri takip etmeye başlayan ve bürokratik kayıtlara konu olan ailelerden oluşur. Bu, zamanımızın toplum hayatına bir geçiş olarak algılanabilir. Asıl önemlisi; devlet ve kamu hayatında ticaret hukuku ve idare hukuku alanında Avrupa örneğine göre yapılan kamulaştırma faaliyeti; İslam devletinde yeni bir hukuki devri de başlatmıştır.³¹

Tanzimat dönemi kadınlara hukuki bakımdan da bir takım yenilikler getirmiştir. Bunları, arazi hukuku, cariyeliğin kaldırılması, yabancılarla evlenme konusundaki düzenlemeler, giyim-kuşamla ilgili değişiklikler olarak belirtebiliriz.³²

Daha önce 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ile erkek çocuklar gibi kız çocuklara da babadan miras kalan toprak üzerinde veraset hakkı da tanınmış bulunuyordu.³³

Tanzimat döneminde modern anlamda standart bir hukuki uygulama getiren ve Medeni Kanuna doğru önemli sayılabilecek olay, bu 1858 tarihli Arazi Kanunnamesidir. Gerçi kanun İslam hukukunun esaslarına göre vakıf arazi ve miri arazi gibi kategoriler tespit etmişse de esasta mülkiyet ve miras konusunda mühim sayılacak laik hükümler getirmiştir. Arazi

³⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda ...*, İstanbul 2000, s. 139.

³¹ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 146.

³² Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 51.

³³ Abdullah Uçman, a.g.m., s. 18.

konusundaki bu yenilik esas olarak klasik Osmanlı devrinde de toprak sistemine ait düzenlemelerin şer'î değil de, örfî hukuk aracılığıyla yapılmasından ileri gelmektedir.³⁴

Osmanlılarda Tanzimat öncesi kadının topraktan miras alması söz konusu değilken, bu dönemde erkek kardeşle eşit haklara sahip kılınmıştır. Tanzimat öncesinde kadın İslâm hukukuna göre payına düşen 1/3'lük hakkını bile alamazken, bu dönemde arazi mirasında 1/2'lik bir oran getirilmiştir. Bu dönemde Osmanlıların Tanzimat öncesi ve sonrasında İslâm hukukundan uzaklaştıkları dikkat çeker. Önceleri örfî hukuk ağır bastığı halde, Tanzimat sonrasında batı etkisi hissedilmeye başlanmıştır.³⁵

Nihayet 1876 Kanun-i Esasi ile devlet düzeni, dönüşü olmayan bir biçimde modern laik bir gelişme sürecine girmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'si Bir İslam ülkesinde laik hukuk düzenine geçişin temellerini hazırlayan ilk belgedir. Esasen daha 1839 Tanzimat Fermanı ile bu alanda ilk adımın atıldığını biliyoruz.³⁶

Yabancılarla evlenme ve giyim-kuşam konusunda tamamen İslâmi esaslar dâhilinde olan eski kurallar devam etmiştir. Fakat kadın kıyafetlerinde model açısından batı tesiri, özellikle saraylarda ve konaklarda kendini göstermeye başlamıştır.³⁷

Esir ticaretinin dolayısıyla cariyeliğin kaldırılmasıyla ilgili çabalar XIX. Yüzyıl ortalarında başlar. Konuya ait ilk belge 27 Ocak 1847 tarihlidir. Ancak, Mustafa Reşit Paşa tarafından 28 Kasım 1849 tarihinde Trablusgarp valiliğine gönderilen yazıdan, bunun pek tatbik edilemediği anlaşılmaktadır. 14 Şubat 1853 tarihli başka bir belgeden de anlaşıldığı üzere cariyelik konusunda bir dış baskı olduğu, buna karşılık içte yönetici ve memurların gevşek davrandıkları dikkat çekmektedir. 1876 tarihli Kanun-i Esasi'de Osmanlıların şahsi hürriyete sahip oldukları hükmü yer almakla birlikte, 1915–1916 yıllarında bile Şeyhülislam tarafından cariye ve köleler hakkında verilmiş hükümlere rastlanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunda cariyeliğin kaldırılması, bu işi geçim kaynağı haline getirenleri memnun etmemiş, Hicaz, Cidde ve Kafkasya'da yer yer isyanlar meydana gelmiştir. Bununla birlikte cariyeliğin kaldırılması kararı kâğıt üzerinde kalmıştır. Çünkü saltanatın kaldırılmasına kadar (1 Kasım 1922) sarayda çok sayıda cariye bulunduğunu biliyoruz.

³⁴ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 142.

³⁵ Şefika Kurnaz, a.g.e.,s. 51.

³⁶ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 143.

³⁷ Şefika Kurnaz, a.g.e.,s. 58.

Yıllar sonra yazılan edebi eserlerde bile cariyelik konusuna yer verilmesi, bu uygulamanın saray dışında da devam ettiğini göstermektedir. Bu durum ancak Cumhuriyet döneminde kesin olarak ortadan kalkacaktır.³⁸

Osmanlı toplumunda kadının toplumun esas unsuru olarak algılanması gibi bir zihniyet vardır; bu prensip en göze batır biçimde uyruklu mevzuatında görülür. Müslüman kadının gayrimüslim eşe varmasının yasak olması gibi bir kurum dinden tabiiyette geçirilmiş ve Osmanlı tebaasından Müslüman kadının İranlı Müslüman erkeklerle evlenmesi yasak olduğu gibi Osmanlı Yahudi'si kadının da yabancı uyruklu Yahudi'yle evlenmesi yasaktır, bu diğer dinleri de kapsar.

Anne, Osmanlı uyruklarını doğurup yetiştirecek gerçek unsurdur; onun yabancı iklim ve tebaalıya gitmesi istenmemektedir.³⁹

Tanzimat dönemi, hukuk açısından Batı ile İslâm hukuku arasında bir geçişi yaşamaktadır. Devlet henüz kararsızlık içindedir. Köklü değişiklikler ancak Cumhuriyet'le gerçekleşecektir.

Meşrutiyet döneminde, aydınlar arasında konu ile ilgili tartışmalar ve kadının özellikle I. Dünya Savaşı'ndan itibaren sosyal hayattaki yerinin artması, aile hukukunda bir takım yeni düzenlemelerin yapılmasına zemin hazırlamış, bunu kolaylaştırmıştı.⁴⁰ Nitekim 8 Ekim 1917 tarihinde Aile Hukuku Kararnamesi çıkartılmıştır. Ayrıca, kanun bütün Osmanlı tebasını ilgilendirdiğinden, Hıristiyan ve Musevi din adamları da hazırlık safhasına katılmışlardır. Kanun, sadrazam ve meclisin oyuna sunulmadan, şeyhülislam tarafından doğrudan padişaha arz edilerek 8 Ekim 1917 yılında yürürlüğe konmuştur.⁴¹

1917 tarihli Aile Hukuku Kararnamesi köklü yenilikler getiren bir metin değildir. Ancak kararname hangi dinden olursa olsun, bütün Osmanlılar için düzenleyici ve emredici nitelikte olup İslam ülkelerinde bu konuda hazırlanan ilk standart hukuki metin olmaktadır.⁴²

Kararnameye göre, Müslümanları ilgilendiren kısımlarda İslâm hukukuna bağlı kalınmakla birlikte, evlenme ve boşanmalara artık devlet el atmış oluyordu. Devlet izni olmadan yapılan evliliklerin kanunca tanınmayacağı yani imam nikahının kabul edilmeyeceği

³⁸Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 55.

³⁹ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda...*, s. 93.

⁴⁰ Niyazi Berkes, a.g.e., s. 453.

⁴¹ Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara 1982, s. 121.

⁴² İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda ...*, s. 154.

bildiriliyor, aile hayatının tanzimine çalışılıyordu. Kararnameye göre, kadın izin verdiği takdirde erkek ikinci bir hanımla evlenebiliyordu. Evlenme yaşı kadınlarda 17, erkeklerde 18 olarak belirlenmişti.⁴³ Erkekteki bazı fizyolojik bozukluklar, akıl hastalığı, evin geçimini sağlayamaması, geçimsizlik gibi durumlarda kadına boşanma hakkı doğmaktaydı.

Kararname ile çok evlilik ve boşanma ile ilgili eski uygulamaları tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadıysa da, kadın yeni bazı haklar elde etti. Ancak, bu haklardan az sayıda aydın hanım faydalanabilmiştir.⁴⁴

Kararnamede sadece evlilik ve boşanmayla ilgili konulara yer verilmiştir. Nafaka, çocuk büyütme gibi diğer konuları içermiyor ama ilgili çalışmalar devam ediyordu.

Birçok değişiklikte olduğu gibi, aile hukukunda yapılan bu değişiklikte de tepki ile karşılandı. Kararnameden azınlıklar da memnun değildi. Kilise ve Havra hukukuna gölge düşürüldüğünü düşünüyorlardı. Kimseyi memnun edemeyen bu kanun, 19 Haziran 1919'da azınlıkların etkisi ve işgal kuvvetlerinin müdahalesiyle kaldırılmıştır.⁴⁵

Kararname, kadın haklarıyla ilgili mücadelenin “hukuki ifadesi” olarak kabul edilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan 1923 ve 1924 aile hukuku taslaklarına örnek teşkil etmiş, İsviçre medeni kanununun kabulünde rol oynamıştır. Çünkü bu kararname dini esaslara dayanmakla birlikte, aile hukukunda kısmen devletleştirme ve laikleştirmeye ilgili hükümler içermektedir.⁴⁶

Kararname ayrıca, İslâm ülkeleri içinde aile ile ilgili yapılan ilk hukuki düzenleme olması bakımından da ayrıca önem taşımaktadır.⁴⁷ Fakat Batı hukuku ile İslâm hukuku arasında bocaladığı dikkat çekmektedir. Bu tereddüt, Cumhuriyet döneminde Batı hukuku yönünde bir tercih kullanılmasıyla ortadan kalkacaktır. Bu bakımdan bu kararname bir “geçiş merhalesi” olarak değerlendirilmelidir.⁴⁸

⁴³ Bernard Caporal, a.g.e., s. 121.

⁴⁴ Şefika Kurnaz, a.g.e.,s. 60.

⁴⁵ Niyazi Berkes, a.g.e, s. 453–454.

⁴⁶ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 61.

⁴⁷ Niyazi Berkes, a.g.e, s. 452.

⁴⁸ Şefika Kurnaz, a.g.e, s. 61.

1.1.3. AİLE

Tarih boyunca kadına biçilen rolün, öncelikle aile içindeki konumu doğrultusunda şekillendiği bilinen bir gerçektir. Eski tarihlerden itibaren Türk toplumunda aileye verilen önem, aileyi idare eden ve çocuk yetiştiren kişi olması nedeni ile kadını da önemli hale getirmiştir.

Osmanlı toplumunda evlerinde ve kişisel rollerinde Müslüman kadının özel ve belirli bir mesleki durumu vardı. Bu, genellikle sanıldığı gibi daha çok hizmet gören ve arka planda tutulan bir durumları olduğu anlamına gelmiyordu.⁴⁹

Türk ailelerinin çok büyük çoğunluğu, geleneksel Müslüman ailesi tipine uyan yapıdaydı. Bu geleneksel aile, yönetim açısından da babadan oğla soy zincirini sürdüren bir aileydi.

Osmanlı ailesinde ataerkillik sistemi, babanın ailenin tüm bireyleri üzerinde ve ailenin malları üzerinde mutlak otoritesi ilkesine dayanıyordu.

Boyutları açısından Osmanlı ailesi tipi “geniş aile” tipine karşılık geliyordu. Bu geniş aile, aile başkanından başka karısı ya da karılarını ve evlenmemiş çocuklarını, evli erkek evlatla ve onların karılarını ve onların çocuklarını içeriyordu. Bu ailenin konutu babanın oturduğu yerd. Aile başkanının yetkileri tüm aile bireyleri üzerinde geçerliydi. Gelenekler çerçevesinde bu yetkilere hiçbir sınırlama getirilemiyordu.

Bu temelde aileler arasında birlik olarak algılanan evlilik açısından özellik taşıyordu. Aile başkanı çocuklarının hatta torunlarının evlenmesine tek başına karar veriyordu. Aile başkanı bu işi genel olarak belli kurallara saygılı biçimde yerine getirirken, eşin seçilmesi işinde girişimi eşine bırakıyor, o da bu işi çok bilinen ve tanınan bir kişiye, görücüye tevdi ediyordu.⁵⁰

Tanzimat öncesinde kent kadınının durumu bazı padişahlar döneminde zor olmuş örneğin III. Osman(1754–1757) kendi gezintisine ayırdığı üç günde kadınların sokağa çıkmasına izin vermemiştir. Diğer günlerde sade ve örtülü giyinmeleri gereken kadınlar, bu yasağa

⁴⁹ Stanford J. Shaw, a.g.e., s. 202.

⁵⁰ Bernard Caporal, a.g.e, s. 126.

uymamaları durumunda denize atılarak boğduruluyorlardı. Tanzimat sonrasında ise bu konuda bir özgürlük hâkim olmaya başlamıştır.⁵¹

Tanzimat'tan sonra 1860'ı takip eden yıllardan itibaren, Türk edebiyatı yazarlarının hemen hepsinin artık eski tarz evlenmede kadının söz sahibi olmamasını ve genellikle ana babaların arzusuna boyun eğmek zorunda kalmalarını eleştirdikleri görülmektedir. Aynı yazarlar, “görücü usul denilen gelenek yüzünden, daha önce birbirlerini hiç tanımayan gençlerin bir anda karı koca oluvmelerini, Tanzimat'la birlikte girmeye çalıştığımız Batı medeniyeti dairesinin yapısına ters düşen âdetlerimizden biri olduğu için şiddetle eleştirmişler ve bu usulün gülünç, akla ve insan tabiatına aykırı yanlarını vurgulamışlardır.⁵²Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Şemsettin Sami ve Ahmet Mithat gibi yazarlar çok kadınla evliliğe karşı çıkan yazılar yazmışlardır. Şinasi “Şair Evlenmesi” eserinde eski evlilik geleneklerini eleştirmiştir. Yürürlükteki aile hukuku ve evlenme geleneklerinin sorunlar yarattığını gören Tanzimat yöneticileri, bazı ferman ve tembihlerle yeni düzenleme yapmak istemişlerdir. Evlenme sırasındaki başlık ödemeyi yasaklayan, ağır masraflar yapılmasını engellemek isteyen bu fermanlarla özellikle kentli nüfus arasında eski geleneklerin ve çok kadınla evliliğin önemli ölçüde gerilediği ve hoş karşılanmamaya başladığı görülmektedir.⁵³

Tanzimat devri boyunca ailenin geçirdiği sosyal değişim, hukuki değişikliklere paralel olarak ilginç aşamalar gösterir. Evlenme, boşanma, miras konusunda getirilen bazı değişiklikler, çarpıcı boyutlara ulaşır. Kuşkusuz bu değişikliğin coğrafyası sınırlıdır. Osmanlı toplumunda kadın ve erkeğin hayatında geleneksel ailenin yarattığı kapalı çevreye has değerlerden de sapmalara rastlanmaktadır. Bunları devrin edebiyatından, seyahatnamelerden hatta konsolosluk raporlarından izlemek mümkündür.⁵⁴

Osmanlı ailesinde aile başkanının, malvarlığı üzerindeki otoritesinin mutlak ve bölünmez olduğunu belirtmek gerekir. Miras yasalarının aile bireylerine paylar verilmesini hükme bağlamasına karşın, malvarlığı uygulamada bölünmezliğini koruyordu. Malvarlığının korunması, aile için mutlak bir gereklilikti.

Böylelikle, başkanın otoritesi altında Osmanlı ailesi, türdeş bir hücre oluşturuyor, dinsel yasalara dayalı olduğu için de, ayrıca sağlamlık kazanıyordu.

⁵¹ Şehmus Güzel, a.g.m., s. 858.

⁵² Abdullah Uçman, a.g.m., s. 17.

⁵³ Şehmus Güzel, a.g.m., s. 858-859.

⁵⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda ...*, s. 147.

Kadın evlenmekle, kocasının ailesinde yaşamak için kendi ailesini terk ediyordu. Birçok bakımdan bu yeni ailede yabancı olarak kalıyordu. Kocasının ailesiyle bütünleşmesi çocukları sayesinde mümkün olabiliyordu. Kısırlık en büyük kusur doğuruyordu; bir kadın için kısırlık hiç istenmeyecek en kötü durumdu. Kocasına çocuk veremeyen kadın daha çok babasının evine gönderilirdi, ya da kocasının ikinci bir kadın almasını kabul etmeliydi. Böylece Osmanlı kadını için bir çocuğun doğması ona önem kazandıran, değer verdiren ve güvenlik getiren büyük bir olaydır.

Kadının namusu, doğruluğu ve iffeti üzerine dayandırılıyordu. Kadın bunu korumalı, bunun için de aşırı bir içe dönüş ve çekinme tavrı benimsemeliydi. Bu tutum giderek bir ortadan silinmeye götürüyor, dinsel kurallar da bu silinmeyi kutsallaştırıyordu. Dinsel kuralların kutsallaştırdığı bu süreç, iki kurum aracılığıyla işlemekteydi; bunlardan biri, kadının tümüyle eve kapatılması, öbürü de çarşaf giymesiydi.

Eve kapatılan kadınlar, ev içinde de ayrı yaşıyorlardı. Cinslerin ayrılığı haremlik sistemini güçlendiriyordu. Bu kadınlar mahallinde, kadınlar, aile anasının otoritesi altında yaşıyorlardı. Haremlüğün tamamlayıcısı da erkekler mahalli demek olan selamlıktı. Evlerin mimari yapısı da kendisini bu yaşam biçimine uydurmuştu.

Karşı cinsler arasında her türlü söz alışverişi üzerinde gerçek bir toplumsal-dinsel sansür vardı.

Müslüman Osmanlı ailesinin çok eşli bir düzene dayandığı yaygın bir kanıdır, ancak yanlıştır. Osmanlı ailesinde poligami denilen çok eşli evlilik az görülür. Bu durum, ne gayri ahlaki ne de gayri kanunidir, ama hoş karşılanmaz.⁵⁵

Osmanlı'da bu geleneksel aile yapısına karşı tepkiler giderek büyümüş ve belli çevrelerde bir bunalımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Değişik çözümler önermekle birlikte İslamcılar, Batıcılar, Türkçüler bunu kınamakta birleşiyorlardı.

Bernard Caporal'ın bu konuya ilişkin değerlendirmesi şu yöndedir: Geleneksel Osmanlı ailesi, bütünlüğü içinde saldırılara hedef olur. Bu aile, getirip dayattığı hiyerarşide ve cinsler arasında düzenlediği ilişkilerde çağdışıdır. Dünya görüşünde ve eğitici işlevinde aşınmış, yozlaşmıştır; modern gerçeklere uyum sağlamakta yeteneksizdir. Üyelerinin serpilip

⁵⁵ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda ...*, s. 87.

gelişmesine engel; topluma ve ulusuna zararlı olduğu için mahkûm edilir. Oluşum halindeki modern dünya ile yüz yüze gelen Türk ailesinin durumunu yansıtan eleştiriler İmparatorluğun, özellikle başkentin kültürlü çevrelerinden gelen bir grup Türk'ün işidir. Bu eleştiriler, eğitimde sağlanan ilerlemeler ve mütevazı de olsa kadının çalışma dünyasına girişi ile giderek güçlenip gelişmiştir.⁵⁶

1.1.4 ÇALIŞMA HAYATI

Yukarıda Tanzimat sürecinin birçok açıdan değişikliği baş gösterdiği bir döneme işaret ettiğinden söz etmiştik.

Tanzimat dönemi kadınlara resmi eğitim verilmesinin başlangıcı olmuştur. Bu eğitim, öncelikle kültürel ve mesleki alanlarda uygulamaya konmuştur. Rüştiyelerde başlatılan kültürel eğitim, idadilerle sürdürülmek istenmişse de, bu okula olan ilgisizlik yüzünden başarılamamıştır. Rüştiyelerin devamını sağlamak için kız öğretmen okulu açılmasına ihtiyaç duyulmuş, böylece hanımlara yeni bir meslek sahası da sağlanmıştır. Belki de bu yüzden Türk kadınının resmi olarak çalışma hayatına ilk girişi eğitim alanında olmuştur denilebilir. Kadınların küçük sanayi müesseselerinde çalışmaya başlamaları da, bu dönemdeki sanat mekteplerinin bir sonucu olarak kabul edilebilir.⁵⁷

Birbiri ardınca gelen Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşı (1912–1913), Birinci Dünya Savaşı (1914–1918) ve Milli Mücadele (1918–1923) savaşları Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'da büyük toplumsal tahribata yol açmıştır. Yenilen Osmanlı ordusunu izleyerek İstanbul'a ulaşan göç dalgaları İstanbul'daki yaşam koşullarını giderek güçleştirmiş, ekonomik sıkıntılar zamanla önemli toplumsal sorunlara yol açmıştır. Savaşlarda babalarını, kocalarını, kardeşlerini ve oğullarını yitiren bazı Müslüman Osmanlı kadınları için şehrin çeşitli yerlerinde yatakhaneler açılmış, çalışma evleri kurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır yaşam koşulları ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle, gün geçtikçe açlık ve sefaletten bıkan çok sayıda Müslüman Osmanlı kadını kendini ve çocuklarını besleyebilmek için fahişelik yapmıştır. Birinci Dünya Savaşının zor günlerine gelinceye kadar, fahişelik sadece Müslüman olmayan Osmanlı azınlıklarına mensup kadınların ve ecnebi kadınların yapabilecekleri bir işti. Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman Osmanlı kadınlarının alenen fahişelik yapması, hapis ve sürgün cezalarıyla

⁵⁶ Bernard Caporal, a.g.e., s. 127–134.

⁵⁷ Şefika Kurnaz, a.g.e., s 17.

sonuçlanan çok ağır bir suçtur. Bu durum, ekonomik sıkıntılar nedeniyle fahişelik yapmak durumunda kalmış olan bazı Müslüman Osmanlı kadınlarının Osmanlı ordusuna bağlı askeri dikimevlerinde dikiş işçisi olarak çalıştırılması yolunda bir geleneğin oluşmasına yol açmıştır. Bu geleneğin Birinci Dünya Savaşı'ndan çok önceleri olduğu Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerden açıkça anlaşılmaktadır.⁵⁸

Kadınların geçimlerini sağlama amacının yanı sıra, onların ordu ve millete de faydalı olmaları için 10 Eylül 1917 tarihinde Birinci Ordu-yı Hümayun'a bağlı “ Kadın Birinci İşçi Taburu” tesis edilmiştir. Taburun tamamen kadınlardan oluşması öngörülmüştür. Kadın taburuna kayıt ve kabul olunacak kadınlar Dersaadet'te Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nce ve taşralarda mahalli meclis-i idarelerce seçilip gönderilmiştir.

Cephelere sevki düşünülmeyen taburun geri hizmetlerde istihdam edilmesi uygun görülmüştür. İstihdam olunacak kadınlar maaşlı memur ve yevmiyeli işçi olmak üzere iki sınıftır. Memure kadınların görevleri kendilerine muadil erkeklerin görevlerinin aynıdır.

Bir tecrübe sonunda teşkilatın genişletilmesi ve taburun erkânının mevcut olması şartıyla, taburun şimdilik bir bölüklü olması uygun bulunmuştur. Ancak değil tabur, bir bölük bile oluşturmak güç olmuştur.1917 yılında tabura hiç bir gönüllü kaydolmamıştır. Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi tarafından gönderilen kadınlarla birlikte Ocak 1918'e kadar tabura kayıt ve başvuru yapan kadın sayısı 150'yi bulmuştur. Görev alanların sayısı ise 80 ile 90 arasında değişmiştir. Bu miktar bir bölüğün mevcudu olan 100'e asla ulaşamamıştır.⁵⁹

Tanzimat dönemi ekonomik faaliyetlerine bakıldığında, Türk kadınının tarım alanında ve el sanatlarında belli bir yerinin olduğu gözlenir. Ancak bu durum ancak taşra için söz konusu idi. Şehir hanımları ise çeşitli sebeplerden dolayı ev dışında ekonomik faaliyette bulunamamıştır. Son dönemlerde kadının ekonomik hayata katılması yolundaki tartışmalar da şehir hanımları içindi. Kadın cemiyetleri, gazete ve dergiler bu yönde faaliyet göstermekteydi.⁶⁰

⁵⁸ Yavuz Selim Karakışla, “Yoksulluktan Fuhuş Yapanların Islahı, 1910 Askeri Dikimevinde İşe Alınan Müslüman Fahişeler”, *Toplumsal Tarih*, S. 112, Nisan 2003, s. 98–101.

⁵⁹ Meral Altındal, Kadın Birinci İşçi Taburu Tarihçesi”, *Toplumsal Tarih*, C. 7, S. 41, Mayıs 1997, s. 14–16.

⁶⁰ Şefika Kurnaz, a.g.e, s. 95.

Meşrutiyet döneminde gerek sosyal gelişmeler, gerekse toplumda görülen ekonomik buhran ve savaş sebebiyle erkek işçilerin azalması, Türk kadınının sanayi alanına da girmesine yol açmıştır.

Aslında Meşrutiyet'ten önce de kadınlar bu alanda çalışmaktaydı. Meşrutiyet'le birlikte sanayi kuruluşlarında çalışan kadın işçilerin sayıları giderek artmıştır.

Meşrutiyet devrinde Türk kadını artık kâra yönelik üretim içine girmiş, evinin ışında çalışmaya başlamıştır. Bu gelişmelerde şüphesiz en büyük etken savaşlar sonucu ülkenin içine girdiği ekonomik buhrandır. Ancak, hükümet ve kadın cemiyetlerinin teşvikleri de bunda rol oynamıştır.

Devletin içine düştüğü ekonomik buhran kadınları kendiliğinden çalışma hayatına çekmiştir. Büyük şehirlerde memur olarak çalışmaya başlayan hanımların kadın haklarından haberi var idiyse de, taşradakilerin bundan pek haberdar olduğu söylenemez. Bunları sanayi kuruluşlarında çalışmaya sevk eden şey ekonomik sebeplerdir. Çünkü erkekler savaşta askere alınınca kadınlar ailelerini geçindirmek zorunda kalmışlardır. Düşük ücretle de olsa çalışmaya başlamışlardır. Aynı sebeple ticaret hayatında da faaliyet göstermişlerdir.

Büyük ölçüde zaruret dolayısıyla başlayan kadının çalışma hayatı, onlara tecrübe kazandırmış, Cumhuriyet döneminde bu konuda yapılacak yeniliklere örnek olmuştur.⁶¹

⁶¹ Şefika Kurnaz,a.g.e, s. 95–103.

1.1.5.TOPLUMSAL YAŞAM

Osmanlı'nın toplumsal yapısı, giderek daha belirgin biçimde cinslerin ayrılığı üzerine oturuyordu. Erkeğin dünyası kamusaldı, kadının dünyası ise özeldi, mahremdi ve ailenin içinde yer alıyordu. Eve kapatılıp çarşaf giymeye mahkûm edilen kadın, küçültülmüş bir evrenin içine sıkıştırılmıştı. Bu nedenle de, onun toplumsal yaşamdaki rolü önemli ölçüde sınırlanmıştı.

Osmanlı toplumunda olmayan unsur kadınla erkeğin beraberliğidir. Bu durum bugüne kadar da etkisini sürdüren ilginç bir boyuttur. Ancak 16 ve 17. yüzyıllarda İstanbul kadınının, Batı'daki kadınlardan daha çok baskı altında olduğu, kafes arkasında kaldığını da söylemek mümkün değildir.

Bizde Germen toplumlarında olduğu gibi kadınla erkeğin beraber yaşaması mümkün değildir. Bu durum Akdeniz coğrafi kültürel kuşağını kapsayan bir durumdur denilebilir.⁶²

Osmanlı İmparatorluğu'nda çarşaf giyme âdeti kent kadınlarının tümünce benimsenmiş, kırsal alan kadınları ise çok daha düşük bir ölçüde bu âdeti izlemiştir.

Kentlerde devlet, kararnameler ve polis önlemleriyle kadınları çarşaf giymeye zorunlu tutuyor, bu alanda işi bazen çarşafın biçimini ve kalınlığını belirtmeye kadar bile vardiabiliyordu.⁶³

Ülkemizde kadının toplumsal konumu ve erkekler gibi kadınların da sosyal hayata aktif olarak katılması konusu ancak Tanzimat Fermanı'ndan sonra gündeme gelmiştir. Tanzimat'tan önce İstanbul'da bile sokağa çıkma günleri ve sokakta giyecekleri kıyafetler dahi padişah fermanıyla belirlenen şehirli kadınlara uygulanan sıkı kurallarda 1850'lerden sonra yumuşama olduğu söylenebilir. Bu yumuşamaya Sultan II. Mahmud ve Abdülaziz gibi padişahların dönemlerindeki hanım sultanların ve padişah kızlarının halkın arasına karışmaları, büyük mağazalardan alışveriş yapmaları, giyimdeki modanın etkisi neden olmuştur. Yine aynı dönemde saraylı hanımların eğlence yerlerinde görülmeye başladıkları da bilinmektedir.⁶⁴

⁶² İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda ...*, s. 115.

⁶³ Bernard Caporal, a.g.e, s. 141.

⁶⁴ Abdullah Uçman,a.g.m., s. 17.

Tanzimat döneminde alınan önlemlerde belli bir gevşeme görülmekle birlikte, yetkili makamlar, Ramazan sırasında eski kararların yasak ve kısıtlamalarını hatırlatmayı bir görev biliyorlardı.

Abdülhamit'in saltanatı ile birlikte kadının dış yaşamı yeniden sıkı biçimde düzenlenmiştir. Bununla birlikte, polisin yetkilerine karşın, özellikle giyim-kuşam alanında âdetler gevşemeye başlamıştı. Salon yaşamında Avrupa modasına göre giyinen bir sınıf doğmuştu.

Aslında kadınlar, sokaktaki giyim-kuşamını düzenlemeye yönelik devlet müdahalelerine de açıkça karşı çıkmaya başlamışlardı. Böylece, sarayın, ulemanın ve kamuoyunun bir bölümünün biçimciliğine karşın, Abdülhamit dönemi kadının toplumsal yaşama katılımı doğrultusunda, belli bir gelişme göstermiştir.⁶⁵

Meşrutiyet döneminde değişiklik daha da yoğunlaşarak ilerleyecekti. 1908 devrimi, çarşaf giyme âdetine karşı, ilk kez ciddi gediklerin açılmasına neden oldu. Nitekim çarşaflarını boyunlarına saran ve Avrupa modasına göre giyinen kadınlar ve genç kızlar, bazen ufak tefek olayların çıkmasına yol açsalar da İstanbul başta olmak üzere bazı kentlerin caddelerinde gösteriler düzenlediler.

Birinci Dünya Savaşıyla birlikte, çarşaftan kurtulma hareketi yeni boyutlar kazandı. Çalışmak durumunda kalan Türk kadını artık daha pratik biçimde giyinmeye başladı. Çarşaf ve peçenin yerini çene altında düğümlenen başörtüsü aldı.

Giyim kuşamda, ev içinde daha az baskı altında bulunan kadın, ev dışına çıkışlarında da, bazı yeni özgürlükleri kullanmaya başlayacaktır. Ancak, İstanbul'da yeni yeni işlemeye başlayan tramvay ve vapurlarda, hâlâ kadınlar için ayrılmış özel bölümler vardı. Bununla birlikte, kocalarının yanında sokağa çıkan, onlarla birlikte tiyatroya giden kadınlar görülmeye başlamıştır.⁶⁶ Bu dönemde tüm Avrupa'da özellikle de trenlerde kadınlara ayrılmış kompartımanlar olduğunu ve başka bir bakış açısına göre de bu ayrımın kadınlara esasında bir çeşit özgürlük de getirdiğini düşünenlerin olduğunu bilmekte fayda vardır.⁶⁷

⁶⁵ Bernard Caporal, a.g.e., s. 142–146.

⁶⁶ Bernard Caporal, a.g.e., s. 147.

⁶⁷ Godfrey Goodwin, *Osmanlı Kadınının Özel Dünyası*, İstanbul 1998, s. 142.

Yine bu dönemde, ilk kez bir Türk kadını, tiyatro sahnesine çıktı. O zamana dek kadın rollerine, aksanları düzgün olan Ermeni kadınlar çıkıyordu. 1918’de İstanbul Dar-ül Bedayi’sine staj için birkaç Türk kızı kabul edildi. Bunlardan Jale takma adlı Afife Hanım 1920’de Kadıköy Tiyatrosunda oynanan bir piyeste rol aldı. Bu girişim Müslüman ahlakına aykırı olduğundan, Afife Hanım mahkemeye verildi. Afife Hanım 1921’de sahneye yeniden çıktı, çok da başarılı oldu, ne yazık ki Şehremaneti’nden gelen bir emir, sahneye çıkmasını yasakladı. Bir Müslüman kadını sahnede gösteri yapamazdı. Nitekim, Kemalist döneme kadar Dar-ül Bedayi, Müslüman hiçbir kadına yer vermedi.

Meşrutiyet dönemi, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu’nda kadın derneklerinin doğuşuna da tanık olmuştur. İlk kadın dernekleri hayırsever amaçlarla kurulmuş ve yetkin kadınlarca yönetilmişlerdi. Bu derneklerin en eskisi, 1908’de Fatma Aliye’nin kurduğu Cemiyet-i İmdadiye’dir. 1912’de Besim Ömer Paşa’nın desteğiyle, Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi kuruldu. Esirgeme Derneği, Nezihe Muhittin’in kurduğu Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi gibi dernekler bu dönemde aynı amaçlar için kurulmuştur.

1913’te Nuriye Ulviye’nin kurduğu Kadınlar Dünyası adlı bir de yayın organı olan Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Derneği gibi kadın haklarını savunmak, ya da 1909’da Halide Edip Adıvar’ın kurduğu Teali-i Nisvan gibi kadınlara toplumsal yaşamda uyum sağlamada yardım etmek ve kadınların kültürel düzeyini yükseltmek gibi amaçlarla kurulmuş daha pek çok kadın derneği vardı. Bunlardan daha da köklü olarak, Balkan Savaşı’nın başında kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan devlet ve kuruluşlarda olmak üzere, kadınların iktisadi kurtuluşunu istiyordu. Dernek, pek çok konuda kamuya, açık tavırlar almakta tereddüt etmedi.⁶⁸

Birinci Dünya Savaşı’ndaki yenilgi, İslamcılarının etkisini güçlendirmiştir. Onlara, kadının toplumsal yaşamda edinmeye başladığı yeri daraltmaya yönelik etkin biçimde müdahale etme olanakları sağlamıştır. Sadece en tutucu eğilimlerin temsilcisi olanlar değil, pek çok gazete, değerlerdeki gevşeme ve çözülmeyi kınamaya koyulmuştur.⁶⁹

Kadının erkekle beraber iş hayatına karışması, üniversitede erkek arkadaşları ile beraber tahsile başlaması, münevver ailelerde kaçgöçün, görücü usulüyle evlenmenin, poligaminin

⁶⁸ François Georgean, *Bir İmparatorluğun Ölümü (1908–1923)*, Çeviren: Server Tanilli, İstanbul 1997, s. 22.

⁶⁹ Bernard Caporal, a.g.e., s.147–151.

kalkmış olması gibi ileri hamleler Cumhuriyet inkılâbından evvel cereyan etmeye başlamıştır.⁷⁰

1.1.6 KADIN FAALİYETLERİ

Tanzimat sonrasında Osmanlı toplumuna mensup fertler arasında fikrî gelişmeyi sağlayan okulların açılmasıyla kızlara verilen eğitim imkânları toplumda aydın bir zümrenin oluşmasını sağlamıştır. Bu aydınlar öncülüğünde kadın ve aile konusunu işleyen, kadın haklarını savunan, onların bilinçlendirilmesini amaçlayarak çeşitli konularda bilgi veren yayınlar çıkarılmıştır.

Dönemin edebi eserlerinde, gazete ve dergilerinde kadın meselesi üzerinde önemle durulmuş. Bu yayınlar, kadın haklarının savunulmasında önemli bir rol oynamış, okuma yazma bilenlerle, aydın bir zümreyi etkilemiştir.

Osmanlı toplumuna yön vermeyi amaçlayan yayınlar üç gruba ayrılarak incelenebilir. Batılılaşmayı Osmanlı toplumuna kabul ettirmeyi amaçlayan yayınlar yapan gazete ve dergiler birinci grubu oluşturmaktadır. Bu yayınlarda batılılaşma hareketleri teşvik edilmekte, toplumu özendirici yazılar yayınlanmaktadır.

İkinci grup yayınlar, batılılaşmayı savunmakla beraber, taklitçi batılılaşma yerine milli ve ahlâki değerlere sahip idealist toplum ve kadın fikrini yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu grup yayınlar batılılaşmanın toplumdaki olumsuz etkisini azaltmayı hedeflemiştir. Daha çok milliyetçilik fikrinin Müslümanlar arasında yayılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Üçüncü grup yayınlar ise batılılaşma ve kadın haklarına muhalefet eden yayınlardır. Toplumun ve kadının durumunun dinin emrettiğinin dışında düzenlenemeyeceğini iddia ederek değişikliğe ve yenileşmeye karşı çıkan gazete ve dergilerden oluşmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hakları ile ilgili tartışmaları ve fikri gelişmeyi sağlayan propaganda ağırlıklı yayınlar genellikle gayri Müslimler tarafından çıkarılmış ve desteklenmiştir.

İmparatorlukta, ilk gazete ve dergileri yayınlayan gayri Müslimler, ayrılıkçı faaliyetlerini bu yolla yaygınlaştırırken, çeşitli meselelerde kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır.

⁷⁰ Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara 1996, s. 4.

İmparatorluğu ortadan kaldırmayı amaçlayan milliyetçi fikirlerin savunulduğu yayınlarda kadınların durumlarının düzeltilmesini isteyen yazılar da yer almıştır. Bu yazılar bazı tartışmalara zemin hazırlarken, kamuoyu da oluşturmuştur.⁷¹ Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet ortamı kadın gazete ve dergilerini de harekete geçirmiştir. Bundan önce daha çok kadının eğitimi, moda gibi konular ağırlıktayken, artık kadın haklarından bahsedilmektedir. Batı'daki feminist hareketler anlatılmakta, ülkede konuyla ilgili uygulamalar eleştirilebilmektedir.

1890 yılından İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 tarihine kadar çıkan az sayıda derginin önemli bir kısmını resmi nitelikli yayınlar oluşturuyordu. İttihat ve Terakki'nin baskıları sonucunda ilan edilen II. Meşrutiyetin basın alanındaki en önemli yansıması sansürün kalkması olmuş ve bu da çok sayıda süreli yayının basın hayatına katılmasını sağlamıştır. Nitekim Meşrutiyet'in ilanından Mondros Mütarekesi'ne kadar geçen süre içerisinde bu rakamın binin üzerinde olduğu görülmektedir. Mizah dergileri ve çocuklara yönelik olarak çıkan dergilerin yanı sıra kadınlara yönelik dergiler de bu süre içerisinde yayınlanmaya başlamıştır. Kadınlara yönelik olarak çıkan ilk dergi olan "İnsaniyet"ten sonra uzun yıllar yeni bir dergi yayınlanmamış bulunuyordu. Ancak 1908–1918 yılları arasında kadınlara yönelik olarak ona yakın derginin yayınlandığı görülmektedir.⁷² Bunlar arasında Terakki-i Muhadderat⁷³ Güzel Prenseler⁷⁴ Musavver Kadın, Hanımlar Alemi, Erkekler Dünyası, Kadın Alemi, Seyyâle, Siyânet, Kadınlık, Kadınlık Hayatı⁷⁵ Bilgi Yurdu Işığ, Genç Kadın, Hanım, gibi devrin kadınlarının yaşayışlarını, zevklerini, endişelerini, ilgi alanlarını ortaya koyan dergiler bulunmaktadır. Mehmet Rauf tarafından 1908 yılında çıkarılan Mehasin, yine 1908 yılında çıkan Demet, 1912 yılında Ulviye Mevlan tarafından çıkarılan Kadınlar Dünyası yine bu dönemin önemli kadın yayınları arasında bulunmaktadır. Bu süre içerisinde Kadın adı altında çıkarılan iki ayrı dergi de bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1908–1909 yılları arasında haftalık olarak çıkan ve yazarları arasında Baha Tevfik, Kazım Nami, Ömer Seyfeddin gibi isimlerin bulunduğu Kadın dergisidir. Selanik'te yayınlanan bu derginin ilk sayısı şöyle başlamaktadır: " Nisai bir gazete... Öyle nisai bir risale ki umuma şamil olsun...". Şiir, hikâye, edebi makale tarzı yazıların yanı sıra kadınları ilgilendiren moda, çocuk

⁷¹ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını*, Ankara 1988, s. 228,229.

⁷² Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 1.Cilt, İletişim Yayınları, s. 115–116,124

⁷³ Cüneyd Okay, "Kadın Dergileri Bibliyografyası'na Katkı Kadınlık Hayatı", *Toplumsal Tarih*, C. 7, S. 39, Mart 1997, s. 49–51.

⁷⁴ Cüneyd Okay, "Nadir Bulunan Bir Kadın Dergisi: Güzel Prenseler", *Toplumsal Tarih*, C. 3, S. 18, Haziran 1995, s. 56–57.

⁷⁵ Cüneyd Okay, "Kadın Dergileri Bibliyografyası'na Katkı Kadınlık Hayatı", *Toplumsal Tarih*, C. 7, S. 39, Mart 1997, s. 49–51.

bakımı ve çocuk terbiyesi konularında bilgilerin verildiği ikinci Kadın adını taşıyan dergi ise 1911–1912 yılları arasında yayınlanmıştır. Yazarları arasında Yaşar Nezihe, İffet Neriman, Hüseyin Cahit (Yalçın), Köprülüzade Mehmet Fuat, Abdullah Cevdet gibi isimler bulunmaktadır.⁷⁶

Yayınlanan bu gazete ve dergiler, kadın basınında sayı olarak bir artış olduğunu göstermektedir. Bu artış yeterli olmasa da, yapılan yayınlar kadının eğitimi ve ekonomik hayata katılımında olumlu rol oynamış aynı zamanda önemli bir kamuoyu oluşturmuştur. Bu kamuoyu, Cumhuriyet devrinde yapılacak inkılâpların da en büyük dayanaklarından biri olacaktır.

19. yüzyılda gazete ve dergilerin yayın hayatına başlamasıyla beraber bugünkü karşılığıyla yıllık denebilecek değişik periyodik tipleri de ortaya çıkar. Yayınlanan ilk kadın yıllığı Nevsal-i Nisvan'dır. Yıllık, içinde bulunduğu dönemin Osmanlı kadınının bilgi ve görgüsünü artırmaya yönelik bilgiler verir. Kadına yönelik pratik ve faydalı bilgiler de yayının içeriğinde bulunur.⁷⁷

II. Meşrutiyet'ten sonra Feminizm hareketi, demokrasi kavramı ile birleşir. Fikrî ve edebî eserlerde demokrasi hayatını mümkün kılacak olan kişileri yetiştirecek kadın tipleri çizilir. Türkçüler, kadın-erkek eşitliğinin eski Türklerde mevcut olduğunu iddia ederler. Bu görüşe mensup yazarların eserlerinde Türkçülüğü savunan kadın tipleri yer almaya başlar.

Başta Türkçüler olmak üzere Batıcıların da kadın haklarının gelişmesinde önemli rolü olmuştur.⁷⁸

İlk önce batıcılar, devrimin getirdiği söz özgürlüğü sayesinde, kadınların toplumdaki durumu, peçe ve çarşaf sorunlarını açıkça tartışma konusu yapmışlardır. Bu konu üzerinde pek çok tartışmalı yazı yayınlanmıştır.

Bu yayınlarda verilen başlıca yargılar şunlardı: Türk toplumunun geriliğinin başlıca nedeni kadınların durumunun aşağılığıdır; bunun sorumlusu da dindir. Bu durumun sürüp gitmesini sağlayan da din adamlarıdır.⁷⁹

⁷⁶ Bülent Varlık, a.g.m., s. 124.

⁷⁷ Cüneyd Okay, "İl Kadın Yıllığı Nevsâl-i Nisvan", *Toplumsal Tarih*, C. 4, S. 23, Kasım 1995, s. 63–64.

⁷⁸ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 103.

⁷⁹ Niyazi Berkes, a.g.e., s. 444.

Bu dönemde kadınlar siyasi bir hak istememektedir. Bunu ancak, eğitim ve öğretim ile sosyal-kültürel seviyesi yükselince düşünebilecektir.

Meşrutiyet, Tanzimat ile başlayan batılı anlamda bazı hak ve kavramların gündeme gelmesi açısından bir dönüşüm ifade eder. Siyasi boyut ve yansımaların dışında kısa bir süre içinde Meşrutiyet'in kamuoyunda toplumsal ve ekonomik yansımaları da ortaya çıkmıştır. Bunların en bilinenleri ekonomide milli iktisadın, sosyal hayatta işçi hareketlerinin gündeme gelmesidir. Yine sosyal hayatta Meşrutiyet'in bir yansıması olarak kadın hareketleri de hız kazanmıştır.

Türkiye'de kadının tarihi, özellikle çağdaş anlamda kadın hareketlerinin gelişimi açısından Meşrutiyet bir başlangıcı ifade eder. Yukarıda söz edildiği üzere kadınların seslerini duyurdukları dergi ve gazetelerin yayını bu dönemde hız kazanmıştır. Aynı dönemde kadınlar çeşitli amaçlar doğrultusunda dernekler kurmuşlardır. Bu dernekleri yardım, eğitim, kültür, ülke sorunlarına çözüm arayıcı, feminist, ülke savunmasına yönelik, siyasi amaçlı ve siyasi partilerin kadın dernekleri olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu derneklerden özellikle Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, kadın işçi taburu oluşturması yanında, Türk toplumunda kadın-erkek eşitliğinin ilk adımları ve çekirdek aile niteliğinde olan "milli aile" kavramının ortaya atılmasında etkili olmuştur.⁸⁰

Meşrutiyet dönemi kadın faaliyetleri açısından oldukça renkli bir dönemdir. Bu faaliyetler, başta İstanbul olmak üzere büyük merkezlerde toplansa da, kadın hareketlerinin yaygınlaşması bakımından önemlidir. Bu gelişmelerde hiç şüphesiz Meşrutiyet'in ilânı büyük rol oynamıştır. Türk kadını bu dönemde hükümetin de desteği ile "cemiyetçilik faaliyetlerinde bulunma, basın ve ekonomi hayatına atılma gibi imkânlar ile çeşitli çalışma alanları bulmuştur.

Meşrutiyet döneminde hem yardım toplamak, hem de kadın haklarını savunmak, onların eğitimini sağlamak amacıyla bazı cemiyetler kurulmuştur. Kuruluş tarihleri sıralamasına göre bu cemiyetler şunlardır:

Cemiyet-i İmdâdiye (1908)

İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi (1908)

⁸⁰ Murat Koraltürk, "Milli Aile'ye İlişkin Bir Belge", *Toplumsal Tarih*, C.8, S.46, Ekim 1997, s. 23–25.

Teali-i Nisvan Cemiyeti (1908)

Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi (1908)

Esirgeme Derneği (1909)

Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye (1909)

Teali-i Vatan-ı Osmanî Hanımlar Cemiyeti (1910)

Mâmulât-ı Dâhiliye Kadılar Cemiyet-i Hayriyesi (1912)

Esirgeme Derneği (1912)

Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi (1912)

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi (1912)

Müdafaa-i Millîye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti (1913)

Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (1913)

Şehit Ailelere Yardım Birliği

Asker Hanımlarına Yardım Hanımlar Cemiyeti (1914)

Bilgi Yurdu (1916)

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi (1916)

Mûsiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti (1918)

Biçki Yurdu

İnas Darülfünunu Mezûneleri Cemiyeti (1918)⁸¹

Meşrutiyet döneminde kadının eğitim, cemiyet ve basın faaliyetleri, siyasi hakları gibi konulardaki gelişmeleri yakından bilen Atatürk, bu tecrübelerden de faydalanarak Cumhuriyet

⁸¹ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 77-86.

devrindeki konuyla ilgili inkılâplarını gerçekleştirecektir. Türk kadınının yardım isteği ve şefkati, onun cemiyet hayatına atılmasında rol oynamış, bu alandaki cesareti ve tecrübesinin gelişmesinde başlangıç vazifesi görmüştür. Kurulan dernekler kısa ömürlü olsa da, Türk kadınının sosyal hizmetler alanında nasıl çalıştığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu sayede kadınlar hem kendilerini, hem de kadının sosyal hayata girmesi konusunda endişeleri olan bazı çevreleri ikna etme imkânı bulmuşlardır. Böylece kadın hakları konusundaki gelişmeler Meşrutiyet'in getirdiği serbestlik içerisinde tedrici olarak görülmeye başlanmıştır. Fakat Teali-i Nisvan gibi derneklerin bu konuda pek azı gerçekleşebilen istekleri, ancak Cumhuriyet döneminde bütünüyle uygulanabilecektir. Bu devirdeki cemiyet faaliyetler, Cumhuriyet dönemindeki sonuçlara sosyal ve kültürel zemin hazırlayıcı mahiyette olmuştur.⁸²

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. MİLLİ MÜCADELE'DE TÜRK KADINI

Mustafa Kemal çöküş sürecini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında doğmuş ve özellikle bir asker olarak bu çöküşün boyutlarını yakından izleyebilmiştir. Sadece siyasi ya da askeri olarak değil toplumsal olarak da sona gelmiş olan İmparatorluk, özellikle arka arkaya gelen savaşlar nedeni ile çok büyük bir sefalet yaşıyor ve üretici erkek nüfus her savaşta biraz daha yok oluyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın ağır yükü ve arkadan gelen Mütareke var olan sorunları çok daha ağırlaştırmış, bu kez Mütareke'ye ve işgale karşı başlayan Milli Mücadele savaşlarda eriyip giden erkek nüfusun yerine ve onun yanına kadınların da süratle yerleştirilmesini zorunlu hale getirmişti.

Osmanlı Devleti, I.Dünya Savaşında yenilip Mondros Mütarekesi'ni imzaladıktan sonra işgallere karşı gereken tepkiyi gösterecek durumda değildi. Ancak Türk Milleti, bu durum karşısında teşkilatlanarak Milli Mücadele'yi başlatmıştır. Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 tarihinde Anadolu'ya geçmesi Türk Milleti'nin kaderini değiştirmiş, onun liderliğinde tam organize hale getirilen Milli Mücadele başarılı olmaya başlamıştır. Erzurum ve Sivas Kongreleri'nden sonra Ankara'ya yerleşen Temsil Heyeti milletin ümidi haline gelmiş ve TBMM'nin faaliyete geçmesinden sonra Milli Mücadele tam bir resmiyet kazanmıştır.

⁸² Şefika Kurnaz, a.g.e, s. 103–104,122–123.

Cephelerde peş peşe alınan zaferler ile yurdun kurtuluşunda Türk kadınlarının faaliyetleri Milli Mücadele'nin kazanılmasına büyük katkı sağlamıştır.⁸³

Memleket için tam bir ölüm kalım savaşı olan bu dönemde Türk kadını ve özellikle Anadolu kadını daima iftihar ve şükranla anılacak hizmetlerde bulunmuştur. Bu davada, kahramanlıklarıyla ün salan kadınlar olduğu gibi, isimsiz kahramanlar da unutulmaz hizmetlerde bulunmuşlardır. Dilimizde “ Mehmetçik” diye anılan bu isimsiz kahramanların yanına , “Ayşecik”, “Fatmacıkları da katmak gerekir. Atatürk'ün de kendilerinden minnet ve şükranla bahsettiği bu isimsiz kahramanlar, Milli Mücadele'ye bütün varlıklarıyla katılmışlardır. Gerek Kurtuluş Savaşı devam ederken, gerek Büyük Millet Meclisi'nde kadınlar lehine kanunlar çıkarılırken, daima fedakâr ve vatansever Anadolu kadınının meziyetlerinden söz edilmiştir. Atatürk Anadolu kadınının gayretleri için şöyle demiştir:“Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde Anadolu köylü kadının üstünde kadın çalışmasından söz etmek imkânı yoktur. Ve dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluş ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim diyemez.⁸⁴Belki erkekleriniz memleketi istila eden düşmana karşı süngüleri ile düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında ispat-ı vücut ettiler. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat memba'larını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin esbabı mevcudiyetini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsulâtı pazara götürerek parayı kalbeden, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip kış demeyip, sıcak demeyip cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen taziz ve takdis edelim.”⁸⁵

Mustafa Kemal'in de belirttiği gibi Anadolu kadını gerek basın yoluyla, gerek yaptıkları mitinglerle, gerek kurdukları kadın cemiyetleri ile gerekse cephede tarih boyunca unutulmayacak fedakârlıklar göstermişlerdir.

⁸³ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 149.

⁸⁴ Tezer Taşkıran, *Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara 1973, s. 67- 68.

⁸⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 152.

2.1.1 Milli Mücadele’de Mitinglerde Türk Kadını

Türk topraklarının içine düştüğü acı durumdan kurtarılması için memleketin her tarafında yabancı işgallere karşı protesto mitingleri başlamıştır. İstanbul’da ilk miting, 19 Mart 1919’ da İnas Darülfünun’u öğrencileriyle Asri Kadınlar Cemiyeti üyeleri tarafından düzenlenerek işgalleri protesto etmişlerdir.

A. Fatih Mitingi

19 Mayıs 1919 da yapılan mitingde Halide Edip, Meliha ve Naciye Hanımlar konuşmuşlardır. Halide Edip konuşmasında şunları söylemiştir:

“Müslümanlar, Türkler! Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor. Gece, karanlık bir gece... Fakat insanın hayatında sabahı olmayan gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp, parlak bir sabah yaratacağız.”

Bu etkili sözlerle halkı can evinden vuran Halide Edip padişaha da şöyle sesleniyordu:

“Biz padişahımızdan bize babalık etmesini rica ederiz. Biz erkeklerimizle beraber milletin kalbinden gelen en kuvvetli, en akıllı, en cesur, milleti en çok temsil edecek bir kabine isteriz.”⁸⁶

Aynı mitingde konuşan Meliha Hanım da şöyle sesleniyordu:

“Ey Türk, ulu şeref yıldızı sönmek üzere. Yedi asırdan beri devam eden bu mukaddes bina, devletimiz, gözlerimiz önünde yavaş yavaş çöktürülüyor. Fakat bu koca devlet yıkılırken öyle bir çatırtı ile devrilmelidir ki, metin ve sağlam binanın çatırtısı cihanı sarsmalı, bütün insanlığı titretmelidir.”⁸⁷

B. Üsküdar Mitingi

20 Mayıs 1919’ da Üsküdar’da yapılan mitingde Asri Kadınlar Cemiyeti adına konuşan Sebahat Hanım milletin, özellikle kadınların milli hislerini harekete geçiren şu sözlere yer vermiştir:

⁸⁶ A.g.e., s. 107–108.

⁸⁷ T.Taşkıran, a.g.e. , s. 69.

“İşte, hayatı, ruhu Türk olan İzmir’i bugün Yunanlılar aldılar. Belki yarın sinemizden bir şey, kalbimizden bir hayat koparır gibi birer birer Konya’mızı, Bursa’mızı, hatta bütün güzellikleri ile çok sevgili İstanbul’umuzu isteyecekler. O zaman, bu hayatımıza zehirli tırnaklarını takıp her fırsatta bizi biraz daha ölüme yaklaştıran bu kahredici kuvvetler karşısında yine bu sükût ve tevekkülle mi yaşayacağız? Ben buna hayır diyorum, biz kadınlar bu hak cihadında en önde olacağız ve medeniyete riyalar söyleyen varlıklara her zaman lanetler! lanetler!”

Bu mitingdeki konuşmacılar arasında Üsküdar Sanayi Mektebi Fransızca öğretmeni Zeliha Hanım da şu heyecanlı konuşmasını yapmıştır:

“Biz işgal istemiyoruz. On beş milyon Türk’ün hakkını tanımak istemeyenler karşısında, el ele vermiş müttehit bir kitle bulacaklar. Eğer Amerika ve Avrupa bizim sadalarımızı dinlemek istemezse, biz kardeşlerimizle, beşikteki yavrularımızla onların toplarına göğüs gereceğiz.”

Asri Kadınlar Cemiyeti üyesi Naciye Hanım da şunları söylemiştir:

“İzmir, mülkümüzün tarih hayatından, coğrafyasından silinemez. Çünkü onda asırlarca yaşayan Türk hatıraları, Türk abideleri, tamamıyla Türk zeybekleri, anaları var. Ona sahip olmak isteyenler, bu canlı abideyi hâkimiyetleri altında yaşatamazlar.”

Bu miting sonunda Türklerin oturduğu yerlerin taksim edilemeyeceğinin basın yoluyla bütün dünyaya duyurulması kararlaştırılmıştır.⁸⁸

C. Kadıköy Mitingi

22 Mayıs 1919’da yapılan bu mitinge yaklaşık yirmi bin kişi katılmıştır.

Konuşmacılar arasında Halide Edip ve Münevver Saime bulunmaktaydı. Münevver Saime işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmasına sebep olacak şu konuşmayı yapmıştır:

“Her Türk’ün söylemek istediği, fakat niçin bilmem yüksek sesle söylemekten çekindiği birkaç sözü ben açıkça söylemek isterim. Evet, açık söylüyorum kardeşlerim. Aldatıcı

⁸⁸ Ş.Kurnaz , a.g.e. , s. 109.

kaynakların yazdıkları haberlere inanmayın. Bizim tamamıyet-i mülkiyemizi muhafaza edecekler. Fakat hangi hudut dâhilinde? Bu tasrih edilmedikçe Türkiye’de sulh mümkün olmayacaktır. Ben bu kanaatteyim. İsyân etmeyecek bir Türk kalbi de tanımıyorum.”

Açık bir isyan içeren bu sözler Münevver Saime’nin işgal kuvvetlerince tutuklanmasına sebep olmuş ancak o daha sonra bir yolunu bularak Anadolu’ya geçmiş ve Milli Mücadele’ye katılmıştır.⁸⁹

Kadıköy mitingi sonrasında İstanbul’da miting yapmak yasaklanmış ancak buna rağmen 23 Mayıs 1919 Cuma günü yeniden bir miting yapılmış ve işgal güçleri bu mitingi havadan takip etmişlerdir. Bu mitingde Şair Mehmet Emin (Yurdakul), İstanbul basını adına Fahrettin Hayri Bey, Selim Sırrı (Tarcan), Dr. Sabit Bey konuşmuşlardır.

D. Sultanahmet Mitingi

13 Ocak 1920’de gerçekleşen ve yüz elli bin kişinin katıldığı bu mitingde Muallimeler Cemiyeti Başkanı Nakiye (Elgün) Hanım şöyle diyordu:

“Efendiler, size memleketin bir kadını sıfatıyla hitap ediyorum. Fatih’in, Selim’in, Süleyman’ın mezarlarını, ecdadının ebedi abideleri olan camileri, türbeleri bırakıp gidecek bir erkek var mıdır? Ben tasavvur etmiyorum.

Çıkmayacaksınız, bırakmayacaksınız. Biz de daima sizinle beraber olacağız. Hayatından ziyade sevdiği evladını vatan sevgisine feda eden kadınlarımızın can ile sevdiği İstanbul için canını feda edeceğine elbette inanırsınız.

Önümüzde açık iki yol var: Biri, tarihimize şanımızla devam etmek, diğeri gözlerimizle beraber tarihimizi de kapayıp ebediyete götürmektir”⁹⁰

İstanbul mitingleri önce İzmir sonra da İstanbul ve diğer illerin işgalini protesto için yapılmış olup bu sayede padişaha, İtilaf Devletleri’ne ve tüm dünyaya seslenilmek istenmiştir. Vatanın kurtarılması amacıyla millete cesaret ve heyecan verilmeye çalışılmıştır. Bu mitinglerde konuşan kadınların çoğu öğretmen veya İnas Darülfunu’nda okuyan öğrencilerdir.⁹¹

⁸⁹ A.g.e., s. 110.

⁹⁰ Ş.Kurnaz, a.g.e., s. 111- 112. ; T.Taşkıran, a.g.e., s. 72- 73.

⁹¹ Ş.Kurnaz, a.g.e., s. 112.

Meşrutiyet devri okullarında eğitim görüp cemiyet faaliyetlerine katılan ve basında tecrübe kazanan kadınlarımız Milli Mücadele'ye kalemleriyle de destek vermiştir. Bunlar arasında en çok dikkat çekenler; Hakimiyet-i Milliye ve İrade-i Milliye Gazetelerindeki yazılarıyla tanınan Halide Edip ve Müfide Ferit'tir. Halide Edip mitinglerde yaptığı ateşli konuşmalar sonrası mütereddit gençleri İstanbul'dan Anadolu'ya çekmek yolunda verdiği mücadele ile gençlerin azmini güçlendirmiştir. Milli mücadeleyi tanıtip halkı cesaretlendiren eserler kaleme almıştır. Dağa Çıkan Kurt (1922),Ateşten Gömlek(1922),İzmir'den Bursa'ya(1922)...bunlar arasındadır.

Hâkimiyet-i Milliye'deki yazılarıyla bilinen Müfide Ferit'in ise Antep'li mütadfaalarından gururla bahseden "Gaziantep" başlıklı yazısı halkın mücadele azmini perçinlemiştir."Kara Haber" başlıklı yazısında İzmir'in işgalini ve yaralıların ümitsiz bekleyişlerini dile getirmektedir."Hayret" başlıklı yazısı ile Sultanahmet Mitingi'ndeki duygularını dile getiren Müfide Ferit "Zafer" isimli yazısı ile de İnönü Zaferi'nden bahsederek ümit aşılacaktır.

Milli Mücadele'ye kalemleriyle de katılan bu kadınlarımızın yaptıkları çağrılar millet üzerinde psikolojik bakımdan çok etkili olmuştur.⁹²

2.1.2. Milli Mücadele Döneminde Cephe'deki Kadınlar

Bu dönemde kurdukları derneklerle, basındaki yazılarıyla, mitinglerdeki heyecanlı konuşmalarıyla mücadeleye destek veren kadınların yanı sıra nice isimsiz Anadolu kadını da, cepheye silah taşımak, hatta bizzat erkeklerle omuz omuza bir mücadele de yer alarak kahramanlıklarını göstermişlerdir. Milli direnişe çeteler kurarak ya da kurulan çetelere girerek kimi zaman erkekleri de içlerine alarak kurdukları milis güçleriyle birliklerini yönetmişlerdir. İzmit ve çevresinde Fatma Seher, Gördes'te Makbule Hanım, Mudurnu'da Fatma Kadın, Aydın'da Ayşe Hanım, Adana'da Tayyar Rahmiye Hanım, Osmaniye'de Rahime Hanım, Gaziantep'te Yirik Fatma Hanım, çetesi olan kadınlardandı. Osmaniye cephesinde çarpışan Rahime Hanım halkın gözünde bir destan kahramanı haline gelmiştir. Vurulduğunda vücudunda sayısız mermi yarası vardı. Yörenin milis güçleri Rahime Hanımın kefenini bayrak yaparak direnç kazanıp düşmana büyük zarar vermişlerdir.⁹³

⁹² Ş.Kurnaz, a.g.e. , s. 112- 115.

⁹³ Metin Aydoğan, *Mustafa Kemal Ve Kurtuluş Savaşı*, İzmir 2005, s. 240.

Milli Mücadele'nin "Kara Fatma"sı ise, Adana, Afyon, Nazilli, Sarayköy ve Tire'de asker olarak çalışmıştır. Savaş sırasında göğsünden yaralanan Fatma Seher Hanım'ın başarılarından harp tarihi ile ilgili vesikalarda söz edilmektedir. Mustafa Kemal'le yaptığı görüşme sonrası ondan aldığı emirle Kocaeli'ne gelerek köyleri teşkilatlandırmış, çeşitli cephelerde çalışmış, orduda çavuş olarak görev yapmıştır. Cumhuriyet sonrasında madalya ile taltif edilmiştir.⁹⁴ Fatma Seher Hanım kurduğu yedi yüz elli kişilik ordudaki yirmi sekiz kadını İzmit çevresinde yapılan çatışmalarda şehit vermiştir. I. ve II. İnönü Savaşları'na da bu çetesiyle katılan Fatma Seher Hanım, burada da çetesindeki on sekiz genç kızını şehit vermiştir.

Başkomutanlık Meydan Muhaberesinde de Afyon hattında büyük mücadele vermiş ve esir düşmüştür. On üç yaşındaki küçük kızı da her mücadelede ona eşlik etmiştir.⁹⁵ Büyük Taarruz'da Afyon çevresindeki Sürmeli Köyünde Yunanlılara karşı yaptığı saldırıda esir düşen Fatma Seher Hanım sorgulandıktan sonra Başkomutan Trikopolis'in karşısına çıkartılmış Trikopolis ona:

—Sen Kara Fatma ha! Diye üç kez seslenmiştir. Çünkü Kara Fatma'yı iriyarı biri sanmaktadırlar. Bunun üzerine Kara Fatma:

—Anadolu'daki Kara Fatmaların en kuvvetlisi benim, demiş ve bundan sonra bir yere kapatılmıştır. Ancak nöbetçinin sarhoşluğundan yararlanıp onun silahını da alarak kaçmıştır.19 gün sonra Sürmeli Köyündeki birliğin başına geçmiştir ve birliğiyle 10 Eylül 1922 de Bursa'nın düşman işgalinden kurtuluşu için mücadele etmiştir.⁹⁶

Güney cephesinde 9.Tümen'de gönüllü olarak bir müfrezinin komutanlığını yapan Tayyar Rahmiye Hanım 1Temmuz 1920 de askerlerde gördüğü duraklama üzerine şöyle konuşmuştur:"Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da, siz erkek olduğunuz halde yerlerde sürünmekten utanmıyor musunuz? Demiş ancak, Fransız karargahının alındığını göremeden şehit düşmüştür.

Yunanlılar Sakarya Muharebesi'ni kaybederek Afyon mevzilerine çekildiklerinde, bir taraftan da Halil Efe'nin Gördes ve çevresinde faaliyet gösteren çetesinin saldırılarıyla karşılaşmışlardır. Bunların içinde Halil Efe'nin karısı Makbule Hanım da bulunmaktaydı. Henüz bir yıllık evliyken eşinin yanında mücadeleye katılan Makbule Hanım, 16 Mart 1922

⁹⁴ Ş.Kurnaz, a.g.e. , s. 122- 123.

⁹⁵ S. Eriş Ülger, *Zafere Giden Yol*, İstanbul 2007, s. 88.

⁹⁶ Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, İstanbul 2007, s. 288- 289. ; Erol Mütercimler, *Onlar Bizim İçin Öldüler - Bu Vatan Böyle Kurtuldu*, İstanbul 2005, s. 217.

de Kocayayla'daki bir çatışmada çeteye cesaret vermek için hızla öne atılınca şehit düşmüştür.⁹⁷

Kastamonu'nun Duru çay köyünden Erkek Halime'nin hikâyesi ise bambaşkadır:

Köy meydanında tellal bağırtıp, "Ey ahali Yunan işgali var, Ankara'ya yardım için eli silah tutan herkes askere gidecek!" denince, Halime "Ana ben de gideceğim, erkeklerden ne eksikim var?" der. "Hiç askere kız alırlar mı?" diyen annesine aldırış etmeden, saçlarını kesip babasının elbiselerini giyip önce cephaneye taşımış, sonra da kimliğini saklayıp "Halim" adıyla silah kuşanmıştır. Ankara Ulus Meydanı'ndaki heykelde mermi taşıyan köylü kızının, sonradan Mustafa Kemal tarafından maaş bağlatılan bu "Halime Çavuş" olduğu söylenir.⁹⁸

İstiklal Harbi başladığında Darülfünun öğrencisi olan Münevver Saime, Kadıköy Mitingi'nde yaptığı konuşmadan sonra hakkında tutuklama emri çıkınca, Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştır. Batı cephesinde özellikle haber alma işlerinde başarı göstermiş ve İzmit'te bir görev sırasında yara almış, ancak bunu belli etmeyerek görevine devam etmiştir. "Asker Saime" diye anılan Münevver Saime, İstiklal Madalyası almış ve savaştan sonra edebiyat öğretmenliği yapmıştır.⁹⁹

Milli Mücadele'de 27 Mayıs 1920 günü Pozantı'dan çıkmayı başaran Fransızlar büyük bir yenilgiye uğratıldılar. Menil komutasındaki sekiz yüz kişilik Fransız birliği kırk dört yörük köylüsü tarafından pusuya düşürülerek etkisiz hale getirilmiştir. Bu başarıda Kılavuz Hatice'nin rolü büyüktür. Fransızlara kılavuzluk ederek onları Türklerin ateş hattına sokmayı başaran Hatice Hatun sayesinde Fransızlar en kritik nokta olan Karboğazı'na sıkışmışlardır ki durumu ancak gün ışığında anlayabilmişlerdir.¹⁰⁰

On iki yaşındaki Nezahat'in öyküsü ise TBMM tutanaklarına geçmiş bir somut gerçektir. Nezahat 70. alay komutanı olan Albay Hafız Halit Bey'in kızıdır. Balkan Savaşları öncesinde doğan, sekiz yaşında annesini yitiren, kalacak bir yeri olmadığı için babasıyla cephelerde büyüyen bu çocuk meclis tarafından verilecek ilk İstiklal Madalyası için aday gösterilmiştir. Meclisin 30 Ocak 1921 gün ve 140 sayılı oturumunda, Bursa milletvekili Emin Bey bu konuda özellikle on iki yaşındaki çocuk haliyle, yüzden fazla düşman öldüren Nezahat'a

⁹⁷ Ş.Kurnaz, a.g.e. , s. 122- 123. ; Z. Saruhan, a.g.e. , s. 299.

⁹⁸ S. Ülger, a.g.e. , s. 88- 89.

⁹⁹ Z.Saruhan, a.g.e. , s. 309 ; Ş.Kurnaz, a.g.e. , s. 121.

¹⁰⁰ Z.Saruhan, a.g.e. , s. 301- 302. ; Ş.Kurnaz, a.g.e. , s. 122.

askerlerimizin Türk Jandark'ı adını verdiklerini de belirtmiş, ilk İstiklal Madalyası'nın ona verilmesini teklif etmiştir.¹⁰¹

Meşrutiyet dönemi okullarında öğrenim gören, cemiyet faaliyetlerine katılan ve basında tecrübe kazanan hanımlarımız, bu dönemde kadın hakları için mücadele verirken, vatanın tehlikeye düştüğü Milli Mücadele döneminde onun kurtuluşu için faaliyet gösterişlerdir. Bu dönem basında kadın yazarlarımızın en çok dikkat çekenleri Halide Edip ve Müfide Ferit'tir. Kabul etmek gerekir ki, kadınlar tarafından yapılan bu çağrılar psikolojik bakımdan çok ekili olmuştur. Ayrıca, savaş yıllarının çeşitli cepheleriyle anlatıldığı edebî eserler arasında kadın yazarlarımızın da önemli bir yer aldığını belirtmek gerekir.

Bu dönemde kurulan bazı kadın cemiyetleri vardır. Bu cemiyetlerin asıl amacı vatanın kurtarılması için hizmet etmektir. Bu amaçla yardım toplama, geniş kitleleri yardıma çağırma faaliyetlerinde bulunurlar. Asrî Kadınlar Cemiyet ile Hilâl-i Ahmer Kadın Kolları, özellikle askere giyecek temini ve ordunun sağlık hizmetlerinde çalışmışlardır. Türk Ocakları ve Muallimler Cemiyeti'nde çalışan hanımlar mücadeleye büyük katkılarda bulunmuşlardır. Fakat bu dönemin en önemli cemiyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'dir.¹⁰²

1919 yılı sonlarında Sivas'ta kurulan "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", Milli Mücadele süresince Padişah'a, Sadrazam'a, Dahiliye Nazırı'na ve diğer bazı kuruluşlara telgraflar çekmek sureti ile yapılan haksızlıkların giderilmesi için girişimlerde bulunulmasını istemiştir.¹⁰³

Kurtuluş Savaşı adı bilinen bilinmeyen nice kadın kahramanlarla doludur. Bu alanda detaylı bir inceleme yapıldığı takdirde, muhakkak ki henüz gün ışığına çıkmamış nice kahraman ve faziletli Türk kadınlarına rastlanacaktır.¹⁰⁴Tüm gençlerin ve sağlıklı erkeklerin cephede olduğu Anadolu'da her türlü malzemeyi cepheye kar kış demeden Türk kadınları taşıdı. Yine bu kadınlar asker kaçaklarını yakalayıp onlara yiyecek vermedikleri gibi dayak atıp karakollarına teslim ettiler. Tosyalı Latife Hanım'ın gömleklerini, Kastamonulu Hatice Hanım'ın gelinliğini ve çeyizlerini evliliğinden bir gün önce Kızılay'a bağışlaması da ayrı bir fedakarlık örneği değil midir?¹⁰⁵

¹⁰¹ T.Taşkıran, a.g.e. , s. 80- 81. ; M.Aydoğan, a.g.e. , s. 240- 241. ; Z.Saruhan, a.g.e. , s. 309–310.

¹⁰² Şefika Kurnaz, a.g.e, s. 112–115.

¹⁰³ Bekir Sıtkı Baykal, "Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt I, Mart 1985, Sayı 2, s 413.

¹⁰⁴ T.Taşkıran, a.g.e. , s. 82.

¹⁰⁵ E.Mütercimler, a.g.e. , s. 370- 371.

Mustafa Kemal de Kurtuluş Savaşını yönetirken güç aldığı Türk kadınına hiçbir zaman unutmuyarak vefa duygusunu daima dile getirmiştir. Belki de reformları arasında kadın haklarına öncelik tanınması ve çok önem vermesinde bu duygunun da etkisi büyüktür.¹⁰⁶

Milli Mücadele sonrası Latife Hanım'la Tarsus'a geldiğinde halkın coşkun gösterileri arasında karşılanan Mustafa Kemal, Çukurova mücadelesinde ün kazanmış Adile Çavuş'un ayaklarına kapanması sonrası yine en etkili sözlerinden birini söylemiştir:

“Kahraman Türk kadını, sen yerde sürünmeye değil omuzlar üstünde göklerde yükselmeye layıksın!”¹⁰⁷ 1923'te Mustafa Kemal şunları söylemektedir:

“...Daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır; Büyük Türk kadınına, çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur.”¹⁰⁸

Kadınların sosyal hayatta daha sağlam yer edinebilmeleri, değişen değerlere ve cumhuriyetin getirdiği esnekliğe rağmen çok kolay olmamış ve zamana yayılmıştır. Milli mücadele sona ermiş ve bu mücadelede tartışmasız önemli rol oynayan kadının da durumu sorgulanmaya başlanmıştır. Kadının ihmal edilmişliği ve esasında bulunması gereken yer tartışılmaya başlanacaktır. Bu mücadelenin en büyük kavgacıları da kadınlar olacaktır.¹⁰⁹

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK KADINININ DURUMU

“Türk kadını dünyadaki en aydın, fazilette en ağır, ağırbaşlı, temkinli bir kadın olmalıdır. Türk kadınına vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, güç kuvvetiyle, azmiyle, muhafaza ve müdafaa edebilecek yeni nesiller yetiştirmektir. Milletın içtimai hayatının esası olan kadın, ancak faziletkâr olursa vazifesini yapabilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada merhum Fikret'in bir sözünü hatırlatmak isterim: “ Kadın sefil olursa tabii ki insan alçalır.”¹¹⁰

Atatürk'ün 1923 yılında söylediği şu sözler, O'nun Türk kadını hakkındaki düşüncesinin ne derece gerçekçi olduğunu ortaya çıkarır:

¹⁰⁶ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını Ve Atatürk*, Ankara 1993, s. 148.

¹⁰⁷ T. Taşkiran, a.g.e. , s. 82.

¹⁰⁸ İsmet Giritli, *75 Yıllık Demokratik ve Laik Cumhuriyet'in Oluşum ve Gelişim Süresi*, İstanbul 1998, s. 154.

¹⁰⁹ Tülay Alim Baran, “ Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmir'de Türk Kadınına Bir Bakış”, *Tarih ve Toplum*, Mart 1995, S. 135, s. 147.

¹¹⁰ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I – III*, Ankara 1997, s. 242 ; Ari İnan, *Düşünceleriyle Atatürk*, Ankara 1991, s. 92–93.

“ Bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının yegane sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir... Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken, diğer bir organı işlemezse o sosyal toplum felçlidir.”¹¹¹

Mustafa Kemal Meşrutiyet yıllarının düşünce akımlarını ve bu akımların önerdiği kurtuluş reçetelerini yakından izlemiştir. “Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşmaktadır. Mümkün müdür ki, bir kitlenin bir parçasını ilerletelim, diğerine aldırış etmeyelim de kitlenin tümü ilerleme onuruna erişebilsin. Mümkün müdür ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilir? Kuşku yok, ilerleme adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenilik alanında birlikte yol almak gereklidir.”¹¹²30 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu’da yaptığı konuşmada dile getirdiği bu yaklaşımın onun düşünce dünyasında çok eskiden beri var olduğunu unutmamak gerekir. 1916’da Doğu Cephesine ait olan hatıratında şu notun yer aldığı görülüyor:” 22 Kasım 1916 (9 Teşrin-i Sani 1332 Çarşamba) Kurmay Başkanı ile kadınların örtünmesinin lağvı ve sosyal hayatımızın düzeltilmesi hakkında konuşma:1) Muktedir ve hayatı bilen anneler yetiştirmek 2) Kadınlara serbestisini vermek 3) Kadınlarla beraber olmak, erkeklerin ahlakı, fikirleri, hissiyatı üzerinde etkendir” . Daha 1916 yılında cephe hatıralarını kaleme alırken kadın konusunda fikir geliştirdiğini gösteren bu örneğin bir diğeri tedavi için gittiği Karlsbad Hatıraları’nda yer almaktadır. “ Bu kadın sorununda cesur olalım. Kuruntuyu bırakalım. ...Açılsınlar, onların beyinlerini ciddi bilim ve teknikle süsleyelim. Namusu, tekniği sağlıklı biçimde açıklayalım. Onur ve değer sahibi olmalarına birinci derecede önem verelim... Artık bugün kadınları büyük babalarımızın müthiş bakışları altında sinmiş, olduğu gibi bulunduramayacağız.”¹¹³

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında 1927 yılında yapılan ilk resmi nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye nüfusu 13.648.270 olup bunun 6.563.879’u erkek ve 7.084.391’i ise kadındır.¹¹⁴ Erkek nüfusun savaflara bağılı olarak azaldığını gösteren bu oran ikinci nüfus sayım yılı olan 1935 yılında da değişmemiştir. 16.158.018’e çıkan nüfusun 7.936.770’i erkek ve 8.221.248’isi ise kadındır.¹¹⁵ Bu sayım sonuçlarının ortaya çıkardığı en önemli sorun ise

¹¹¹ Emel Doğramacı, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 8, S. 24, Temmuz 1992, s. 445.

¹¹² *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, II*, Ankara 1997, s. 226–227.

¹¹³ Afet İnan, *Mustafa Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları*, Ankara 1991, s. 22,44–45.

¹¹⁴ *İstatistik Yıllığı*, Dördüncü Cilt, Ankara 1931, s.37.

¹¹⁵ *İstatistik Yıllığı*, Cilt 9, s.35.

toplumun okuma yazma oranı açısından içinde bulunduğu durumdur. 1927 sayımına göre 12.517.992 kişi okuma yazma bilmemekte sadece 1.111.496 kişi okuyup yazabilmektedir.¹¹⁶ Nüfus sayım sonuçlarında daha fazla oranda bulunduğu görülmesine rağmen okuma yazma oranı açısından bakıldığında kadınların son derece kötü bir tablo içinde bulunduğu görülmektedir. 1935 nüfus sayımı sonuçlarına göre kadınların % 91,8'i okuma yazma bilmemekte sadece % 8,2'si okuyup yazabilmektedir.¹¹⁷

Türk toplumundaki büyük değişimi, kendisine büyük bağlılık besleyen halkı peşinden sürükleyerek gerçekleştiren Atatürk, kadın hakları meselesinde de toplumu etkilemiştir. Kadınlara ilgili inkılaplar sırasında izlediği politika ve öne sürdüğü fikirlerle toplumu yönlendirerek kadın haklarının tanınmasını gerçekçi temellere dayandıran Atatürk, hedefini göstermiş, İslâmiyet öncesi Türk kadınının sahip olduğu mevki üzerinde durarak, yeniden saygılı bir mevkiinin kadına tanınması gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁸

Bu ideali 1926 yılında Medeni Kanun'un hazırlanması ve Türk Kadınının medeni haklarını kazanmasıyla gerçekleştirir. Böylece kadın toplumda layık olduğu yeri almış olur.¹¹⁹

Dünya yüzündeki her şeyin kadının eseri olduğuna inanmıştır. Toplumu oluşturan iki cinsten sadece birinin çağdaş gerekleri kazanmasıyla yetinilirse, o toplumun yarıdan fazlasının güçsüz kalacağını söyler. İlerlemek ve uygarlaşmak isteyen bir ulusun bu noktayı temel tutması gerektiğini belirtir. Toplumumuz için gereken bilgi ve tekniğin hem erkek hem de kadınlarımız tarafından elde edilmesi gerektiğini, toplumda olması gereken iş bölümüne kadınların da katılacağını söyler. Ev işleri ise kadının en önemsiz görevidir.¹²⁰

Değişik kültürlerin olumsuz etkilerinin kadın cahil ve aşağı bir konuma düşürdüğüne dikkat çeken Atatürk, çeşitli toplantılarda yaptığı konuşmalarda kadına verilmesi gereken değer üzerinde durarak kadınların İstiklâl Savaşındaki mücadelesine değinerek kadını yüceltmıştır.

Kadınların eğitimi, toplumdaki yeri ve kıyafetleri konusunda birçok açıklaması vardır. Atatürk, kadının her alanda erkekler kadar başarılı olacağını savunmuştur.

¹¹⁶ *İstatistik Yıllığı*, Dördüncü Cilt, s.49.

¹¹⁷ *İstatistik Yıllığı*, Cilt 9, s. 99.

¹¹⁸ Leyla Kaplan, a.g.e, s. 171.

¹¹⁹ Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Ankara 1999, s. 88-89.

¹²⁰ *Düşünceleriyle Atatürk*, Derleyen Arı İnan, Ankara 1999, s.257.

Erkek ve kadın eşitliğinin hukuk alanında sağlanması, kız ve erkek çocukların eğitilmesi, seçme ve seçilme haklarının tanınması gibi inkılâpların başlangıcını oluşturan Medeni kanunun kabul edilmesini sağlayan Atatürk ailenin toplum hayatındaki önemi “Uygarlığın temeli, ilerlemenin dayanağı, gücün kaynağı aile yaşamındadır. Eksik bir aile yaşamı, mutlaka belli bir toplumsal, ekonomik ve politik zayıflama doğurur”¹²¹ sözleriyle anlatmaktadır.

Medeni Kanunun kabulünden sonra, kadın erkek eşitliğini her alanda düşündüğünü söyleyen Atatürk, kadınların siyasi istekleriyle ilgilenmiş ve bu konuda çalışmaları başlatmıştır.

Türk kadınına 1930 Belediye seçimlerine katılma, 16 Ekim 1933 Muhtar ve İhtiyar Meclislerine seçilme, 5 Aralık 1934 Milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle siyasi alandaki kadın hakları tamamlanmıştır.

Atatürk, kadınların sosyal ve siyasi hayatta yer almasının eğitimle sağlanacağını savunarak, kız çocuklarının yetiştirilmesine önem vermiştir. Kadınlara tanınan hakların kullanılması için halkın bilinçlendirilmesi gerektiğine inanmakta, basın ve cemiyetler aracılığıyla inkılâpların yerleştirilmesini amaçlayan çalışmalar yapmaktadır.

Kadın hakları söz konusu olduğu zaman üzerinde durduğu başka bir önemli konu da, Türk kadınlarının dünya kamuoyunda yanlış tanındığı ve tanıtıldığıdır.¹²²

Türk kadınlarının bilim, ahlâk, sosyal konular, siyaset ve ekonomide erkeğin yanında eşit şartlarda yer almasını sağlayan Atatürk, “Milli Türk Kadını” oluşturma çabalarına ağırlık vermiştir. Onun kadın haklarıyla ilgili görüşlerini şu şekilde değerlendirebiliriz; “Milli kimliğe sahip, erkekle her alanda eşit Türk kadını simgeleştirmek. Eğitilmiş, ülkesi ve ailesi için çalışan, milliyetçi ve medeniyetçi, taklitçilikten uzak Türk kadını anlayışı yerleştirmek ve kadına saygın bir konum kazandırmak. Batıda kadına tanınan hakların Türk kadınına da tanınmasına özen göstermek. Türk kadınlarının batılı kadınların sahip olduğu mevkiin üzerinde yer almasına gayret etmek.”

Türk kadınının yeteneklerinin açığa çıkarılmasının hedeflendiği inkılâplar yapılırken şu hedefler belirlenmiştir.

¹²¹ Bernard Caporal, a.g.e. s. 447.

¹²² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I- III*, Ankara 1997, s. 151- 157.

“Çağdaşlaşırken kadına kendi değer yargılarını kaybettirmemek; milli bir kimliğe sahip kılmak, kadını eğitmek ve bilinçli olarak toplum hayatına katılmak ve saygın bir konum kazandırmak, kadını iyi bir eş, iyi bir anne, iyi vatandaş olmaya özendirmek, vatanın geleceğinde önemli bir güç haline getirmek, kadın erkek eşitsizliğini gidermek.”¹²³

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, kadınlara hukuk açısından eşit haklar yanında, eğitimde ve iş hayatında eşit fırsat verilmesi amaçlanmıştır. Ancak gerekli ekonomik temellerden yoksun olduğu için, reformları izleyerek, kadınların çalışma olanaklarında hemen bir iyileşme sağlanamamıştır. Bununla beraber laikleşmeyle birlikte, dinsel ideolojinin yükümlendiği cinsiyete dayanan iş bölümü biraz daha çözülmüş; gerekli ekonomik girişimler, gelişme ve modernleşme yolunda bir değişme yol açmıştır. Bu iki etken birlikte, kadınlara hem anne ve eş olarak, hem de işgücünün üyeleri olarak, eğitim gereklerini artırmıştır.¹²⁴

Atatürk’ün kadın haklarıyla yakından ilgilendiği zaman izlediği politika dünyadaki kadınlar aleyhine gelişen durumun tersinedir. I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Amerika başta olmak üzere dünyada kadınlar aleyhine anti-feminist akımlar güçlenmeye başlamış, artık ihtiyaç olmadığı ve erkeklerin işsiz olduğu gerekçesiyle kadınlar işten çıkarılmaya başlanmıştır. Almanya ve İtalya’daki diktatör yöneticilerin kadınlar aleyhindeki faaliyetleri de dünyayı olumsuz etkilemektedir. Dünyada kadın hakları aleyhine gelişmeler olurken Türkiye’de Atatürk’ün öncülüğünde kadınlar lehine önemli gelişmeler kaydedilmiş, ülkede sosyal, idari ve siyasi alanlarda kadınlara birçok hak tanınırken, çalışma hayatına katılmaya teşvik edilmiştir.¹²⁵

3.1.1 EĞİTİM

Atatürk, zihnindeki çağdaş Türk kadını imajını hayata geçirebilmek için çeşitli reformlara girişmiştir. Bu reformlardan şüphesiz en önemlisi eğitim konusundaki yeniliktir.

¹²³ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 172 -174.

¹²⁴ Gülten Kazgan, “Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması Mesleki Dağılımı, Eğitim düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü”, *Türk Toplumunda Kadın*, (Ed.: Nermin Abadan Unat), Ankara 1982, s.138–139.

¹²⁵ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 178.

Milli Mücadele kahramanlarından Fatma Kadın, Tanin gazetesiyle yaptığı röportajında çok dikkat çekici açıklamalarla eğitim konusunu vurgulamıştır. Fatma Kadın konuşmasının bir bölümünde şöyle söyler:

“ İşte ben ne okumak, ne yazmak biliyorum. Şimdi tahsilim olsaydı zarar mı ederdim? Hangi adam kadının memlekete hizmet etmesini istemezse, o adam mutlak bizden cahildir. Biz okumadık bari çocuklarımız okusunlar. Çocuklarımız mutlak okumalıdır. Ben çok iyi biliyorum ki bugün Anadolu’da erkek ve kız bütün çocuklar okuyacak olurlarsa, Anadolu’nun hali değişecek, Türk’ün yüzü gülecek, işi düzelecek, bütün batıl düşünceler kalkacak, Türkler yaşamaya başlayacaktır. İşte bu maksatla küçük kızımı okutmak için şimdiden çalışıyorum.”¹²⁶

Atatürk, “...kadınlarımız, erkeklerden daha aydın, daha ilimli irfanlı, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar...” diyerek, kadınların eğitimi için 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimi merkezileştirmiştir.¹²⁷ Böylece, kızlarımıza ilkokul ile birlikte, ortaokul, lise ve hatta yüksek öğrenime katılabilme fırsatını sağlamıştır.

Öğretimi öneren başlıca yasalar 1924 ile 1926 yılları arasında çıkarılmıştır. Bu yasalar, tek bir ulusal, laik, modern, demokratik bir okul yaratmayı öngörüyordu.¹²⁸

3 Mart 1924 yılındaki Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitim merkezleştirilir. Cumhuriyet Türkiye’sinden önceki Türk toplumunda, eğitim iki yönlü bir sistem içermektedir. Birincisi, dini kurallara göre yapılan eğitim, yani medrese eğitimi, diğeri bilimse esaslara göre yapılan eğitim. Eğitimin birleştirilmesiyle, ilkokul, kız-erkek ayırımı yapılmaksızın herkes için zorunlu hale gelmiştir. 1924 Anayasası’nda yer alan eğitimin birleştirilerek laikleştirilmesi, kadınların eğitimden daha fazla yararlanmasını sağlamıştır.¹²⁹

Mustafa Kemal, Osmanlı eğitim kurumlarının olduğu gibi yeni Türkiye’ye aktarılmasının olanaksızlığına kesin inanıyordu. Öğretimin birleştirilmesine ilişkin olarak 3 Mart 1924’te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat tam bir eğitim reformu olması yanında onun

¹²⁶ Tanin, 5 Temmuz 1923

¹²⁷ Emel Doğramacı, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 8, S. 24, Temmuz 1992, s. 445.

¹²⁸ Bernard Caporal, a.g.e, s. 237.

¹²⁹ Emel Doğramacı, “Osmanlı Devleti’nden Günümüze Kadın Haklarındaki Gelişmeler”, *75. Yıldönümü’nde Türkiye Cumhuriyeti: Geçmiş ve Gelecek*, Ankara 1999, s. 65.

etkileyeceği tüm toplumsal dönüşümün de anahtarı olarak algılanmalıdır.¹³⁰Yasa, bilimsel ve eğitsel kurumların tümü ile medreselerin Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmasına, aynı zamanda Şeriye ve Evkaf vekâletinin bütçesinde medreselere ayrılan tüm kaynakların da, olduğu gibi Eğitim Bakanlığına aktarılmasını öngörüyordu. Öğretim, devletin denetimi altında serbest kalıyordu. Böylelikle, Osmanlı İmparatorluğu eğitim sisteminde yürürlükte bulunan ve her türlü reform girişimini kırılğan kılan ikiliğe bir son verilmiş oluyordu.¹³¹

Kemalist eğitim sisteminin ikinci özelliği, öğretimin laikliğidir.¹³² 1927 Temmuz ayında, İstanbul ve Ankara gibi bazı kamu eğitimi bölgesel kurulları, okullarda din dersi eğitimi sorununun incelenmesini gündeme getirdiler. İkdam gazetesine göre, İstanbul'daki kurul üyelerinin çoğu, bu alanda tam bir serbestlik uygulanmasından yana idi. Okul müdürlerine açık istekle başvuran çocuklara haftanın belirli saatlerinde din üzerine bilgiler verilmeliydi. Bu uygulama ile dersler zorunlu olmayacak, alınan notlar da genel ortalamayı etkilemeyecekti. 1927 yılında bu konuşulanlar gerçekleştirildi. Din eğitimi okullarda zorunlu olmaktan çıkarıldı ve ders saatleri de giderek azaltıldı.

1928'de, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndan devletin resmi dininin İslam olduğu ibaresi çıkartılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olması sağlandı. İmam ve hatip mektepleri 1931–1932 öğretim yılında öğrencisi olmadığı için kapandı. 1933 yılında İlahiyat Fakültesi üniversite reformu ile birlikte İslam İncelemeleri Enstitüsü'ne dönüştürüldü.¹³³

1931'de din eğitimi ortaokullardan, daha sonrada yavaş yavaş ilkokullardan kaldırıldı. 1935 yılında dinsel öğretimden hiçbir iz kalmamıştı.

Öğretimin ulusal özelliği de bir ilke olarak benimsenmiştir. Bu şekilde dil, yazı ve tarih devrimleri gibi değişik yönleriyle Kültür devrimi en yakın ve en derin uygulama alanını, okulda bulacaktı. Türk gençliği için okul ulusal bilincin gelişmesi ve Kemalist ilkelere bağlanmada baş kaynak olmuştur. Tarih, edebiyat ve yurt bilgisi yanında, askerlik dersleri, lisele genç kız ve erkeklerin bu amaca ulaşmalarında özellikle yardımcı idiler. 1934'ten bu

¹³⁰ Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazılar*, İstanbul 2001, s. 19.

¹³¹ Bernard Caporal, a.g.e., s. 238.

¹³² Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Kemalist Tek parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku*, İstanbul 1995, s. 288.

¹³³ Cemil Öztürk, "Çağdaş Eğitim ve Bilim", *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*, (Ed.: Cemil Öztürk), Ankara 2005, s.246.

yana üniversite ve yüksek okulların son sınıflarında kız ve erkek tüm öğrencilerin okumak zorunda olduğu Türk Devrim Tarihi adlı bir ders okutulmaktaydı.¹³⁴

Öğretimin modern olması bir başka önemli özellik olarak yerini buluyordu. Bu sebepten batıdaki geçerli yöntemlerden esinlenmek gerekti. Türk hükümeti geniş ölçüde batılı uzmanlara başvurmuştur. 1924'te ülkemize gelen ama çok da yararlı olamayan Amerikalı ünlü eğitimci John Dewey¹³⁵, Türkiye'de kaldığı iki ayın sonunda bir rapor hazırlamış. Bu rapor, geniş biçimde dağıtılmış ve tartışılmıştır. 1929'da Adolphe Ferrière ve 1930'da Pierre Bovet gibi uzmanlar, eğitimcileri göreve hazırlamak üzere Ankara, İzmir, İstanbul ve ülkenin güneyinde konferanslar vermekle görevlendirilmişlerdir. Eğitim alanında gerçekleştirilmiş deneyimleri incelemek üzere çeşitli heyetler Avrupa'ya gönderilmiştir.

Bilimsel ve teknik olmanın yanı sıra öğretim, aynı zamanda pratik olmalıydı. Böyle bir kültürde gençlerde zihniyetin evrimleri kolaylaştırılacak, bu şekilde de kadının durumunun evrimine olanak tanıyacaktır.

Kemalist Türkiye'de öğretimin belirgin özelliklerinden biri de demokratikleşmektir. Ondan tüm yurttaşların eşitçe yararlanmalarını sağlamak gerekiyordu. Mustafa Kemal'in pek çok kez yinelediği bu istek, 1924 Anayasasına da girmiş, bu anayasanın 87. maddesi ilköğretimin bütün Türkler için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğunu öngörmüştür.

Kadının eğitimi konusunda da Atatürk'ün düşüncesi hiçbir belirsizliğe, hiçbir duraksamaya yer vermeyecek kadar açıktır. Mustafa Kemal açısından, Türk kadını için eğitim görmek yalnızca bir hak değil, fakat aynı zamanda bir ödevdir. Çocuklarının ilk eğitici olarak o erkek kadar, hatta ondan da fazla kendini yetiştirmelidir.

Türkiye'de öğretim, hiç değilse ilkokulda, bazı orta dereceli okullarda ve açıktır ki, üniversite ve yüksek okullarda karma olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu boyunca kızlar ancak ilk eğitim görebildiği için karma eğitim bir sorun olmamıştır. Tanzimat'la beraber orta dereceli okullara kızlarında alınmasına izin verilince, kız öğrenciler erkeklerden ayrı okullarda okutulmuştur. Kız okullarının avluları

¹³⁴ Bernard Caporal, a.g.e., s. 242–244.

¹³⁵ Sabahattin Eyuboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, İstanbul 1999, s. 36.

yüksek duvarlarla çevrilmiş, erkeklerin onları görmesi önlenmiştir. Bu okullara, zorunluluk olmadıkça erkek öğretmenler atanmamıştır.

Cumhuriyet daha ilk on yılı içinde, kadın hakları konusunda birçok Batı devletini geride bırakmıştır. Rejimin bu anlayışı karma eğitimi kolaylaştırmıştır. Okulların karma eğitime geçmesini zorunlu hale getiren bir başka neden de mali güçlükler olmuştur. Eğitim Bakanlığı'ndan kızlar için okul açılması isteniyordu. Bakanlığın bütçesi erkeklere yetecek okulları açmaya bile yetmiyordu. Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Dairesi, 1927 yılında, bir tasarı hazırlar. Karma eğitimi uygulamak isteyen bu tasarı Talim ve Terbiye Dairesi'nde uzun tartışmalara neden olur. Talim Terbiye karma eğitime karşıdır. Üç ortaokul seçilir ve bunlarda karma eğitimin denenmesine karar verilir. Ama bu üç okul kızlarını okutmak isteyen ana babalardan gelen baskıyı karşılamaktan çok uzaktır. Mustafa Necati dönemin bakanı olarak sorumluluğu üzerine alır, o yıl, yetmiş kadar ortaokulda karma eğitimin uygulanmasına karar verir.¹³⁶

1924 yılından itibaren ortaokullarda karma eğitim uygulamasına geçilmiş, 1927 yılında da bu süreç tamamlanmıştır. 1934 yılında kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ile birlikte Türkiye'de kadınların devlet ve toplum hayatında erkeklerle eşit konuma gelmesi sağlanmıştır. Bunun sonucunda eğitimin tüm kademelerinde kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması kaçınılmaz hale gelmiş, 1934–1935 öğretim yılında itibaren de liselerde karma eğitime geçilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin programları, eğitim politikalarına yön veren önemli faktörler olmuştur. Cumhuriyetin ilanından önce, partinin kurulmasına esas olan beyannamenin 8'inci maddesi; yeni Türk Devletinin sahip olacağı eğitim politikalarının millilik ve laiklik ilkelerine dayanacağını belirtmiştir. Eğitim sisteminde her geçen gün daha çok çocuk ve vatandaşın okutulup yetiştirilmesi, cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaş yetiştirmenin eğitimin her derecesinde önem verilmesi 1931 CHP Parti Programının temel prensiplerinden bazıları olmuştur.¹³⁷

Cumhuriyet Halk Partisi, bazı direnmelerle de olsa okullarda dinsel eğitime ilişkin halk isteklerinin bir bölümünü benimsemeye karar verdi. 4 Şubat 1949'da ilkokulların 4.ve 5.

¹³⁶ İlhan Başgöz, *Türkiyenin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara 1995, s. 105.

¹³⁷ Cemil Öztürk, "Çağdaş Eğitim ve Bilim", *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*, (Ed.: Cemil Öztürk), Ankara 2005, s.242, 248.

sınıflarına, seçmeli olarak haftada iki saat din dersi kondu. Bu dersler ancak Türkçe olara ve Milli Eğitim Bakanlığının yetkilendireceği öğretmenler tarafından verilecekti.

Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle 1950 Ekim'inde din eğitimi, velilerin çocuklarına din dersi verilmemesini istemeleri dışında, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında zorunlu kılındı, seçmeli olmak şartıyla da ilk üç yıla genişletildi. Dersi vermekle de doğrudan ilkokul öğretmeni görevlendirilmişti.

1951'de orta dereceli, 1955'te lise düzeyinde imam ve hatipler yetiştirecek, İmam-Hatip Okullarının açılmış olmasına, 1949'da Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi ve 1960'da İstanbul'da Yüksek İslâm Enstitüsü kurulmasına karşın, 1962 Türkiye'sinde 60 000 din adamından 55 000 tanesinin hiçbir eğitim görmemiş olması dikkat çekicidir.

Öğretimin değişik kademelerindeki kız öğrenci sayılarına bakıldığında;

İlköğretimde okullaştırılmış kız sayısı 1923–1924 ders yılında 62.954'ten, 1970–1971 ders yılında 2.120 754'e yükselmiştir. Okullaştırılmış kız öğrenci sayısı 33.69 kat artmıştır. Erkek çocuklarda bu artış 10.59 kat olmuştur.

İlkokula devam eden tüm çocuklarla karşılaştırıldığında, kız öğrenci oranı sürekli artış göstermiştir. 1923-1924'te kız öğrencilerin toplam okullaştırılmış çocuklar içindeki payı yalnızca %18.73 iken, bu oran 1970–1971 yılında % 43.30'a yükselmiştir. Köylerde bu ilişki daha az kızlar lehinedir. 1939–1945 savaşının, kızların okullaşması üzerindeki olumsuz etkileri de daha çok kırsal dünyada kendini göstermiştir.

İlköğretimde okullaşma artış oranı

Dönemler	Kız	Erkek	Toplam
Mustafa Kemal Başkanlığı (1923 -1924)	222.24	68.99	97.70
İsmet İnönü Başkanlığı (1938 -1950)	120.52	83.39	95.55
Demokrat Parti İktidarı	64.44	63.51	63.86

(1950 -1960)			
Mayıs 1960 Devriminden sonra	127.55	82.69	99.31
(1960 -1970)			

İlköğretimde kız öğrenci sayısının artışı yalnızca zaman içinde değil, mekânsal olarak da değişiklikler göstermiştir. Çok önemli bölgesel dengesizlikler bugün bile varlığını sürdürmektedir.

Kırsal kesimdeki öğretmen sayısının yetersizliğine çözüm bulmak için Milli Eğitim Bakanlığı 1936'dan itibaren üç yıllık ilkokullar açtı. Bu okullar 1970'te fiilen ortadan kalkmışlardır. 1937'den itibaren ayrıca eğitimcilerle de başvuruldu. Bunlar okuma-yazma bilen köylüler arasından seçiliyor, özel enstitülerde bir yılda yetiştiriliyordu.¹³⁸

Kırsal alanda öğretmen açığını gidermek için girişilen bir deney de Köy Enstitüleri'nin kurulması ile olmuştur.

Köy enstitülerinin deney evresindeki adı, sadece yürürlükteki kanunlar ve ödenek sorunu yüzünden, "Öğretmen Okulu"dur. Bununla beraber, bu kurumların öğretmenler ve halk arasındaki adı, köye öğretmen yetiştirdiği için, "Köy Öğretmen Okulu"dur.

Eğitmen kurslarında olduğu gibi, köy enstitülerinin kuruluşunda da tutulan yol, deney yolu olmuştur. Köy enstitüleri asıl adını almadan ve özel yarasından önce, 1937- 1940'a kadar "Öğretmen Okulu" adıyla bir deney evresi geçirmiştir.¹³⁹

Köy enstitülerinin üç öğretim yılına yaklaşan deney evresi 17.04.1940 da çıkan 3803 sayılı yasa ile sona ermiş; köy öğretmen okulları "Köy Enstitüleri" adını almıştır.¹⁴⁰

Bu okullara ilk kız öğrenci, Kızılçullu Öğretmen okulu Kadın Eğitim Kursuna gelenlerden, ilkokulu bitirmiş ve elverişli olan kızların orta birinci sınıf öğrencisi olarak alınmalarıyla başlamıştır. Köy enstitülerinde karma eğitim bu suretle başlamıştır.¹⁴¹

¹³⁸ Bernard Caporal, a.g.e., s. 249–260.

¹³⁹ Şevket Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankıları ile Köy Enstitüleri*, Ankara 1971, s.28–31.

¹⁴⁰ Yükseköğretim Kurulu Yayını, *Öğretmen Yetiştirme Ve Eğitim Fakülteleri (1982–2007)*, (Yay. Haz. Yüksel Kavak, Ayhan Aydın, Sadegül Akbaba Altın), Ankara 2007, s. 30.

Bu kurumların, on yıllık bir uygulamadan sonra tam ürün vermeye başlamışken, niteliğinden ve niceliğinden gelen bir eksiği nedeniyle değil, politik nedenlerle kapatıldığı görülüyor. Yalnız iç politika değil, konunun dış politika bağlamında bir boyutu da olduğu bugün daha iyi anlaşılıyor. İkinci dünya savaşı sonrasında kurulan yeni dünya dengesiyle, ülkemize gelen demokrasinin kendine destek olacak böyle bir eğitimi “ köylü okursa uyanır” diyerek dışladığı hayretle görülüyor.¹⁴²

Gerek okulların çoğalması gerek öğretmen sayısının artırılmasına yönelik bu önlemler, ilköğretimde kuşkusuz, kız ve erkek çocukların okullaşmasında, yukarıda görülen artışın kaynağında yer almamıştır.

Kız çocuklarının okullaşmasında ortaya çıkan gecikmenin nedenleri arasında bazı ana-babaların geri zihniyeti birinci planda rol oynamıştır. Bunlar, bazen aşırı yoksulluk yüzünden, bazen eğitimin kızları için taşıdığı önemi kavrayamadıklarından ve ön çok da, dinsel nitelikli ön yargılar yüzünden, kız çocuklarını okula göndermeyi kabul etmemektedirler.

Osmanlı imparatorluğunda kızlar için ortaöğretim fiilen savsaklanmıştı. 1926 düzenlemesiyle ortaöğretim ortaokul ve lise olmak üzere iki devreden oluştu.

İlkokulu bitiren kız ve erkek çocuklar ortaokula kabul edilirler. Üç yıllık bir öğrenim sonunda da ortaokul diploması alırlar.

1930'dan önce ortaokul, bir yandan ilkokulun devamı, öte yandan da liseye giriş eğitimi veren bir kurum olarak kabul ediliyordu. Bu tarihte ortaokullara mesleki ve teknik liselere hazırlama görevi de verilmeye başlandı.

Ortaokul programı, ilkokulda öğretilenlerden başka, fizik, kimya ve doğal bilimler derslerini içerir. Bunlara ticaret hukuku da eklenecektir. Kızlara yönelik ev ve aile bilgisi, çocuk bakımı öğretimi de ilkokuldaki pratik niteliğe sahip olacaktır.

1924- 1925 ders yılı ile 1970- 1971 ders yılı arasında ortaokuldaki kız öğrenci sayısı 104,80, erkek öğrenci sayısı ise 74.40 kat artmıştır.

Ortaokullarda Okullaşmanın Büyüme Oranı

¹⁴¹ Şevket Gedikoğlu, a.g.e. , s. 34.

¹⁴² Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul 1997, s. 21.

Dönemler	Kız	Erkek	Toplam
Mustafa Kemal Başkanlığı (1923 -1924)	749.97	481.40	610.20
İsmet İnönü Başkanlığı (1938 -1950)	24.15	21.32	22.09
Demokrat Parti İktidarı (1950 -1960)	288.84	332.10	320.36
Mayıs 1960 Devriminden sonra (1960 -1970)	239.41	210.91	218.07

Ortaokullardaki okullaşmada özellikle kızlar için en büyük artış Mustafa Kemal döneminde gerçekleşmiştir. Türkiye’de ortaöğretim büyük oranda kent çocuklarına yöneliktir. Bu dönemde erkek çocuklar daha çok okullaşırken, 1960 devriminden beri eğilim tersine dönmüştür.

Kentlerle kırsal alan arasındaki dengesizlik ortaöğretimde, ilköğretimden çok daha duyarlıdır.¹⁴³

Liseye, ortaokul diploması almış olanlar gidebilir.

Türk liseleri, geçirdikleri önemli dönüşümlere karşın, Fransız modeline göre örgütlendiğini gördüğümüz Galatasaray Lisesi’nin kopyası olan Osmanlı Sultanisi’nin bir devamı sayılabilir. Türk liseleri Osmanlı liselerine göre daha geniş toplumsal katmanlardan öğrenci almakla birlikte, gene de sınıfsal bir kurum olma özelliğini korumaktadır.

Liselerin programları Kemalist yönetimin kurulmasından beri değişiklikler geçirmiştir. Ulusçuluğun yeniden canlandığı 1930’da askerlik dersleri kızlar da dâhil olmak üzere tüm liselere konmuştur. Lise öğretim süresi 149’da üç yıldan dört yıla çıkarılarak pratik çalışma ve

¹⁴³ Bernard Caporal, a.g.e., s. 282–286.

seminerlere, sanata, sanat tarihine ve müziğe daha geniş yer ayrılmış, toplumsal ve ekonomik tarih da geliştirilmiştir.

1954'te dört yıldan tekrar üç yıla inilmiş, ancak hiçbir özel öğretim kızlara ayrılmamıştır.

Rakamsal verilere bakıldığında, liseli kız öğrenci sayısında çok güçlü bir artış görülmektedir. 1924–1925 öğretim yılında tüm ülkede yalnızca 612 kız öğrenci liselerde okurken, bu sayı, 118,96 kat artarak, 1970–1971 ders yılında, 72.802'ye ulaşmıştır. Liseli kız öğrencilerin toplam lise öğrencilerine oranı neredeyse 1924–195 ders yılıyla aynı kalmış, bu oran, % 20 kız öğrenci ile 1945–1946 ders yılında en düşük düzeye inmiştir.

Liselerde okullaşma artış oranları

Dönemler	Kız	Erkek	Toplam
Mustafa Kemal Başkanlığı (1923 -1924)	613.03	769.23	726.44
İsmet İnönü Başkanlığı (1938 -1950)	23.22	8.55	12.00
Demokrat Parti İktidarı (1950 -1960)	292.44	188.74	209.99
Mayıs 1960 Devriminden sonra (1960 -1970)	352.47	290.98	306.85

Okullaşma oranları en yüksek düzeye Kemalist dönemde ulaşmış, fakat ilk ve ortaokuldakinin tersine olarak, bu dönemde, erkeklerin okullaşması kızlara oranla daha güçlü olmuştur. Ayrıca ilk ve ortaokullarda olduğu gibi bölgeler arasında büyük dengesizlik vardır.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Bernard Caporal, a.g.e., s. 294–299.

Mesleki ve teknik öğretim Kemalist hükümet tarafından hemen düzenlenmeye ve geliştirmeye koyuldu. Bu öğretim de iki kademedен oluşur:

Birinci kademe, orta dereceli mesleksi ve teknik okulları içerir ve üç yıllık bir eğitimi içerir. Buradaki öğretimin amacı mesleksi teknik enstitü ve liselere girişe hazırlamaktır. Lise kısımları ise ikinci kademeyi oluştururlar. Bunlar okula bağlı olarak iki ya da üç yıllık öğrenim verirler. Bu ikinci kademe, orta derecede kadrolar yetiştirmeyi ya da yüksek okullara hatta üniversiteye girişe hazırlar.

Mesleksi ve teknik okullar 1923'ten beri önemli bir gelişme göstermişlerdir. 1923–1924 öğretim yılında 1.375 kız öğrenci bu okullarda kayıtlıyken, 1970-1971'de bu sayı 60,23 kat artarak 82.816'ya yükselmiştir.

Mesleksi ve teknik öğretimde okullaşma artış oranları

Dönemler	Kız	Erkek	Toplam
Mustafa Kemal Başkanlığı (1923 -1924)	155.30	35.87	60.96
İsmet İnönü Başkanlığı (1938 -1950)	155.41	459.99	349.50
Demokrat Parti İktidarı (1950 -1960)	153.99	66.04	84.17
Mayıs 1960 Devriminden sonra (1960 -1970)	201.51	128.69	149.10

Diğer eğitim kademelerinde gözlenen bölgesel dengesizlikler, belirgin biçimde mesleksi ve teknik okullar için de geçerli olmuştur.

Kızların devam ettiği belli başlı meslek ve teknik okullar içinde Kız Orta Sanat Okulları Ve Kız Enstitüleri, İlköğretmen Okulları, Ticaret Ortaokulları ve Ticaret Liseleri, Sağlık Okulları, Konservatuarlar sayılabilir.¹⁴⁵

Kadınlar Cumhuriyet Türkiye'sinde memleket kalkınmasında çok önemli unsur olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde özellikle öğretmen kadınların önemli bir statüsü olmuştur. Öğretmen kadınlar yani muallimeler Cumhuriyet'in sembolü olarak kabul edilmişlerdir. Okullardaki kız öğrenciler de bu oranda imtiyaz sahibi olmuşlardır. Çünkü gelecek muallime hanımlar kuşağı bu öğrencilerden çıkacaktır.¹⁴⁶

Yüksek öğretim 1914'ten itibaren kızlar için gündeme gelmiştir. Tıp fakültesinin kapıları kız öğrencilere ancak 16 Eylül 1921 tarihli Mebusan Meclisi kararıyla açılmıştır. Yüksek öğretimin bilimsel yönü Mustafa Kemal'in ardından Milli Eğitim Bakanlığınca da doğrulanmış ve bu öğrenimin günlük yaşamın gereksinimlerine uydurulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Tam bir özerklikten yararlanan üniversiteler, 1933'te bu özerkliği yitirmiş ve doğrudan Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmışlardır. 1961'de Anayasanın 120. maddesi ve Üniversiteler Yasasına göre yönetilmeye başlanırlar.

Yüksek öğretimin tümü için 1923–1924 ile 1970–1971 ders yılı arasında erkek öğrenci sayısı 52.40, kız öğrenci sayısı da 112,40 katı artış göstermiştir.

Mesleki ve teknik öğretim dışında tüm öğretim kademelerinde olduğu gibi, bu ilerleme, Mustafa Kemal'in sağlığında en yüksek, Demokratik Parti iktidarı döneminde ise en düşük olmuştur.

Yüksek öğretimde okullaşma artış oranları

Dönemler	Kız	Erkek	Toplam
Mustafa Kemal Başkanlığı (1923 -1924)	361.12	151.72	172.21
İsmet İnönü Başkanlığı	165.32	141.53	145.68

¹⁴⁵ Bernard Caporal, a.g.e., s. 303–310.

¹⁴⁶ Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Ankara 1996, s. 120,121.

(1938 -1950)			
Demokrat Parti İktidarı	148.18	122.13	127.04
(1950 -1960)			
Mayıs 1960 Devriminden sonra	188.67	220.58	214.03
(1960 -1970)			

Liselerde var olan bölgeler arası dengesizlik, kuşkusuz yükseköğretimde de dikkat çekici olmuştur.

Buradan kızların bilimsel ve teknik dallardan çok klasik öğrenime yöneldikleri sonucu çıkarılabilir. Ancak bilimsel ve teknik alanları tümüyle de terk etmemişlerdir.¹⁴⁷

Gazi döneminde en çok sayıda diploma dağıtılmış ve kadınların okuma-yazma öğrenmesi belli bir gelişme göstermiştir. Yine bu dönemde yetişkinler için mesleksi kurslar açılmıştır. Bunlardan bazıları kadınlar yönelik olmuştur.

Akşam Kız Sanat Okulları, okul çağını geride bırakmış ya da mesleksi ve teknik okullara devam edemeyen genç kızlara olduğu gibi, evli kadınlara da açıktı. İlkokulu bitirmiş olmak bu okullara girişte aranan koşullardan biriydi.

Bu okulların amacı kadınlara meslek kazandırma ve bilgilerini yetkinleştirme ya da çocuklara bakmayı hatta bir evin nasıl yönetileceğini öğrenme olanağı sağlamaktı.

Yalnızca bir yıl süreli olan bu kurslar 1932’de başladı. Bu süre 1964’te iki yıla çıkarıldı, program da modern yaşamın gereksinimlerine göre yeniden düzenlendi.

Olgunlaşma Enstitüleri, gündüz ya da akşam meslek okullarını bitirmiş kadınlara ve genç kızlara iki yıllık öğrenimin sonunda kendi kendilerini yetiştirerek birçok etkinlik alanında nitelikli işçiler haline gelme olanağını sağlamak amacıyla açılmışlardır.

İlk Olgunlaşma Enstitüsü 1945’te İstanbul’da açıldı. Ardından 1957’de Ankara, 1959’da Eskişehir ve Samsun 1961’de İzmir’de kuruldu.

¹⁴⁷ Bernard Caporal, a.g.e., s. 311–315.

Ev Sanatları ve Biçki Dikiş Kursları'nın iki biçimi vardı. 1938'de kurulan 7–9 ay süreli gezici kurslar, köylü kadınlara evlerini iyi tutmayı, ucuza yerleştirmeyi, çocuklarını sağlık kurallarına uygun yetiştirmeyi, aile bireylerinin giysilerini dikip onarmayı öğretmeyi amaçlıyordu.

Kentli kadınlara yönelik kurslar ise, 1955'te Kız Enstitüsü ve Akşam Meslek Okulu bulunmayan kentlerde açılmıştır.

Akşam Ticaret Liseleri, ortaokulu bitirip, düzenli öğrenimini sürdüremeyen genç kızlar, yaşları dolayısıyla bir ticaret lisesi terk etmek zorunda kalan öğrenciler ve gündüzleri tam gün çalışan yetişkinler için kurulmuştur. Dersler haftada yirmi saatten dört yıl sürüyordu. Bu liseleri bitirenlerin çoğu Yüksek Ticaret Okullarına kaydoluyordu.

Halk Evleri ve Halk Odaları, kadının kurtuluşuna ilgi gösteren Türk Ocaklarının 1931'de aldığı isimdir. Halk Evleri, kitlelerin eğitimine ilişkin olanlar başta olmak üzere, Türk Ocaklarının öteki tüm görevlerini de sürdürecektirdi. 1940'dan itibaren köylerde aynı amaca hizmet etmek üzere Halk Odaları kurulmaya başlandı.

Halkevleri 19 Şubat 1932 günü halka açıldı. Önce başta Anara olmak üzere, bir gün ara ile Samsun, Diyarbakır, Eskişehir, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa ve İstanbul'da çalışmaya başlayan halkevlerinin sayısı, kısa zamanda, tüm illere yayılarak, halka dönük bir kültür örgütü haline geldi. 1950 yılında bu sayı beş yüze yaklaşmıştı. Bugün hala varlığını sürdüren Londra Halkevi örgütünün yurtdışına yayılmak üzere olduğunu müjdeliyordu. Bucaklara ve köylere dek uzanan bu halk okulları “Halk Odaları” adıyla sayıları 4500'e yaklaşan gerçek bir Halk Kültür Devrimi gücünde geliyordu.¹⁴⁸

Okuma-yazma bilen nüfusa bakıldığında, 1927–1960 arasında kadın nüfusun 22.40 kat arttığı, erkek nüfusun artışının sadece 12,9 kat olması dikkat çekicidir.

Okur-Yazar Olan Kadın ve Erkek Nüfusu (6 yaş ve üzeri)¹⁴⁹

Yıllar	Erkek	%	Kadın	%
1927	852.000	17.4	260.000	4.7
1935	1.823.000	29.3	653.000	9.8

¹⁴⁸ Cevdet Perin, *Atatürk Kültür Devrimi*, İstanbul 1981, s. 89.

¹⁴⁹ Bernard Caporal, a.g.e., s. 341.

1945	3.292.000	41.9	1.265.000	16.1
1950	4.055.000	47.1	1.725.000	20.1
1955	5.479.000	55.8	2.436.000	25.5
1960	6.158.000	53.6	2.743.000	24.8
1965	8.372.000	64.0	4.133.000	32.8
1970	10.302.000	69.0	5.825.000	40.9

Türkiye’de, eğitim sorunlarının belirlenmesi, konunun uzmanlarıyla tartışılması ve öneri niteliğindeki kararların alınması amacıyla 1939 yılından itibaren Milli Eğitim Şuraları toplanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin Meclis’e sundukları hükümet programları, eğitim eşitliğinin kavramlaştırılması ve sorunsallaştırılması yönünden büyük benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla, hükümet programlarında eğitim eşitsizliklerine ilişkin olarak geliştirilen çözüm önerileri de birbirini yinelemekten öteye gidememiştir. Dahası, bu açıdan Cumhuriyet’in ilanının öncesinde ve sonrasında kurulan hükümetlerin programları arasında da önemli bir fark bulunmadığı söylenebilir.

Hükümet programlarında kadınların eğitimine de erkeklerle aynı ölçüde önem verileceği belirtildikten sonra, “kız liseleri” ve “kız teknik liseleri” gündeme getirilmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonraki beşinci hükümetçe benimsenen bu amaç yaklaşık kırk yıl sonra, 1962 yılında toplanan yedinci şuranın da başlıca tartışma konusu olmaya devam etmiştir.¹⁵⁰

Öğretimde ve yetişkinlerin eğitiminde gösterilen çabalarda Atatürk’ün ölümünden sonra gevşeme ve Türkiye kadar köklü bir devrim geçirmemiş başka ülkelere oranla kaydedilen gecikme dikkat çekicidir.

Cumhuriyet döneminde (1923 -1998) eğitim tür ve düzeylerine göre kız ve erkek öğrenci oranındaki gelişmelere baktığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşılır.¹⁵¹

İlkokul	Ortaokul	Lise	Mesleki Tekn. Yükseköğretim
---------	----------	------	-----------------------------

¹⁵⁰ L. Işıl Ünal, Seçkin Özsoy, “Eğitimde Fırsat eşitliği”, *75 Yılda Eğitim*, (Ed. : Ayşe Berkay Hacimirzaoğlu), İstanbul 1999, s. 55,56.

¹⁵¹ L. Işıl Ünal, Seçkin Özsoy, a.g.m., s. 59.

Öğretim Yılları	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
1923–1924	20,0	80,0	-	-	-	-	21,0	79,0	9,8	90,2
1937–1938	33,3	66,7	27,3	72,7	23,3	76,7	38,0	62,0	16,7	83,3
1938–1939	32,7	67,3	27,9	72,1	23,5	76,5	36,3	63,7	17,4	82,6
1949–1950	36,9	63,1	27,1	72,9	20,5	79,5	6,0	74,0	19,2	80,8
1950–1951	37,0	63,0	26,3	73,7	21,0	79,0	21,8	78,2	20,0	80,0
1959–1960	37,1	62,9	25,1	74,9	26,0	74,0	28,0	72,0	20,5	79,5
1960–1961	37,2	62,8	24,2	75,7	25,9	74,1	30,2	69,8	20,0	80,0
1970–1971	42,3	57,7	26,7	73,2	28,7	71,3	33,9	66,1	18,5	81,5
1979–1980	45,2	54,8	33,4	66,6	35,7	64,3	28,0	72,0	24,7	75,3
1980–1981	45,4	54,6	34,3	65,7	36,7	63,3	29,4	70,6	26,0	74,0
1990–1991	47,1	52,9	37,1	62,9	42,9	57,1	32,0	68,0	33,6	66,4
1996–1997	45,5	54,5			44,7	55,3	36,3	63,7	39,1	60,9
1997–1998	44,9	55,1			42,7	57,3	38,5	61,5	40,1	59,9

Genel olarak bakıldığında, kadın veya erkek Türkiye Cumhuriyeti tarihinde eğitimin en önem verilmiş konulardan birisi olduğu muhakkaktır. Dönemin gazete ve dergileri incelendiğinde basılmış yayında “mektep” ve “kadın” konusuna muhakkak yer verildiği gözlenir. Açılan veya açılacak halk mektepleri, millet mektepleri, Güzel Sanatlar Akademisi haberlerinin sıklığı dikkat çekicidir.¹⁵²

3.1.2 HUKUK

Cumhuriyet döneminde kadının sosyal statüsüne verilen öneme ilişkin olarak önce Tevhidi Tedrisat Kanunu, ardından Medeni Kanun Meclis’ten geçirilmiştir. Bu Atatürk ve arkadaşları için kanun önünde erkek ve kadınları eşit kılmak üzere çoktan verilmiş bir sözün gerçekleştirilmesidir. Bunun ötesinde de, bir simge ile Türkiye bütün dünyaya “çağdaş medeniyet düzeyine” ulaşmış olduğunu kanıtlamak istemiştir

Cumhuriyet devri Türk kadınına erkekle eşit olarak kanuni hakların tanınması hedefi konmuş olmasına rağmen, bunların birdenbire yapıldığını söylemek mümkün değildir. Afet İnan’ın söylemi ile son devirlerden kalan zihniyetlerin silinmesi, çağdaşlaşma fikrinin kamuoyunda oluşturulması gereklidir. Atatürk, yurt gezilerinde çeşitli çevrelerde ve

¹⁵² *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1928, 28 Aralık 1928, 10 Ocak 1929, 3 Şubat 1929.

toplantılarda konuşmalar yaparak Türk kadınının hakları ve durumu için kamuoyu hazırlamıştır.¹⁵³

Genel olarak Cumhuriyet döneminde kadının iki önemli konuda yerini alarak çağdaşlaşmaya yöneldiği söylenebilir. Bunlardan bir tanesi yukarıda sözünü ettiğimiz üzere çıkarılan kanunlar sayesinde eğitim fırsatını yakalamış olmasıdır.

1922- 1923’de Türk kızlarının askeri okullar dışında bütün öğretim kollarında okumaya hak kazanması ve her meslekte öğrenim görmeye başlaması, meslek edinmede her türlü hakka sahip olmasını sağlamıştır. Çağdaşlaşmanın hukuk boyutundaki değişikliği ise iki esas alanda değerlendirmek gerekir:

a) Hususî Hukuk (Medenî Kanun)

b) Amme Hukuku (Siyasî Haklar)¹⁵⁴

Türkiye’de ailenin yapısal değişmesi hukuksal güdümlenmelerle desteklenmiştir. İsviçre medeni yasasının Türkiye’ye aktarılması Meclis tarafından 1926 yılında kabul edilmiştir.¹⁵⁵ Zaten bu yasa sosyal yapıda gerçekleşen ve gerçekleşmesine çabalanan değişimler açısından en önemli adım olmuştur.¹⁵⁶

Medeni Kanun ile kadının hukuksal haklarına sahip olması sağlanmıştır. Medeni Hukuk bir ülkede bulunan yurttaşların, öteki bireyler ile ya da malları ile doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak ilişkilerini düzenleyen hukuk koludur. Bu anlama göre, Türkiye’deki önemli değişiklik, aile kuruluş sisteminde büyük bir devrime neden olmuştur. Bu suretle Medeni kanunun kabulü ile Türk kadını birçok temel haklarına en ileri düzeyde ulaşmıştır.

Aile birliği için konulan esaslarda, erkek aile reisi olma bakımından birçok ödev ve sorumlulukları üzerine almış olmakla beraber, kadın da aile birliğini kurma ve yaşatmada başlıca etkendir.

¹⁵³ Afet İnan, “Çağdaşlaşmada Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 2, Mart 1985, s. 331.

¹⁵⁴ Afet İnan, a.g.m.,s. 333.

¹⁵⁵ Emre Kongar , *İmparatorluktan Günümüze Türkiye ’nin Toplumsal Yapısı*, Ankara 1979, s. 415.

¹⁵⁶ Toktamış Ateş, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul 1999, s.328.

Genel olarak medeni haklarda hiçbir ayırım gözetilmeden kadın ve erkek, Türk yurttaşı olarak eşit sayılmıştır. Miras ve mülkiyet hakları bakımından Türk kadını ikinci derecede olmaktan kurtulmuş, tamamen kendi kişiliğine sahip olmuştur. Ancak bu eşitlik ilkesi evli kadın için aile yuvasının devamını sağlamak amacıyla bazı kayıtlara uymuştur.

Medeni kanunun en esaslı bölümü, tek kadınla evli olmak ilkesinin kabulüdür.¹⁵⁷ Bu hızlı ve çağdaş değişim ile erkeğin çok kadınla evliliği önlenmiştir. Bu kanun ile erkek, tek kadın ile ve resmi nikâh ile evlenmek durumunda kalmıştır. Yine bu kanunla kadına, kocasından ayrılma hakkı da verilmiştir. Evlilikte yaş sınırı getirilmiştir. Karşılıklı rıza ile evlilik müessesesinin kurulması öngörülmüştür. Miras hakkında kadının erkekle eşit hakkı sağlanmıştır. Tanıklıkta cinsiyet farkı önlenmiştir. Özellikle bu iki yenilik çok kadınla evlilikten ortaya çıkan bir durumu, yasal yönden ortadan kaldırmıştır. Bunun yanı sıra kızlarımızın, kendilerinin haberi olmadan, babası ya da vasisi tarafından evlendirilme durumu da ortadan kaldırılmıştır.¹⁵⁸

Evlenme yaşı olarak kızların 18 yaşını bitirmiş olması şarttır. Evlenme akdinin belirli formalitelere bağlı olarak belediyelerde, tanıklar karşısında yapılması ve evlenme kütüklerine, nüfus kayıtlarına kaydedilmesi kanun hükümlerindedir.

Bu konuda her iki taraf gözetilerek, aile kuruluşunu koruyucu tedbirler de alınmıştır.

Aile karı-koca birliğini erkek temsil eder. Kadın evlenince erkeğin soyadını alır. Beraber oturacakları yeri koca seçer, fakat bunu keyfi bir şekilde kullanamaz. Kadının sağlığı, şöhreti ya da mesleğinin gelişmesi için ciddi bir tehlike teşkil edecek bir evde ve kendi akrabaları ile beraber oturmaya zorlayamaz. Boşanma davası açmış bir kadın, ayrı bir evde oturabilir. Çocukların velayeti, anlaşma olmazsa kocaya düşer.

Kadının bir meslek edinerek onu sürdürmesi, kocasının razı olmasına bağlıdır. Fakat bu da kesin değildir. Birtakım koşullara bağlıdır. Anlaşmazlık halinde kadın, mesleğini sürdürmesinin aile birliğinin yararına olduğunu ispat ettiği takdirde, mahkeme kararı ile kocasının izni olmaksızın işini sürdürebilir. Böyle bir durum ailede geçimsizliğe yol açarsa da, kanun kadına ispat hakkını tanımış olması bakımından önemlidir. Yoksa yargıç kararı ile kocasının istememesine karşı mesleğine devam eden bir kadının, aile hayatı normal bir

¹⁵⁷ Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara 1998, s. 168.

¹⁵⁸ Emel Doğramacı, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Kadın Haklarındaki Gelişmeler", *75. Yıldönümü'nde Türkiye Cumhuriyeti: Geçmiş ve Gelecek*, Ankara 1999, s. 76-78.

düzende olmaktan elbette çıkmış sayılır. Fakat bu sorunda en önemli nokta, Türk Ticaret Kanunu'na dayanarak kadının serbest meslek olarak bir ticaret yapması, kocasının iznine bağlıdır. Çünkü ticari işler aile bütçesi ve malları bakımından birçok sorumluluğa girmeyi gerektirdiğinden, kocanın aile ekonomisinin yürütücüsü ve kanunen aileyi geçindirme yükümlülüğü bulunduğundan, bu hususta karısı üzerinde kocaya bir kontrol hakkı tanınmıştır. Koca, aile içinde bir tehlike sezer de, karısını ticaretten men ederse, mahkemenin kadın lehine olumlu kararı olsa da geçerli sayılamaz. Yalnız böyle anlaşmazlıklarda kadının Medeni Kanun'daki genel hükümlerden yararlanarak hak iddia etmesi de olabilir. Bütün bu kısıtlamalara karşı, evli kadın ticari alışverişte ehil sayılır. Evli olmayan kadın ise tamamen serbesttir.

Evli kadının kocası adına ve lehine üçüncü kişilerle yapacağı anlaşma sulh yargıcının onayına bağlı tutulmuştur. Bu kayıtlar, evli kadının aile birliğindeki sorumluluk meselesi ile ilgilidir ve aile hayatının devamını sağlamak içindir.

Mustafa Kemal, Söylev ve Demeçlerinde Medeni Kanun ve kadın özgürlüğünden bahsederken, ulusun toplumsal ve bütün uygarlıklarla ilgili iş ve ilişkilerinde verimli sonuçlar sağlayan yeni yasalarımız da, kadın özgürlüğünü güven altına alan ve aileyi sağlamlaştıran Medeni Kanun'un daha Takriri Sükun Yasasının yürürlükte olduğu dönemde yapıldığını anlatır.¹⁵⁹

Takriri Sükun Yasası yürürlükten kaldırıldığında, bu haberin Cumhuriyet gazetesine manşet olduğu gün dahi bu kanunla kadının içtimai durumunun Başvekil İsmet İnönü'nün nutkunda birlikte yer alması dikkat çekicidir. Bu nutuk ile değişen kanunların kadının konumunda meydana getirdiği değişikliklere de yer verilmiştir.¹⁶⁰

Her medeni ülkenin kabul ve uyguladığı ilkelere göre, Türk kanunlarında da bazı kayıtlar yer almıştır. Fakat Türkiye için asıl önemli gelişme, 1926 yılında Medeni Kanun ile Türk kadınına ailede eşit hakkın tanınmış olmasıdır.

Medeni Kanun'un kabulü ile Türk kadını birçok esas haklarına, en ileri medeniyet seviyesinde ulaşmıştır. Türk kadını aile hukuku yönünden bu kanunla medeni şahsiyetine sahip olmuştur. Böylece medeni haklarda hiç ayrılık gözetilmeden kadın ve erkek Türk

¹⁵⁹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev II*, (Bas. Haz.: Mehmet Tuğrul, Salâh Birsnel, Cahit Öztelli), Sekizinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.655.

¹⁶⁰ *Cumhuriyet*, 5 Mart 1929.

vatandaşı olarak eşit addedilmiştir. Tek kadınla evlilik, boşanmada kadına da söz hakkı tanınması, daha önceki durumdan tamamen değişik bir sistemin yürürlüğe girmesi idi. Kanunlar çağdaş insan haklarına dayanan hürriyet içinde medeni yaşantıyı sağlamayı öngörür. Böylece kadının aile içinde ve çocukları üzerinde tesiri, hukuki durum ile orantılı olarak kuvvetlenmiş, eş ve ana vasıflarıyla kadın, şahsiyetini kazanmıştır.¹⁶¹

Bu kanunla:

1. Kadın ve erkek hukuki bakımdan eşit sayılmıştır.
2. Poligami ortadan kaldırılmıştır.
3. Eski hukuka göre sadece erkeğin sahip olduğu boşanma hakkı, her iki tarafa da eşit olarak tanınmıştır.
4. Karı kocanın birbirlerine karşı hak ve ödevleri tespit edilmiştir.
5. Mirasta eşitlik kabul edilmiştir.
6. Eski hukukta sadece babaya ait olan velilik sıfatında, ana baba arasında eşitlik sağlanmıştır.
7. Eski hukukta sınırı olmayan evlenme yaşı, her iki taraf için tespit edilmiştir.
8. Eski hukuka göre evlenmede nikahı imam kıyardı ve kadın örtündüğü için, evlenme rızası, vekili sıfatıyla, bir erkek tarafından açıklanırdı. Evlenmede bu şekilde temsil yolu kaldırılmış ve eşlerin karşılıklı rızası prensibi konmuştur. Evlenmenin ancak evlenme memuru huzurunda yapılabileceği esası getirilmiştir.
9. Karı koca mallarının idaresi, mal ayrılığı, mal birliği, mal ortaklığı şekillerinden birine göre tespit edilmiştir.¹⁶²

Medeni Kanun'un verdiği yasal haklarla, 1933 yılında uygulanmaya geçilerek, Türk kadını yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip kılınmıştır. 1934'te de, yasama ve yürütme organlarına kadınların seçilmesi ve seçme hakkı sağlanmıştır. Böylece 1935'te ilk seçimlerde Meclise 18 kadın üye girmiştir. Bu sonuç o günkü meclis yüzdesinin % 4,5'i olmuştur.¹⁶³

¹⁶¹ Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara 1998, s. 168–170.

¹⁶² Lale Tekcan, "Atatürk Devrimleri ve Kadınlarımız", *Kadın Ansiklopedisi*, İstanbul 1984, s. 678.

¹⁶³ Emel Doğramacı, a.g.m., s. 76–78.

1951 yılında Medeni Kanun'un bir kısım hükümlerinin değiştirilmesi gerektiği düşünülmeye başlanmış ve Adalet Bakanlığı bünyesinde bir komisyon kurularak çalışmaya başlamıştır. 1951 yılında bu yana çeşitli defalar Adalet Bakanlığı'na komisyonlar kurulmuş, bir kısım çalışmalar yapılmış ve bazı tasarılar hazırlanmıştır.

Medeni Kanun'un değiştirilmesi ihtiyacının duyulduğu 1951 yılı tesadüfi bir zaman değildir. 2. Dünya Savaşı sonrası bütün Avrupa Devletleri, Medeni Kanun'larını kadın erkek eşitliğini sağlayacak şekilde değiştirmişlerdir. Yine bu yıllarda, Türkiye'nin de imza koyduğu uluslar arası anlaşmalarda, her ülke iç hukukunu kadın erkek eşitliğini sağlayacak şekilde düzenlemeyi kabul etmiştir. Bunlara örnek olarak 1948 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1950 yılında İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına dair Avrupa Sözleşmesi verilebilir.¹⁶⁴

Bütün bu değişimler sonucunda, kadınlar eğitimde ve ekonomik etkinliklerde de erkeklerle eşit haklardan yararlanmaya başladılar. Ülkenin sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte bu yasal ve toplumsal- ekonomik değişiklikler, aile yapısını ve aile içindeki bireylerin durumlarını etkiledi. Sonuç olarak, bugünkü toplum yapımızın bir ögesi olarak çağdaş çekirdek aile ortaya çıktı.¹⁶⁵

İnsan hakları kavramı çerçevesindeki gelişmeler 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Belgelerinde yerini almış bulunuyor. Bu çerçevede içinde insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması, kadın haklarının savunulmasında kuşkusuz hareketin başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

İnsanların özgür doğduğunu, onur ve haklar bakımından eşit olduklarını vurgulayan İnsan Hakları Sözleşmeleri, bu eşitliğin nasıl ve hangi yollarla gerçekleşeceğini, kadınlara karşı geleneksel ön yargıların, kadınlara erkek arasındaki yol ayırımının nasıl kaldırılacağını, kadınların ana olmalarından doğan biyolojik özellikleri nedeniyle özel konularının nasıl korunacağını düzenlemiştir.

Türk Medeni Kanunu, Türkiye'de kabul edildiğinde dönemin toplumsal ve kültürel anlayışının sonucu olarak esasında kadın erkek eşitliğine dayanan bir düzenlemeye sahip olmakla birlikte, evli kadının kocasına nazaran rol ayırımına dayalı konumu nedeniyle

¹⁶⁴ Fahrünnisa Akbatur Erken, "Medeni Kanun Değişikliği: Kadın Aleyhine Hükümler", *Hukuk ve Kadın Hakları*, Ed.: Çağdaş Hukukçular Derneği, Ankara 1993, s. 10-11.

¹⁶⁵ Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Ankara 1979, s. 415-416.

eşler arasında eşitliğe aykırı hükümler taşımaktadır. 1960'lı yıllara kadar batı ülkelerinin medeni kanunları da evli kadını tam olarak fiil ehliyetine sahip kişilik olarak kabul etmeyen bir düzenlemeye sahip bulunuyordu.¹⁶⁶

Türk Medeni Kanunu, 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'ndan alındığı zaman, şeriat hükümlerine göre düzenlenmiş olan aile hukukundaki kadın erkek eşitsizliği kimi yönleriyle terk edilmiş oldu. Örneğin, kocanın karısını dövme hakkı, dört kadına kadar evlenebilmesi, velayet hakkına tek başına sahip olması, dilediği zaman eşini boşayabilmesi gibi ayrıcalıklara yalnız koca sahipti. Medeni Kanun, Türk aile hukukuna tek evlilik kuralını getirdi ve eski hukuktaki erkeğe tanınan öbür üstünlükleri kaldırdı. Türk Medeni Kanunu bu yönüyle ilericiydi. Ancak, İsviçre'de evli kadının statüsüne getirilen ve kocanın hukuksal konumuna göre iki cins arasındaki eşitliği bozan bazı kısıtlamaların, Medeni Kanun'un kabulü ile Türk aile hukukuna da aynen getirildiği eleştirileri bulunmaktadır.¹⁶⁷

Türkiye'de kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmasının hemen ardından 18–25 Nisan 1935 tarihleri arasında, İstanbul'da, Türk Kadınlar Birliği'nin de üyesi olduğu Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12. Kongresi yapıldı.

1935 Kongresi'nde alınan kararlar tüm dünya kadınları için önemli ve yankı uyandıran kararlardı. Kongrenin Sonuç Bildirgesi'nde, Birliğin ilkeleri bir kez daha tekrar edilerek, hükümetlerin politik ve ekonomik yapısına bakılmaksızın bütün ülkelerde bu ilkeler doğrultusunda çalışılacağı ve ilkelerin değiştirilemeyeceği açıklandı.

Kongrede, yoksulluktan ve savaştan çok etkilenen kesim olan kadınların, kötü çalışma koşulları altında ezildiği vurgulanarak, yoksulluğa, kötü beslenmeye çare bulunması, çalışma saatlerinin azaltılması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, barış ve silahsızlanma için bütün hükümetlere çarı ve bu doğrultuda çalışmalar yapılmasına karar verildi. Doğu ve Batı ülkelerinin kadınlarının dayanışması ile var olan hakların korunması ve yeni hakların elde edilmesi; köleliğin, kadın ticaretinin, çokeşliliğin, çocuk yaşta evlendirilmenin yasaklanması; çalışma yaşamında, tüm temsili kurumlarda, kamu alanlarında, merkezi ve yerel kurumlarda, koşulsuz kadın-erkek eşitliği için mücadele

¹⁶⁶ İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, “Yasa Teklifi”, *Hukuk ve Kadın Hakları*, Ed.: Çağdaş Hukukçular Derneği, Ankara 1993, s. 73–74.

¹⁶⁷ İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, “Yargı Kararı”, *Hukuk ve Kadın Hakları*, Ed.: Çağdaş Hukukçular Derneği, Ankara 1993, s. 111.

edilmesi, her türlü ayrımcılığa karşı savaşan kadınlara destek verilmesi, Milletler Cemiyeti'nin mülteci sorununun çözümü için göreve davet edilmesi, kadınların seçme ve seçilme hakkının tarihinin yazılması için bir komitenin kurulması, kadın hareketinin bibliyografyasının oluşturulması için özel bir çaba harcanması, alınan önemli kararlar arasında yer aldı.¹⁶⁸

Birleşmiş Milletler Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme 7.7.1954 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Türkiye sözleşmeyi 25.5.1959'da onaylamış ve 26.1.1960'da yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler Yasası'nda sözü edilen erkeklerin ve kadınların hak eşitliği ilkesinin uygulanmasını dileyen;

Herkesin doğrudan doğruya, ya da serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla, kendi ülkesinin kamu işlerinin yönetimine katılmak ve ülkesinin kamu hizmetlerine, eşit koşullarda girmek hakkını kabul eden ve BM Yasasına ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Hükümlerine uygun olarak, siyasal haklardan yararlanma ve bu hakları kullanma konusunda erkekler ile kadınlara eşitlik tanımak isteyen,

Akit taraflar,

Bu amaçla bir sözleşme imzalamaya karar vermiş olduklarından, aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

Madde 1. Kadınlar, erkekler ile eşit koşullar içinde, tüm seçimlerde, hiçbir ayırım gözetmeksizin oy hakkına sahip olacaklardır.

Madde 2. Kadınlar, erkekler ile eşit şartlar içinde, ulusal yasalar uyarınca kurulacak, halk tarafından seçilmiş tüm kuruluşlara, hiç ayırım gözetilmeksizin, seçilme hakkına sahiptir.

¹⁶⁸ Meryem Turan, "1935 Kongresi Arşivi: Türkiye'deki İlk Uluslararası Kadın Kongresi'nin Belgeleri", *Toplumsal Tarih*, C. 13, S. 75, Mart 2000, s. 35-38.

Madde 3. Kadınlar, eşit koşullar içinde, ulusal yasalar uyarınca kurulmuş tüm kamu servislerinde çalışmak ve tüm kamu görevlerini yapmak bakımından erkeklerle, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, eşit hakka sahip olacaklardır.¹⁶⁹

Uzun bir tarihi süreç içerisinde hukuksal haklarını elde ederek, doğuştan edindiği haklar nedeni ile eşit sayılması gerektiğini kabul ettiren dünya kadını uluslararası anlaşmalarla da durumunu kuvvetlendirmiştir. Türk kadını ise Cumhuriyetle beraber daha kısa bir süre içinde elde ettiği haklarını bir taraftan Cumhuriyetin çağdaş zemin üzerinde yükselmesi hizmetinde kullanmış, diğer taraftan uluslararası anlaşmalara da imza atarak çağdaş olan devletlerle beraber hareket etmiş ve artık yaşananların gerisinde değil yanında ve içinde bulunmaya başlamıştır.

3.1.3.AİLE

Osmanlı İmparatorluğu'nda aile, Toprak sistemi, Tanzimat'ın yol açtığı sosyal ve kültürel gelişmeler, kadın eğitimindeki gelişmeler, evliliği düzenleyen fermanlar ve arazi kanunnamesi gibi daha önce sözünü ettiğimiz bir dizi gelişmenin doğrultusunda şekillenmiştir.

Osmanlı toplumunun geleneksel, ataerkil geniş ailesi, Atatürk'ün devrimlerinin değiştirmeyi amaçladığı önemli kurumlardan biridir. Aslında aile yapısını değiştirmeye yönelirken Atatürk'ün kafasındaki düşünce, kadının özgürlüğüne kavuşmasıydı. Bu özgürlüğü ile birlikte Türk kadınına erkekle birlikte çalışmaya ortak etme, hayata ortak etme düşüncesi ön plana çıkıyordu.¹⁷⁰

22 Eylül 1924 tarihinde Samsun'da “nereden esin ve kuvvet aldığı” sorusuna verdiği yanıtta kullandığı ifadeler son derece önemlidir. Söz konusu konuşmasında Mustafa Kemal;” Baylar, açıklamak istiyorum ki, ilk esin ana-baba kucağından, sonra okuldaki öğreticinin dilinden, vicdanından, eğitiminden alınır” demiştir.¹⁷¹ Dolayısıyla Mustafa Kemal, ulusun yaşamında, Türkiye'nin yeniden kuruluşunda ailenin önemi hakkında net bir bilince sahipti. Uygarlığın temelini, ilerlemenin gücünün aile yaşamına bağlı

¹⁶⁹ Muharrem Balcı, *Eğitim ve Öğretimde Haklar ve Yükümlülükler*, İstanbul 1998, s. 415.

¹⁷⁰ Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Ankara 1979, s. 415.

¹⁷¹ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara 1999, s. 5

olduğunu, ailenin sağlıklı olmasını bağlayıcı bir zorunluluk olarak görüyordu. Yurttaşlar Yasası'nın amacı da kadın özgürlüğünü güven altına almak ve aileyi sağlamlaştırmaktı.¹⁷²

Bu dönemde kurulan derneklerden Türk Kadınlar Birliği kuruluşunun hemen sonrasında çok kadınla evlilik ve boşanma konularıyla ilgili “Aile Kanunu” konusunda görüşlerini ileri sürmüş, bu konularda çalışmalar yapmıştır.¹⁷³

Cumhuriyet Halk Partisi de, 1927’de aynı kararlılığı bir bildirge ile gösterir. Bu durum yeni Türkiye’nin yöneticilerinin kadını yalnızca kocasının eşiti olarak değil, aynı zamanda özgür bir kişilik olarak algıladıklarının altını çizer.

Mustafa Kemal kadının en büyük ve asıl vazifesinin annelik olduğunu da belirtir. Türk kadınının bu güne kadar üstesinden geldiği bu görevi layıkıyla yerine getirebilmesi için bazı özel nitelikleri kazanması gerektiği görüşündedir. Annelerin bugünkü evlatlarına vereceği terbiyenin eski devirlerdeki gibi basit olmayacağını, pek çok nitelik gerektirdiğinin üzerinde durur. Kadınlarımızın erkeklerden daha bilgili olmaya mecbur olduklarını dile getirir.

Mustafa Kemal, kadın erkek eşitliği konusundaki düşüncelerini Cumhuriyetin ilanından sonra eyleme dökmüştür. Gerek çalışma yaşamında, eğitimde ve gerekse toplumun her alanında birlikte üretme ve haklardan eşit yararlanma konusu O’nun tarafından son derece önemsenmiştir.

1925 yılında İzmir’de Cumhuriyet döneminin ilk balosunu düzenlemiş, bu baloda kadın ve erkeğin ilk defa bir arada eğlenmesini sağlamıştır. Yine ilk kez kadın ve erkeğin Latife Hanımla evlilik merasimi sırasında bir arada buldukları görülmektedir. Evlenme rızası konuların önünde ve uygulamadan farklı olarak Latife Hanımdan aracısız olarak alınmıştır. Bu konudaki yasal değişiklikler ise daha önce andığımız üzere Medeni Kanun’un kabulü ile birlikte hayata geçirilmiştir.¹⁷⁴

Medeni Kanuna göre, bir evlilik ancak mahkeme kararıyla sona erdirilebilir. Oysa eski hukuka göre evlilik birliği bir işleme gerek olmaksızın kocanın basit bir kararıyla sona

¹⁷² Gazi M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, C.2, s. 655.

¹⁷³ Gürcan Bozkır, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, *Toplumsal Tarih*, C.13, S. 75, Mart 2000, s. 21.

¹⁷⁴ Birsen Gökçe, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Ankara 2004, s. 210.

erdirilebilir. Üstelik bu yeni yasaya göre boşanma ve mirasta tam bir eşitlik söz konusudur.

Türkiye’de yalnızca dini olarak kısılmış nikahlardan olma çocuk sayısı 1933 yılında bir milyonun üzerinde idi. Bunların durumlarını yasallaştırmak amacıyla 24 Ekim 1933’te af yasası çıkarıldı. Yasaya göre, resmi evlendirme memurlarının yokluğunda kısılan nikahlar yasal kabul edilecek ve bu evlilikler tüm hukuksal sonuçları doğuracaktı. Bu evliliklerden doğmuş olan ya da bu yasanın çıkmasından sonraki üç yüz gün içinde doğacak olan çocuklar, meşru çocuklar olarak kaydedilecekti.¹⁷⁵

Köylerde doğumların nüfusa geç yazılması nedeniyle evlenecek gençlerin gerçekte yaş sınırını doldurmadan evlenmeleri bir sorun olarak kendini hala göstermektedir. Evlenebilmek için yaş düzeltilmesine gitmek gerektiği halde kimi yerlerde mahkemelerin uzaklığı bahane edilerek imam nikahı ile evlenme tercih edilmektedir.

Bunların yanında evlenecek kişilerin, cinsel, bulaşıcı, akıl ya da başka hastalıkları olup olmadığının bilinmesi için Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 122 ve 123. Maddeleri gereği tam bir muayene kuralı vardır. Bu kuralın da ihlal edildiği örnekler görülebilmektedir.

Devam etmekte olan kimi sorunlara rağmen özellikle kentlerdeki aile yapısına bakıldığında, yeni bir aile tipinin geliştiği söylenebilir. Atatürkçü reformların etkisi ve kentleşme eylemiyle ekonomik nedenlerin etkisi altında, ailenin geleneksel yapıları ve eski dengeler kırılmış, böylece erkekle kadının birlikte yaşadığı, çalıştığı ve eğlendiği yeni bir toplumun doğmasına neden olmuştur. Modern kurumların varlığı nedeniyle kent merkezlerinde ataerkil ailenin artık anlamı yoktur.

Okul, kadına, kendisi, erkek, aşk ve aile hakkında geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılanın tam tersi bir imaj edinme olanağı vermiştir. Eşlerin eşitliğini öngören Yurttaşlar Yasası, benimsendiği için, zihniyetleri dönüştüren yeni davranış kurallarını benimsetmeyi başarmış, dolayısıyla çıkarılanların ona gösterdikleri hedefe ulaşmıştır. Kadının evrimi ile aile içeriden sarsılmıştır.

¹⁷⁵ Bernard Caporal, a.g.e., s.447–472.

3.1.4. ÇALIŞMA HAYATI

Kadının ve erkeğin toplumdaki yerini, toplumların evrimleşme süreci doğrultusunda, her açıdan incelenerek çizilen çerçevenin içinde aramak gerekir. Üretim ilişkileri de bu çizilen çerçevede önemli bir yer tutar.

Bir üretim gücü olan kadına üretim sürecinde verilen yeri dikkate almaksızın, kadının üst yapı kurumları karşısındaki durumundan hareket ederek çözümlenmelere girişmek, sorunu tek boyuta indirgemek demektir. Din, hukuk, ahlak, siyaset, sanat gibi üst yapı kurumlarının, tarih boyunca kadını ele alış biçimleri, ancak kadının üretim sürecindeki yerinin ortaya konmasıyla anlam kazanır.¹⁷⁶

İmparatorlukta kadınların toplum hayatına karışmak için yaptıkları ilk girişimler Balkan Savaşı'ndan hemen sonra gelişir. Cepheye giden erkeklerden boşalan işyerlerinden bazılarını kadınlar doldurur. Hastanelerde ve ordu ile ilgili diğer sosyal yardım işlerinde kadınlar çalışmaya başlar.¹⁷⁷

Kadınlar tarihin ilk dönemlerinden beri, ekonomik hayatın faal birer ögesidirler. Ancak kadınların ekonomik faaliyetleri, önceleri, savaş dönemleri haricinde, tarım kesiminde, çoğunlukla da kendi işletmeleri ile sınırlı kalmıştır. Kadına geleneksel yapı içinde yüklenen temel görevler üreme ile ev ve ailenin bakımınıdır. Özellikle Cumhuriyet dönemine kadar kadının eğitim ve öğretim imkânlarının çok kısıtlı olması, kadının ev dışında çalışmasının aile yaşamını bozacağı konusunda yanlış inanç ve değerler, onların meslek sahibi olmalarını ve bu yolla ekonomik hayata aktif katılımlarını, iş piyasasında her ikincisin eşit şartlarda rekabet edebilmelerini neredeyse imkânsız kılmıştır. Bu gerçek 1927'den itibaren kadınların toplum içindeki meslek dağılımlarında kendini göstermektedir. Ancak Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kadınların iş hayatına katılımlarında hemen bir artış olmamış, laikleşme ile birlikte cinsiyete dayalı iş bölümü azalmaya başlamıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde, sosyal hayata kadın, öncelikle öğretmen olarak katılmıştır denebilir.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Füsun Tayanç, Tunç Tayanç, *Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın*, Ankara 1977, s. 16.

¹⁷⁷ İlhan Başgöz, *Türkiyenin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara 1995, s. 104.

¹⁷⁸ Emel Doğramacı, a.g.m., s. 69-70.

1935 yılından sonra kadınlar için bir toplumsal kader çizilmiş oldu. Osmanlı'da memleket kalkınmasında yardımcı bir sosyal unsur olarak kabul edilen kadın, Cumhuriyet döneminde aynı kimliğini korumuştur. Anne ve ev kadını olmaya ilaveten ulusu eğitecek, dönüştürecek ve bu konuda öncülük edecek bir rol üsleneyecektir. Ulusu eğitme misyonu Cumhuriyet kuşağı kadınlarının en belirgin özelliğidir. Bu dönemde en prestijli meslek olan öğretmenliğin içinde “muallime” hanımların ayrı bir statüsü olmuştur. Onlar gerçekte Cumhuriyet'in sembolü olarak görülmüşlerdir.¹⁷⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de, kadınların erkeklerle eğitim görme haklarını hararetle savunmuştur. Atatürk, bütün Türk aydınları gibi, kadının çocuğun ilk eğitimcisi olması ve sosyal hayatta erkeklerle yan yana görev almasının önemine dikkat çekmiştir. Kadınların daha iyi eğitim alması için Cumhuriyet'ten önce var olan kız ve erkek meslek okullarının sayısı Cumhuriyet döneminde arttırılmıştır. Çalışma hayatına atılan kadın sayısındaki artışı, yeni açılan bu okullarla bağlantılı görmek yerinde olacaktır.¹⁸⁰

İstanbul Üniversitesi'ne 1921 yılından itibaren alınan kız öğrenciler sayısında ve bunların iş hayatına atılmaları ile öğretmenlik dışı mesleklerde de kadınlar görülmeye başlanmıştır.

Bu aşamada iş alanları içinde en çok itirazı hekimlikte görmekteyiz. Toplum bu dalda uzun süre kadınları istemeyecek ya da onlara güvenmeyecektir. 1920'li yıllarda bu konuda gazete küpürlerinde pek çok tepkili yazılar görmek mümkündür. Fakat yine de özellikle Atatürk tarafından oluşturulan ortam sayesinde 1927 yılında ilk kadın doktorlarımız iş hayatına atılacaktır.¹⁸¹

1935 sayımına göre Türkiye'de toplam kadın nüfusu 8.220.928, çalışan kadın nüfusu ise 3.777.531'dir. Bu rakamlar dönemin tanınmış bir Amerikan gazetesinden alınmış ve Tan gazetesinde yeniden yayınlanmıştır. Makaleye göre Türk kadını ekonominin her alanında çalışmaktadır, bunların sektörel ayrımı şöyledir:

Tarım	3.027.380
Bağcılık	36.878
Kömür Madeni	13.115

¹⁷⁹ Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Ankara 1996, s. 120.

¹⁸⁰ Ayşe Durakbaşı, a.g.e., s. 25.

¹⁸¹ Emel Doğramacı, "Atatürk ve Kadın" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.5, S. 13, Kasım 1988, s. 91- 106.

Taş Ocakları	1.222
Köprü, Yol, Kanalizasyon İnşaatı	3
Ticaret	9.531
Sanayi	13.788
Pamuk	2.796
Yün	8.243
İpek	1.070
Diğer	18.679
Bankacılık	692
Sigorta	78
Turizm	532
Devlet Daireleri	5.763
Avukat	314
Doktor	2.829
Rantiye	24.782
Hizmet, Hizmetçi	7.468
Muayyen Olmayan İşler	7.828
Emekli	8.814
Öğrenci	144.865
İşsiz	4.243.407

Rakamlar incelendiğinde, kadınların yaklaşık yüzde sekseninin tarımda çalıştığı görülmektedir. Tarım dışında çalışan kadınların sayısı ise oldukça azdır. Dolayısıyla, 1930'larda kadınların genel olarak geleneksel işlerinden fazla uzaklaşmadığı ve toplumsal konularında sınırlı bir değişim olduğu gözlenmektedir.¹⁸²

3.1.5. TOPLUMSAL YAŞAM

Kurtuluş Savaşı süresince ve savaşın akabinde ülkenin genel havası, toplumsal yaşamda kadının daha özgür hale gelebilmesine elverişli değildir. Büyük Millet Meclisinde geçen tartışmalar bu düşünceyi destekler.

1921 yılında ülkedeki frengi vakalarına önlem alınmak üzere mecliste görüşmeler yapılır. Bu görüşmeler sırasında Bolu Milletvekili Fuat Bey'in önerdiği yasa mecliste tartışmalara yol

¹⁸² Işık Özel, "1930'ların İstanbul Basınında Kadın", *Toplumsal Tarih*, C. 6, S. 31, Temmuz 1996, s. 30–38.

açar. Öneri, hastalığın izlenip önlenmesi amacıyla kadınların ve kızların tıbbi muayeneden geçirilmesine karşı çıkan tutucu milletvekillerinin sert tepkileriyle karşılaşır. Milletvekilleri arasındaki uyuşmazlık konusu, doktorların, kadının vücudunun herhangi bir bölümünü görme hakkına ilişkin Kur'an ve Hadis metinlerinin yorumlanmasıdır. Sonuçta, Tunalı Hilmi Bey, komisyondan gelen önerinin yasallaşmasını; ancak uygulamanın yerel meclislerin değerlendirmesine bırakılmasını önerir. Milletvekilleri de bu görüşü benimser.¹⁸³

Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver kadın- erkek karma bir öğretmenler kurultayı düzenlediği için suçlanır. Bakan dünyanın tüm ilerlemiş milletlerinin kendi medeni kongrelerini topladıklarını, her etkinlik alanında sorumluların birlikte çalıştıkları insanları bir araya toplamayı vazgeçilmez bulduğunu söyleyerek kendini savunur. Sert eleştiriler ve sorular sonucunda bakan çekilmek zorunda kalır.¹⁸⁴

Toplumda kadın özgürleşmesine karşı olan muhalefet İslâmcılardan geliyordu. Bu kesim uygarlık perdesi altında batılı adet ve yaşam biçimlerinin benimsenmesini öngören modernliğin kadın ahlâkı üzerindeki kötü ve olumsuz etkisini kınıyorlardı.

İslâmcıların kadının toplumsal yaşamdaki yerine ilişkin görüşleri ve tutumu Mehmet Atıf'ın 1925'te yayınladığı *Tesettür-ü Şer'i* adlı kitapçığında anlatılmıştır. Kitapta Mehmet Atıf, çarşaf, örtünme ve saklanma konusunda kadınların uymaları gereken kuralları hatırlatır. Örtülü kadınların görüşebilecekleri erkeklerin kimler olduğunu ve hangileriyle konuşmalarına izin verildiğini belirtir. Bunların dışında bir erkekle, zorunlu olmadıkça temas etmek günahı. Kadın çarşıya pazara bile çıkmamalıydı. Bir genç kızın okula gidebilmesi için öğretmenin yaşlı olması gerekiyordu. Atıf Hoca kitabında örtüme ve çarşafın yararlarını da anlatır. Bu faydalar kadını evde kalıp çalışmaya ve çocuklarla ilgilenmeye zorlar; her cinsin işlev ve ödevlerinin sınırlarını çizer; ahlaksızlığa ve fuhşa karşı bir çaredir; kocanın kıskançlık için her türlü bahanesi elinden alır ve böylece bir toplumsal barış etkeni oluşturur.¹⁸⁵

Milli Mücadele dönemi kahramanlarından Fatma kadının 1923'te Tanin'le röportajı da kadının giydiği çarşafı eleştirir ve kadının toplumsal hayattaki yerini vurgular nitelikteydi. Fatma kadın kendisine sorulan sorulara özetle şu cevapları veriyordu:

¹⁸³ T. Taşkiran, a.g.e., s. 91–95.

¹⁸⁴ Turgut Özakman, *Şu Çılgın Türkler*, İstanbul 2005, s. 180–181.

¹⁸⁵ Bernard Caporal, a.g.e., s. 639–642.

“ Bundan sonra kadın ve erkek hep beraber çalışacağız. Kadın peçesiz ve yüzü açık gezmekle namusunu kaybetmez. Memleket bizden o kadar çok hizmet istiyor ki, bunlar arasında çarşaf ve peçeyi düşünecek halde değiliz. İstanbullu hemşerilerimize silahı kapıp cepheye gidin demiyoruz fakat onların yapacağı hizmet düşmana karşı silah kullanmaktan daha büyüktür. Şimdiden sonra Anadolu’ya gitmeli ve cahil Anadolu kadınının gözünü açmalıdır. Kadın neden erkek kadar çalışmasın? Bugün Anadolu’da iki erkek varsa yanı başında on da kadın vardır. Bunun için kadın erkek hep beraber çalışacaktır. Bunu kimseye bir zararı yok. Kadının erkek gibi çalışması aleyhinde bulunan kalın kafalılara çok düşmanım.”¹⁸⁶

Mustafa Kemal görüşlerini halka kabul ettirmek için ilk aşamada ikna yolunu kullandı. Gazi, Şeriat kurallarının yorumunda daha geniş görüşlere başvurdu. 1923’ten başlayarak ülke içinde yaptığı birçok gezi boyunca pek çok söylev verdi. Kadının durumunu, reform sorununu ele alarak bunun dinsel buyruk ve yasaklara aykırı olmadığını ileri sürdü. Yabancıların Türkiye’nin çağdaş bir ülke olma konusundaki eleştirilerini ön plana çıkardı ve eleştirdi. Onlara göre kadın olduğu gibi kaldıkça Türkiye çağdaş bir ülke olamazdı.

Gazi, çarşaf ile ilgili konuşmasında buna açıkça karşı çıkmadı ama İslâm’ın ille de çarşafı gerekli görmediğinin altını çizdi.

Mustafa Kemal için kadının durumu ve onun toplumdaki yerine yönelik vazgeçilmez yenileştirmeler dinsel kurallar çerçevesinde gerçekleştirilecekti. Bu alanda ilk örneği de karısının vermesini istedi. Daha 1923’te Latife Hanım, siyah giysilerle ve başörtülü ama çarşafsız dolaşıyordu. Ancak batı modasına uygun giyinmek üzere bu giyinişi çok çabuk bırakmıştır.

Mustafa Kemal 21 Mart 1923 tarihinde Konya Kadınları ile Konuşma’sında kadınlarla ilgili umutlarını, içinde buldukları durumun değerlendirmesini, onların önemini, gelecekle ilgili beklentilerini ve aslında Türk kadınlarına dair pek çok şeyi nazik, kırıcı olmaktan uzak, yapıcı bir biçimde özetlemiştir. Esasında bu konuşma bu konu üzerinde yapılan araştırmalarda anahtar olabilecek ve belki de özenle incelenmesi gereken çok önemli bir o kadar da güzel bir konuşmadır.

Hanımlar, Efendiler;

¹⁸⁶ *Tanin*, 5 Temmuz 1923

Bu son senelerin inkılâp hayatında, hummalı fedakarlıklarla mahmûl mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak halâsa ve istiklâle götüren azmü faaliyet hayatında her ferdi milletin mesaisi, gayreti, himmeti, fedakârlığı sebkeylemiştir. Bu meyanda en ziyade tebcil ile yâd ve daima şükran ile tekrar edilmek lâzım gelen bir himmet vardır ki, o da Anadolu kadınının ibraz etmiş olduğu çok ulvî, çok yüksek, çok kıymetli fedakârlıktır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını “Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milleti halâsa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim” diyemez...

Fakat muhterem hanımlar ve muhterem beyler, cümlelizce malumdur ki, kadınlarımızın bu kadar fedakarlığına, kadınlarımızın bu kadar hizmetine, erkeklerden hiçbir yerde geri kalmayan bu kadar ehliyetlerine rağmen düşmanlarımız ve Türk kadınının ruhunu bilmeyen sathî nazarlar, kadınlarımıza bazı isnadatta bulunmaktadır. Kadınlarımızın hayatta âtilane yaşadıklarını, ilim ile irfan ile münasebetlerinin bulunmadığını, hayatı medeniye ve hayatı içtimaiye ile alakadar olmadıklarını, kadınlarımızın her şeyden mahrum kaldıklarını, onların Türk erkekleri tarafından, hayattan, dünyadan, insanlıktan, kârukisbden uzak utulduğunu söyleyenler vardır. Fakat hakikati hal böyle midir? Şüphesiz ki Türk kadını bu suretle görmek, Türk kadını görmemektir. Ecnebilerin ve bizi düşman nazariyle görenlerin tarif ve tasvir ettikleri kadınlar, bu vatanın asıl kadını, Anadolu'nun ası Türk kadını değildir. Öle kadınlar bizim asıl hayatımızda ve asıl memleketimize yoktur. Türk kadını yanlış görüp yanlış anlatanlar, bilhassa büyük şehirlerimizde, müterakki, medeni zannedilen yerlerde bazı Türk hanımlarının manzarai hariciyelerine bakarak aldanıyorlar. O kadınların harici manzaralarını aleyhimizdeki suitefsirlere müsait bir zemin olarak alıyorlar. Milletın umumi hayatına nispetle pek mahdut ve naçiz olan o kadınları, onların manzarai hariciyelerinden çıkardıkları manayı bütün Türk kadınılığına teşmil ediyorlar. İşte ilk tashih edilecek hakikat buradadır. Manzarai hariciyeleriyle düşmanlarımıza ve bilhassa içimizdeki bedbahtlara bilerek ve daha ziyade bilmeyerek haklı bir sermayeı tezvir veren manzaralara, hepiniz biliyorsunuz ve herkes biliyor ki, en ziyade memleketimizin en büyük şehri olan, asırlarca devletin payitahtı ve makarrı hilafeti bulunan İstanbul'da tesadüf ediliyor. Düşmanlarımız bu manzaradaki kadınlardan aldıkları intibaat ile acı hükümler veriyor ve diyorlar ki: Türkiye mütemeddin bir millet olamaz, çünkü Türkiye halkı iki parçadan mürekkeptir. Kadın ve erkek diye iki kısma ayrılmıştır, halbuki bir heyeti içtimaiye aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse terakki ve temeddün etmesine imkânı fenni ve ihtimali ilmî yoktur.

Muhterem hanımlar, düşmanlarımızı aldatan bu manzara-i hariciye bilhassa kadınlarımızın şeklinden, tarzı telebbüsünden ve sureti tesettüründen neşet ediyor. Onların aldanmalarına saik olan diğer bir nokta da ecneblerle temas edilecek mevkie bulunan kadınlarımızın etvar ve hareketının mukallidi olarak görülmesidir. Filhakika memleketimizin bazı yerlerinde, en ziyade büyük şehirlerinde, tarzı telebbüsümüz, kıyafetimiz bizim olmaktan çıkmıştır. Şehirlerdeki kadınlarımızın tarzı telebbüs ve tesettürüne iki şekil tecelli ediyor; ya ifrat, ya tefrit görülüyor. Yani ya ne olduğu bilinemeyen, çok kapalı, çok karanlık bir şekli harici gösteren bir kıyafet, veyahut Avrupa'nın en serbest balolarında bile kıyfeti hariciye olarak arzedilemeyecek kadar açık bir telebbüs. Bunun her ikisi de şeriatın tavsiyesi, dinin emri haricindedir. Bizim dinimiz kadını o tefritten de bu ifrattan da tenzih eder.

O şekiller dinimizin muktezası değil, muhalifidir. Dinimizin tavsiye ettiği tesettür hem hayata, hem fazilete uygundur. Kadınlarımız şeriatın tavsiyesi, dinin emri mucibince tesettür etselerdi ne o kadar kapanacaklar, ne o kadar açılacaklardı. Tesettürü şer'i kadınlar için mucibi müşkilât olmayacak, kadınların hayatı içtimaiyede, hayatı iktisadiyede, hayatı maişette ve hayatı ilimde erkeklerle teşriki faaliyet etmesine mani bulunmayacak bir şekli basittedir. Bu şekli basit heyeti içtimaiyemizin ahlak ve adabına mugayir değildir.

Tarzı telebbüsümüzü ifrata vardiyanlar, kıyafetlerinde aynen Avrupa kadınına taklit edenler düşünmelidir ki, her milletin kendine mahsus ananesi, kendine mahsus âdatı, kendine göre milli hususiyetleri vardır. Hiçbir millet aynen diğer bir milletin mukallidi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne kendi milliyeti dahilinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesiz ki hüsrandır.

Bizim tesettür meselesinde nazarı itibare alacağımız şey, bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan hayatın icabatını düşündürmektir. Tesettürdeki ifrat ve tefritten kurtulmakla bu iki ihtiyacı da temin etmiş olacağız. Tarzı telebbüsümüzde milletin ruhi ihtiyacını tatmin için, İslam ve Türk hayatını iptidadan bugüne kadar layıkıyla tetkik ve etrafiyle tavzih etmeliğimiz lazımdır. Bunu yaparsak görürüz ki, şimdiki tarzı telebbüsümüz ve kıyafetimiz onlardan başkadır, lakin onlardan daha iyidir diyemeyiz. Bizim kadın hayatımızda, kadının tarzı telebbüsünde teceddüd yapmak meselesi mevzuubahs değildir. Milletimize bu hususta yeni şeyleri belletirmek mecburiyeti karşısında değiliz. Belki ancak dinimizde, milliyetimizde, tarihimizde zaten mevcut olan âdatı mergubeye intizamı cereyan vermek mevzuubahs olabilir. Biz başlı başımıza ferdan her türlü şekilleri tatbik edebilir, kendi zevkimize, kendi arzumuza, kendi terbiye ve seviyemize göre istediğimiz kıyafeti ihtiyar eyleyebiliriz. Ancak bütün

milletin şayanı kabul göreceği şekilleri, bütün milletin hayatında kabiliyeti tatbikiyesi olan kıyafetleri herhalde temayülâtı umumiyede aramak ve o şekillerin muvaffakiyetini temayülâtı umumiyeye tevafukta görmek lazımdır. Bazı milletlerin zevk alemlerini memleketimizde tatbik kalkmak bittabi hatadır. Bu yol hayatı içtimaiyemizi feyz ve fazilete isal etmez.

Daha selametle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadını mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadını ilmî, ahlâki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, refiki, muavin ve muzahiri yapmak yoludur. Eğer kadınlarımız şer'in tavsiye, dinin emrettiği bir kıyafetle, faziletin icabet ettirdiği tavrı hareketle içimizde bulunur; milletin ilim sanat, içtimaiyet hareketlerine iştirak ederse bu hali, emin olunuz; milletin ilim, sanat, içtimaiyat, hareketlerine iştirak ederse bu hali, emin olunuz; milletin en mutaassıbı dahi takdirden men'i nefis edemez. Bilakis o halin aleyhinde söylenecek sözlere karşı, belki onun müteşebbislerinden daha fazla, müdafii olur.

Benimle temas eden bazı ecnebi muhabirleri bilhassa bir İngiliz muhabiresi, bir sıra makaleler yazmış. Bu makalelerin birinde tesadüf etmişim, diyor ki: Mustafa Kemal Paşa ve rüfekası memlekette çok teceddüdata bulunabilirler birçok yenilikler yapabilirler, pek çok şeyleri değştirebilirler; lakin yalnız bir şey yapamazlar, o da kadınların tarzı telebbüsünü değştirmektir.

Bu İngiliz muhabiresi bundan bahsettiği zaman hep İstanbul'da gördüğü bazı hanımların fazla müsamahalı kıyafetlerini düşünüyordu. Nitekim makalesinin müteakip kısımlarında bu hususu izah ediyor ve diyor ki; çünkü o hanımlar o kadar şık, o kadar zarif, o kadar incedirler ki bütün Avrupa kadınları onları kendilerine model ittihaz etseler layıktır!

İşte bu ecnebi muhabiresinin bu şahadetinden de anlaşılıyor ki bizim kadınlarımız, bazı yerlerde, Avrupa kadınlarını bile gıptaya sevkedecek kadar ilerlemişlerdir ve eğer kadınlarımız yalnız bu cihet düşünür ve yalnız şıklıkta, zarafette Avrupa kadınlarını bile geçmeyi hedef ittihaz ederse kadınlık hayatında, dolayısıyla bütün milletin hayatında varmak istediğimiz mesut inkılaba vasıl olmakla suhulete mazhar olamayız. Şekli tesettür meselesinde suhuletle, emniyetle yürüyebilmek dinin, ski ananei milliyeinin, akıl ve mantığın, ahlak ve faziletin emrettiği şekli tabii ve ekli basiti kabul etmektir. Şer'i mübinimizin tarif ettiği şekilden istifade ve onu hayatımıza tatbik etmek maksada vusul için kâfidir.... Şunu söylemek istiyorum ki, kadınlarımızın vezaifi umumiyede uhdelerine düşen hisselerden başka kendileri için en ehemmiyetli, en hayırlı, en faziletkar vazifeleri de iyi valde olmaktadır. Zaman

ilerledikçe, ilim terakki ettikçe, medeniyet dev adımlarıyla yürüdükçe, hayatın, asrın bugünkü icabatına göre evlat yetiştirmenin müşkülâtını biliyoruz. Anaların bugünkü evlatlarına vereceği terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için avsfî lâzimeyi haiz evlat yetiştirmek, evlatlarını bugünkü hayat için faal bir uzuv haline koymak, pek çok yüksek evsafın hamili olmaya mütevakkıftır. Binenaleyh kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok münevver, daha çok feyizli, daha çok bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdır.

Çok büyük şükranla görüyoruz ve görmekteyiz ki, her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda müsabaka edercesine yürüyorlar. Yine şükranla ifade etmek lazımdır ki, hiçbir yerde kadınlarımız erkeklerin dûnunda değildir. Hemen her yerde kadın ve erkek seviyesi arasında bir teadül görmekteyim. Bu hal şayanı iftihardır. Kadınlarımızın, daha namüsait şeriat altında erkeklerden geri kalmayışı ve belki şerait tahtında erkeklerden ileri gidişi mucibi mefharettir. Lâkin kadınlarımız bununla mağrur olmalı değil, bilhassa münevver hanımlarımız ecanibin, düşmanların ve içimizdeki bedhahanın kendilerine atf ve isnad etmek istedikleri gayrivaki ve gayri muhik noksanların hakikaten gayri varit ve gayri muhik olduğunu göstermek mecburiyetindedirler. Bunu fiilen, maddeten, telebbüsleriyle, tavru hareketleriyle, her şeyleriyle izhar ve ispat eylemişlerdir.

Şunu ilave edeyim ki kadınlık meselesinde şekil ve kıyafeti zahiriye ikinci derecededir. Asıl mücadele sahası, kadınlarımız için şekilde ve kıyafette muvaffakiyetten ziyade, asıl muzaffer olunması lazım gelen saha nur ile irfan ile, fazileti hakikiye ile tezeyyün ve tecehhüz etmektir. Ben muhterem hanımlarımızın Avrupa kadınlarının dûnunda kalmayacak, bilakis pek çok cihetlerde onların fevkine çıkacak nur ve irfanla tecehhüz edeceklerine kat'iyen şüphe etmeyen ve buna sureti kat'iyede emin olanlardanım. Sözlerime hitam vermeden evvel sözlerini dikkatle dinlediğim hemşiremiz hanımefendinin benim ve refikam Latife'nin hakkında kardeşçe ibraz buyurdıkları tebriklerden olayı kendilerine ayrıca teşekkür eder, Konya hanımlarına pişvalık eden sizlerin huzurunda bize mes'ut dakikalar geçirttiğiniz için cümledenize teşekkür ederim.”

Hakimiyeti Milliye: 9 Mart 1923¹⁸⁷

Mustafa Kemal'in henüz daha Cumhuriyeti ilan etmeden önce oluşan kadınları toplumda layık oldukları yere getirme konusundaki fikri, Cumhuriyetin ilanından sonra onun eli ile

¹⁸⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I- III, Ankara 1997, s. 151- 157.

uygulamaya konulmuştur. Gerek yukarıdaki konuşmasında ve gerekse bu konuya ilişkin diğer konuşmalarında toplumun bir bütün olduğunun altını çizerek çağdaşlaşmanın hep birlikte gerçekleştirilmesinin zorunluluğundan söz eder. Eşitlik ve demokrasi düşüncesinin O'nun hayatında ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Kadını toplumla kaynaştıracak ve bu katılmayı engelleyecek her türlü engeli yenmeyi sağlayacak yöntemi de ortaya koymuştur. Konuşmalarıyla bir taraftan toplumu hazırlamış, diğer taraftan yapılan inkılaplarla kadın yavaş yavaş, toplumu rahatsız etmeyecek bir yöntemle ortaya çıkarılmıştır.

Çarşaf dışında cinsler ayrımcılığı sistemi kurmuş olan diğer tüm kural ve adetlerin de aynı biçimde ortadan kaldırılması gerekiyordu. Toplu yaşam yerlerindeki kadın ve erkeği birbirinden ayıran perde ve bölümler, 1924 Aralık ayında İstanbul Valisi tarafından bir genelge ile kaldırıldı.¹⁸⁸

Artık Türk kadınları batıdaki kadınlar gibi toplumsal yaşamın tüm etkinliklerine katılmak durumundaydı. Parklar ve plajlar kadınları kabul etmeye başladı ve beden eğitimine geniş bir yer verildi. Sağlıklı bedenlerin güçlü uluslar yaratacağı ilkesi daha da benimsendi. Fransa'da yayımlanan "L'Auto" adlı günlük spor gazetesi, geniş bir makalede Atatürk'ü "Dünyada ilk defa beden eğitimini mecburi kılan devlet adamı" olarak tanıttı. Yazıda stadyumlar ve çeşitli spor merkezlerinin tesisi ile Halkevlerinin spor kollarından bahsedilir.¹⁸⁹

Batılı ülkelerdeki gibi güzellik yarışmaları düzenlendi. İlk güzellik yarışmasını Cumhuriyet Gazetesi Mart 1929'da gerçekleştirdi. Dönemin Cumhuriyet gazetesi incelendiğinde bu yarışmaya oldukça önem verildiği ve kadınların da katılımlarının yüksek olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹⁰ Yarışmanın seçici kurulu kadın ve erkek üyelerden oluştu.

1932 yılında Türkiye güzeli aynı zamanda Dünya güzeli seçildi. Dünya Güzeli seçilen Keriman Halis'in son Şeyh-ül İslâm'ın torunu olması bu duruma özel bir anlam yüklemiş olmalı.

Mustafa Kemal'in bu yarışma sonucunda dünya güzeli seçilen Keriman Halis için söylediği sözleri bizzat kraliçenin kendisine de göndermişti. Bu mesajında Mustafa Kemal Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihi olarak bildiği için, Türk kızlarından

¹⁸⁸ Bernard Caporal, a.g.e., s. 642-651.

¹⁸⁹ Arzu Öztürkmen, "Mehmet Fetgeri Şuenu ve Kadında Terbiye-i Bedeniye", *Tarih ve Toplum*, C. 37, S. 219, Mart 2002, s. 9.

¹⁹⁰ *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1929; 10 Mart 1929; 17 Mart 1929; 23 Mart 1929; 26 Mart 1929; 29 Mart 1929.

birinin dünya güzeli seçilmiş olmasını çok doğal bulduğunu söylemiştir. Bununla beraber asıl uğraşmaları gereken şeyin anaları ve atalarının olduğu gibi, yüksek kültür ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmak olduğunu da belirtmiştir.¹⁹¹

Kadının çağdaş yaşama geçişini, yükselmesini destekleyen Türk Kadın Birliği bu dönemde önemli derneklerden biri olmuştur. Derneğin oluşturmayı hedeflediği bir kadın kimliği vardır. Buna göre kadının birinci kimliği tartışmasız anneliktir. Vurgulanan diğer kimlik ise meslek kadınlığıdır. Kadın ve erkek eşitlinin vurgulandığı bir ortamda kadın da toplumsal alanda yerini alacaktır. Aile kadınının işlevi ülke için çocuk yetiştirmek ve ailenin temiz ortamında kalmaktır. Zaten “milli kadın” aile kadınıdır.¹⁹² Bu dernek ilk kurulduğu dönemde hedeflerini, aile içinde ve toplumda, meslek yaşamında ve zihinsel alanda kadının yükselmesi uğruna çaba göstermek, uygarlık ve ilerleme anlayışı içinde genç kuşakların eğitimine çalışmak ve yoksul kadınlara yardımcı olmak, biçiminde belirlemiştir. Dernek daha sonra değiştireceği bir kararla siyasal nitelik taşıyan etkinliklere de amaçları içinde yer vermiştir. Bu kuruluş çeşitli kesimlerde sergiler açmış, konferanslar vermiş ve pek çok kurslar düzenlemiştir. Ayrıca dispanserler kurmuş ve kongreler de düzenlemiştir. Türk Kadın Birliği, kadının siyasal haklarını kazanmasıyla amacına ulaştığını ileri sürerek 1935’te kendini dağıtma kararı almıştır. 1949 yılına gelindiğinde, kazanılmış hakların savunulması aynı zamanda kültürel gelişimi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla yeniden kurulmuştur.¹⁹³

Ancak dönemi gazete ve dergilerinde birliğin kendi içinde bir çıkmaza girdiği, vazife ihmallerinin olduğu ve delege seçimlerinde kaosun olduğu, genel kongrelerde anlaşmazlıkların ortaya çıktığı gözlenmektedir. 1955 yılına gelindiğine “gemi batıyor, onu kurtarmak lazım” söylemleri duyulmaya başlanacaktır.¹⁹⁴

Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, İlerici Kadınlar Derneği, Türk Kadınları Kültür Derneği, Ev Ekonomisi Kulübü gibi örgütler de konferans ve yayınlar aracılığıyla kadının toplumsal yükselişi için çaba gösterir.

¹⁹¹ Lütfi Oğuzcan, *Atatürk ve Türk Kadını*, Mersin 1961, s. 45.

¹⁹² Hülya Balcı, “1920’lerde Kadın Kimliği Ve Türk Kadın Yolu”, *Toplumsal Tarih*, C. 9, S. 52, Nisan 1998, s. 32-37.

¹⁹³ Gürcan Bozkır, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, *Toplumsal Tarih*, C.13, S. 75, Mart 2000, s. 21.

¹⁹⁴ Jale Candan, “Türk Kadınlar Birliği”, *Akis*, Şubat 1959, s. 26.

Özellikle varlıklı ve orta sınıflardan gelen, belli yetenek ve becerileri olan, boş vakitleri olan ya da para toplamayı örgütleyebilecek kimi kadınlar hayır deneklerine katılmış hatta bu tür dernekleri kendileri kurarak ana ve çocuk merkezleri, yuvalar ve kreşler açmaya girişmişlerdir. Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Derneği gibi karma nitelikli derneklerden bahsetmek mümkündür.

Bernard Caporal bu dönemi değerlendirirken genel olarak şu yorumu yapmaktadır: Bu derneklerin bazıları asıl gelişmelerini Gazi'nin ölümünden sonra tamamlamış ya da ondan sonra kurulmuştur. Atatürk'ün ölümüne kadar olan dönemde kadının toplumsal yaşama katılması genelleşmiş bir olgu değildir. Bununla birlikte, bu yönde bir akım doğmuştu, bir dönüşüm, bir gelişim gerçekleşme halindeydi. Ortak anlayış bunu kabul etmekten uzaktı. Birçok çevrede belli bir liberalizmin dış görüntüleri ortaya çıkmakla birlikte kafalar ve ruhlar çok az değişmişti. Kentlerin çoğunda ve köylerde sokaklar, lokantalar, sinemalar yalnızca erkeklerin gittiği yerlerdi. Ancak her şeye rağmen bu yönde bir akım doğmuştu. Toplumsal baskılar ve korkular ortadan kalkmıştı ve pek çok kadın, kendilerine yer tanıyan bir toplum içinde özgürce gelişmeye çalışıyordu. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Kemalist reformlarda belli bir geriye dönüş olmuştur. Burada söz konusu olan seçmen kitlesine hoş görünmek amacıyla bazı ilkelerden vazgeçilmesi idi. Bu politika, toplumsal yaşamda kadının durumu üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştı.¹⁹⁵

Cumhuriyet döneminde çıkarılan süreli yayın ve gazetelere bakıldığında da dönemin kadın yaşantısı, sosyal hayatı hakkında fikirler edinmenin mümkün olduğu görülür.

Bu yayınlara örnek olarak Resimli Ay ve Yeni Adam dönemin şartları, kadına bakış açısı, kadına katkıları, kadın modeli olarak ve daha pek çok açıdan bakıldığında dönemin anlaşılması açısından incelenmeye değer iki yayın olarak kabul edilebilir.

Resimli Ay, 1924 yılında Zekeriya Sertel tarafından çıkarılmaya başlanmış sosyal ve edebi içerikli yayınları ile dikkat çekmiştir. Zekeriya Sertel'in ifadesiyle Resimli Ay halkın sosyal hayatına önem veren, yazıları halkın hayatı ve istekleri ile ilgili olmasına dikkat edilen bir yayın olmuştur.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Bernard Caporal, a.g.e., s.55–56, 654–655.

¹⁹⁶ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, İstanbul 2000, s. 119.

Dergide kadın konusuna önem verilmiş, kadının sosyal hayatı ve çalışma hayatı içerisindeki haklarının tartışıldığı ve sorgulandığı bir zemin olarak algılanmasını mümkün kılmıştır.

Kadınları çalışma hayatına kazandırmak ve çalışan kadının sorunları konularında yazılar yer almıştır. Türk kadınının sosyal hayatta aktif olmasıyla birlikte feminizm tartışmaları da derginin konuları arasına girmiştir. Kanunların ne derece uygulandığı, kadının ne olması gerektiğinin kavranması ve olması gereken yerlerde neden bulunmadığının sorgulamasına dair yazılar dikkat çekicidir.

Kadına ahlak konusunda da eşitlik verilmesi gerektiği, var olan eşitsizliğin toplumun değer yargıları ile bire bir ilgili olduğu derginin yazılarında önemli bir yer tutmuştur.

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin sosyal ve hukuki sonuçları eleştirilmiş, aynı şekilde çalışan, işçi ya da ev kadını ile hanım arasındaki farklılıklara da dikkat çekilmiştir.

Genel olarak dergi, kadın konusunu işlemiş, kanunları yapan devletten daha fazla bu kanunların uygulanmasında sorun yaşayan toplumsal zihniyete dikkat çekmiştir.¹⁹⁷

Yeni Adam 1934'ten 1979'a kadar bazı küçük kesintilere rağmen oldukça düzenli olarak çıkabilen haftalık bir gazetedir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu gazeteyi kurmuş ve yönetmiştir. Yeni Adam adeta Cumhuriyet Türkiye'sinin kültürel ana hatlarını çizmeye çalışırken, bunun sosyal gerekçelerini de vurgulamıştır.

Yeni Adam'da kadın konusu değişik biçimlerde ele alınmıştır. Öncelikle Baltacıoğlu'nun başyazılarında yeni kadın idealini tanımlama çabaları, cinsi terbiye ve müstehcenlik konuları öne çıkmaktadır. Baltacıoğlu'na göre kadının milli hayata katılımı bir terbiye meselesinden çok bir sosyoekonomik gelişim meselesidir. Özellikle derginin ilk yıllarında yabancı kadın yazarlardan kadınların çalışması ve ücretleri konularında tercüme yapılmış, belli siyasi rejim örneklerinden kadın tasvirleri verilmiştir. Gazete öncelikle ilk yıllarında okuyucuya İstanbul ve Anadolu'daki çeşitli kız sanat okullarını tanıtmıştır.

Gazete özellikle 1930'lu yıllarda yeni kadını tanımlamaya başladı. Baltacıoğlu yazılarında yeni kadın idealini ev kadını değil, öncelikle üretici olarak çizmiştir. Yeni

¹⁹⁷ Tülay Alim Baran, "Resimli Ay'da Kadın", *Toplumsal Tarih*, C.11, S.63, Mart 1999, s. 6-10.

kadın çocuklarına laik terbiye verebilecek, erkeğe layık bir hayat arkadaşı olabilecek müspet kafalı bir kadındır. Yeni kadın erkeğe göre menfi bir cins olmaktan çıkıp, tamamlayıcı, bütünleyici bir eş fikrine yerleştirilmiştir. Yeni kadın yeni bir beden düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Kırılgan, hastalıklı bir güzellik değil, güç, sağlık, çeviklik, başarı ile özdeşleşen diri bir güzellik olarak tanımlanmıştır.

Peyami Safa 14 Ağustos 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Baltacıoğlu'na itiraz etmiş, çocuk doğurma, emzirme, dikiş gibi bazı işlerin kadınlar tarafından veya onların yönetiminde yapılması gerektiğini belirtmiştir. Baltacıoğlu ise çocuğu doğurmak dışında bütün bu işlerin sosyal kurumlar, erkekler ya da makineler tarafından da yapılabileceğini, bu işlerin kadının kaçınılmaz görevi olarak algılanmasının sosyal iş bölümünün bir sonucu olduğunu, bunun ise değişmeye başladığını belirtmekten geri durmamıştır.¹⁹⁸

Evli kadının on iki meziyetini şöyle açıklar Baltacıoğlu: “ Açılığa dayanmak, tuvalet, bilgisini satmamak, turşu, reçel, salata yapmasını bilmek, paragözlü olmamak, zevkiyle moda dışına çıkmak, sevimlilik, tasarruf, sebepsizce kıskanmamak, neşeli olmak, erkeğin kaprislerini anlamak, çocuk nedir bilmek.”¹⁹⁹

Gazete özellikle 1935 yılı sayılarında yeni Türk kadınının yaratıcısı olarak kız sanat okullarını tanıtmayı hedefler. Bu kurumlarda iş seven ve iş ahlakı kazanan tertemiz yeni bir Türk kadını soyu yetişmektedir denir.

Yeni Adam gazetesinin kadına bakışı büyük ölçüde Baltacıoğlu'nun fikirleri çerçevesinde şekillenir. Burada kadınların toplum hayatına eşit katılımının toplumsal bir zorunluluk olduğu ve bu katılımın sosyoekonomik bir kendiliğinden değişim olduğu ve zaten bunun başladığı vurgulanır.

Gazete, kadının toplumsal hayata sonuna kadar girmesini savunmakta ama özellikle 1930'larda Türkiye'den buna verecek fazla örnek bulamamakta ve kız sanat okulları ya da sivrilmiş birkaç örnek isimle yetinmektedir. Bir yandan eski iş bölümünü eleştirmekte, bir yandan da kadını ancak tamamlayıcı, eş, yoldaş olarak sunmanın ötesine geçmekte zorlanmaktadır. Bir taraftan cinsi terbiyenin en azından tabiattan örnekler gösterilerek

¹⁹⁸ Duygu Köksal, “Yeni Adam ve Yeni Kadın: 1930'lar ve 40'larda Kadın, Cinsiyet ve Ulus”, *Toplumsal Tarih*, C. 9, S. 51, Mart 1998, s. 31–35.

¹⁹⁹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “ Evli Kadının Oniki Meziyeti”, *Yeni Adam*, No. 205, 1937, s. 2

kesinlikle verilmesini savunmakta, diğer taraftan yeni Türk kadının törel, ahlâki şahsiyetinden, ulusal geleneklere bağlılığından dem vurmaktadır.

Özetle gazetenin kadın, cinsellik ve aile konularında normal vurgulayan, ekonomik ve ahlâki püritenliği yansıttığı söylenebilir. Bu püritenlik yer yer devlet feminizmini de eleştirebilecek düzeyde radikalleşebilmekte, yer yer de kadını konumunu ulus devletin kuruluş ideolojisiyle sınırlamak zorunda kalmaktadır.²⁰⁰

1930'lu yılların İstanbul basını incelendiğinde yine Türkiye'deki genel değişime paralel olarak daha önce üzerinde durulmamış yeni konulara yer verildiği dikkat çeker. Bu yeni konulardan birisi de kadındır. Sözü edilen dönemde kadının statüsü hızlı bir değişim geçirir ve geleneksel rolü sorgulanırken, dönem gazetelerinde de kadının eğitimi ve toplumsal yaşama katılımına ilişkin haberler sıklıkla yer alır.²⁰¹

Kadının eğitimi dönem gazetelerinin başlıca konularından biridir. Kadın, erkek gibi iyi bir eğitim almalı ve mesleğinde başarılı olarak ülkesine hizmet etmelidir.

Genel olarak 1930'larda kadının eğitimi ve çalışması desteklenmekle birlikte, kadın asıl görevlerini; kocasına, çocuklarına bakmayı ve ev işlerini yerine getirmekle yükümlü sayılmaktadır. Bu genel eğilimin yanı sıra, kadının eğitimi ve çalışmasına bütünüyle karşı olan bazı tartışmalara da gazetelerde yer verilmektedir.

Aynı yıllarda kadının toplumsal konumuna ilişkin değişim hareketi dış basına da yansır ve bu haberler Türk basının da tekrar yayınlanır. 1938 yılında Temps'da yayınlanan bir makalede, Türk kadınının geçirmekte olduğu değişim esirlikten aydınlığa çıkış olarak nitelendirilir; dünyada ve Türkiye'de kadının çalışma hayatına katılımında I. Dünya Savaşı'nın birincil etkisi vurgulanır.

Dönemin gazetelerinde, enstitü ve kursların faydası ve başarıları hakkında hemen hemen her gün bir habere rastlanıyordu. Bununla birlikte bu kurumların yetersizliği ve yeni bazı kurumların gerekliliği de tartışılıyordu.

²⁰⁰ Duygu Köksal, a.g.m., s. 31–35.

²⁰¹ *Cumhuriyet*, 26 Mart 1926.

Kadının üretkenliği sıkça incelenen konulardan biridir. Bunun karşıtı bazı tezlere karşı da ciddi argümanlar geliştirilir. Buna göre, kadın sadece çalışma hayatına girerek değil, ev kadını olarak da üretkendir.

1930'larda, ağır çalışma koşulları ve düşük ücretlerin yan sıra çalışan kadınların önemli bir sorunu daha vardı; çocuk bakımı. Çocuk bakımı için gerekli kurumların kadınların çalışma yaşamına girişine paralel olarak gelişmemesi dönemin gazetelerinde sıklıkla rastlanan bir şikayet konusuydu. Kadının çalışma koşullarının ağırlığına rağmen, kadınların gece de çalışmasına ilişkin bir takım girişimler de gündeme gelmişti.

Kadının güzelliği 1930'ların basın söylemine önemli kavramlardan biriydi. Bir yandan yeni ve modern yaşam tarzı, yeni kadın-erkek ilişkileriyle birlikte benimsetilmeye çalışılırken, diğer yandan da kadının geleneksel rolü devam ediyordu: Kadın güzel olmalı, modayı takip etmeli, sporla uğraşmalı, iyi ve zengin bir evlilik yapmalıydı. Bu çerçevede yeni bir yaşam tarzı çoğunlukla gazetelerin kadın veya aile sayfalarında öneriliyordu. Modern giyim, modern ev, modern kadın ve uğraşları bu sayfalarda öne sürülen prototipler aracılığıyla empoze ediliyordu. İnce ve güzel bir vücuda sahip olmak, çeşitli diyet reçeteleriyle birlikte jimnastik de gerekli görülüyordu.

Kadının, güzel ve toplumsal yaşamda etkin olmanın yanı sıra ihmal etmemesi gereken diğer görevi ev işleriydi. Gazetelerin kadın ve aile sayfalarında ev ekonomisi ve ev işleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilirken, kadın evinin dışındaki eğlenceli yaşama özellikle dönemin gösterişli balolarına karşı da özendiriliyordu.²⁰²

Bu yıllarda kadın konusunu inceleyen ya da kadınların da bulunduğu ekipler tarafından çıkarılan süreli yayınlar incelendiğinde ortaya çıkan tablo şu şekilde özetlenebilir:

1928 yılında henüz çıkan bir dergiye rastlanmaz.

1929 yılında Hanımlar Âlemi adında bir dergi çıkarılmıştır.

1930- 1940 yılları arasında 12 dergi çıkıyor: El- İşi 1930, Aile Dostu 1931, El Emekleri 1931, Cumhuriyet Kadını 1934, Salon 1934, Kadın Moda Albümü 1935, Moda Albümü 1936, Ev-İş 1937, Okul Kızı 1937, Ana 1938, El İşleri 1938.

²⁰² Işık Özel, a.g.m., s. 30-38.

1940- 1950 yılları arasında 17 dergi çıkarılıyor: Kadın Dünyası 1940, Kadınlar Âlemi 1940, Sesimiz 1940, Kadın Ev 1943, Asrın Kadını 1944, Türk Kadını 1944, Ev Kadın 1945, Aile 1947, Ev Kadın Yün Örgüleri 1947, Kadın Gazetesi 1947, Salon 1947, Hanımeli 1948, Yeni Holivud Magazin 1948, Yeni Moda 1948, Büyük Moda Mecmuası 1949, Dişi Kuş 1949, Familya 1949.

1950- 1960 yılları arasında 22 dergi çıkarılmıştır: Hemşireler Dergisi 1950, Modern Türk Kadını 1950, Şule 1950, Yeni Familya 1950, Burda Moda 1951, Kadın Güzelliği 1951, Resimli Romans 1951, Kadın Dünyası 1952, Misafir 1952, Resimli Hayat 1952, Yelpeze 1952, Cennet 1953, Demokrat Kadın 1954, İkimiz 1954, Anahtar 1955, Evim 1955, Gazete Magazin 1956, Sekreter Daktilograf 1956, Kadın Sesi 1957, Kadın Dünyası 1958, Sim 1958.

1960- 1970 yılları arasında 16 dergi çıkarılmıştır: Aile 1960, Kadın Ansiklopedisi 1961, Moda 1962, Anne 1963, Genç Kız 1963, Yuva 1963, Ana 1964, El İşleri 1964, Türk Kadını 1966, Sağlık ve Kadın Dünyası 1967, Sen ve Ben 1967, Cep Fotoroman 1968, Günün Kadını 1968, Ayşe 1969, Kadının Sesi 1969, Sevgilim 1969.²⁰³

3.1.6. SİYASET

Türk kadınının siyasal haklarını kazanması önemli bir toplumsal olgudur. Sosyal ve ekonomik alanda gelişmemişlik kendisini siyasal alanda da göstermiş ve kadınlarımız tarihsel süreç içerisinde siyasete aktif bir biçimde katılamamışlardır. Türk kadınının istisnalar dışında siyasetle ilgilenmeye ve katılmaya başladığı süreç özellikle II. Meşrutiyet dönemidir.

Türk kadınına Cumhuriyet döneminde kanunla tanınan haklar, o tarihlerde henüz bu hakları tanımamış olan, diğer milletlere de örnek olacak niteliktedir. Siyasi haklar ve onların uygulanması tarihin seyri içinde ve her coğrafi bölgede çeşitli safhalar gösterir. Çünkü siyasi hak devlet şekli ile doğrudan doğruya ilgilidir. Bu konuda Afet İnan'ın görüşlerine bakıldığında çarpıcı ve net ifadelerle rastlamak mümkündür. Afet İnan, “ Devlet bir milletin hukuki şahsiyetidir” dediği zaman bunun içinde kadın ve erkek topluluğunun milleti teşkil ettiği anlaşılır, görüşünü benimser. Demokratik prensibin en esaslı unsuru bütün milleti, erkek ve kadının temsil etmesidir. Buna göre kanun karşısında, sosyal sınıf tanımayan demokratik prensip, millet fertleri arasında erkek ve kadın vatandaşları eşit şartlara göre tanımaya

²⁰³ Aslı Davaz Mardin, *Kadın Süreli Yayınları Bibliyografyası: 1928- 1996 Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya*, İstanbul 1998, s. 12-13.

mecburdur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyetinde bu haklar kanunlaşmış ve tarihi seyrini tamamlamıştır. ²⁰⁴Afet İnan, *Medeni Bilgiler* eserinde kadınlığın siyasi idealini seçme ve seçilme hakkı olarak almıştır. Kadınların siyasi fikir ve terbiyede her gün daha çok yükselmeye çalışmalarının gerekliliğini vurgular. Çünkü ona göre, kadınlar ancak siyasi terbiyeye malik oldukları zaman gerçekten hür olduklarını hissedebilirler.²⁰⁵

Türk kadınının siyasal olarak varlığını ilk defa ulusal savaş boyunca gösterdiğini söylemek de mümkündür. Ancak seçme ve seçilme hakları ve bu konuların dışında Türk kadınıyla ilgili konuların görüşülmesinin TBMM’de büyük gürültülerin kopmasına da yol açtığı görülmektedir. TBMM üyelerinin çok büyük bir kısmı kadınların haklarını konuşmak ve tartışmak istememiştir. Bu gibi konular ortaya atıldığında kadın haklarından yana olan milletvekillerini dinsel yasalara karşı gelmekle suçlandırarak meclis kürsüsünden inmek zorunda bırakmışlardır.²⁰⁶

1920 yılında Meclis açılmış ve Mustafa Kemal yanında genç bir kadro ile iktidara gelmişti. Bu kadro, Cumhuriyet’in kuruluş aşamasından itibaren inkılâp hareketlerine başlamış, çoğu kırk yaşın altında olan genç aynı zamanda dinamik ve ileri görüşlüydü. Daha önceki dönemin aksine, Cumhuriyet’in ilânından sonra idari ve siyasi sistemde yapılan köklü değişikliklerle başarıya ulaşılmış, çok partili siyasi hayata geçiş denemelerinden sonra Tek Parti dönemi Türk siyasi hayatını yönlendirmiştir.

Tek Parti hâkimiyeti altındaki dönem, Atatürk’ün liderliğinde süregelen 1923 ve 1938 arası Tek Parti dönemi ve Atatürk’ün ölümünden sonraki Tek Parti dönemi ve meclisi olarak iki aşamada incelenebilir. Özellikle Atatürk dönemindeki Halk Partisi ve Meclis kadın haklarının tanınmasında önemli roller üstlenmiştir. Kadınların çalışma hayatına atılması, sosyal ve siyasi tartışmaların içinde yer alması ve kadınlarla ilgili diğer önemli gelişmelerin hep bu dönemde gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir.²⁰⁷

Bu dönemin meclis yapısı ve kadronun özellikleri yapılan inkılâplar ve kadın haklarının tanınması konusunda büyük etkiye sahiptir. Meclis tutanaklarında mecliste iki grubun mücadelesine rastlanır. Bu grupların bir tanesi, amaçları İstiklâl Savaşı’nın kazanılmasından sonra eski düzene son vererek yeni bir toplum ve devlet yapısı oluşturmak olan Mustafa

²⁰⁴ Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara 1998, s. 170.

²⁰⁵ Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara 1988, s. 91.

²⁰⁶ Gürcan Bozkır, a.g.m., s. 21.

²⁰⁷ Leyla Kaplan, a.g.e, s. 189.

Kemal Paşa'nın çevresinde toplanan ilerici ve yenilikçi olandır. Onlar eski düzene karşı girişilecek mücadelede dini otoriteyi ve din adamlarının toplum üzerindeki baskısını ortadan kaldırıp, batı ölçülerinde yenilikler gerçekleştirmeyi hedeflerler. Bu nedenle, şeriat sistemini ortadan kaldırmayı batılılaşmanın en önemli temel stratejisi olarak görmektedirler. Diğer grup ise, İstiklâl Savaşının başlarında Mustafa Kemal Paşayı desteklemekle birlikte daha sonraları inkılâplara karşı çıkarak eski düzenin devamını isteyen gruptur. Osmanlı devlet ve toplum yapısına ilişkin meselelerin halledilmesinde muhafazakâr davranarak yeni düzeni desteklemeyip, yenilikleri engellemek gayreti içindedirler. Bu grup laikliğe, şerî sistemin kaldırılmasına, kadınların statüsündeki değişikliklere karşı çıkışlarıyla ün kazanmıştır. 1920 yılından itibaren çeşitli zamanlarda mecliste kadın hakları ve statülerinin tartışılması ve siyasi hakların tanınması konularında bu grup muhalefetini sürdürmüştür.

Kadın- erkek eşitliğinin savunulması, eğitim ve çalışma hakkı, evlilik öncesi kadınların muayenesi, kadınların seçmen nüfusundan sayılması, seçmen yaşının değiştirilmesi, medeni kanun kabulü, siyasi hakların verilmesi, askerlik yükümlülüğü kanununun ve milletvekili seçme ve seçilme hakkı gibi kanunlarının mecliste görüşülmesi sırasında muhalif grup zaman zaman oldukça yoğun tartışmalara sebep olmaktadır.²⁰⁸

T.B.M.M. halkın iradesini anlatan bir yasama organı olması özelliğiyle önemlidir. Yasaları hazırlanmasında milletvekillerinin önemi büyüktür. Dolayısıyla yasalara ve yasa değişikliklerine kadının bakış açısının da yansması demokrasi adına önemli bir gelişmedir.

1923 yılında, 1909 tarihli Kanuni Esasi'de yer alan milletvekili seçim kanununun yeniden düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Ülkedeki erkek nüfusu azaldığı için mecliste kadınların seçmen nüfusundan sayılıp sayılmayacağı konusunda tartışmalar yaşanmış ve bu süreçte kadınları savunan milletvekillerine hakaret edilmiştir.²⁰⁹ Kanundaki 50 bin erkek nüfus yerine, savaşlar dolayısıyla erkek nüfus azaldığından 20 bin kişi için 1 milletvekili seçilmesi teklif edilmiştir. Tunalı Hilmi Bey bu teklife karşı, nüfus sayısına kadınların da konulmasını önermiş, öneri pek çok tartışmaya neden olmuş ancak kabul edilmemiştir.²¹⁰ İşte bu durum bize o günkü meclisin böyle bir değişikliğe ve kadınlar lehindeki kanun tasarılarına hazır olmadığını göstermiştir.

²⁰⁸ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 190.

²⁰⁹ Neval Barlas, "Siyasi Haklar", *Kadın Ansiklopedisi*, İstanbul 1984, s. 680-681.

²¹⁰ Afet İnan, "Çağdaşlaşmada Kadın Hakları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 2, Mart 1985, s. 331.

1924 yılında yine aynı konu tartışılmış, fakat bu defa tarafların üslûbu biraz daha yumuşamıştır.²¹¹ Mecliste anayasa değişiklikleri görüşülürken, kadınlarla ilgili bir yumuşama dikkat çekse bile kadınları siyasi hak sahibi olması yine engellenmiştir. Kadınlar lehine istenen değişiklikler kabul edilmemiştir.

Bu örneklerden anlaşıldığı üzere kadın haklarının uygulamaya konabilmesi için, ortam henüz hazır değildi. Bu konudaki oluşum ve aydınlanma biraz daha zaman gerektiriyordu.

1927 yılında kadınların siyasi hak talepleri askerlik yükümlülüğü kararı görüşülürken yine gündeme gelmiş ancak yine sonuçsuz kalmıştır. Bu dönemin meclis tutanaklarına bakıldığında daha önce olduğu gibi hakaret içeren konuşmaların geçmediği görülür. Meclisin havasında farklılaşmanın olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kadınlar lehine düşünen milletvekilleri çoğalmıştır. Ancak genel düşünce “kadınlara siyasi haklarının verilmesi için henüz erken olmakla birlikte gelecekte bu haklar verilecektir” diyen milletvekilleri hayli fazladır. Ancak yine de 1927 yılı meclisinde kadınların siyasi haklarının tanınması konusunda bir teklif sunulmamıştır.²¹²

Bu konuda gereken aydınlanma ve zaman ihtiyacının yanında devletin halletmesi gereken iç meseleleri de gecikmeye neden olmuştur. Zaten 1925–1929 arası Takrir-i Sükûn dönemi idi ve bir seçim söz konusu değildi.²¹³

1930 yılına gelindiğinde kadınların siyasi hakları konusunda bazı gelişmelerin yaşandığı görülür. 20.03.1930 tarihinde T.B.M.M.’de belediye kanunu görüşülürken kadınların belediye seçimlerine katılması kararı gündeme getirilmiş ve meclise sunulan kanun tasarısı herhangi bir tartışma yaşanmadan kabul edilmiştir. 316 milletvekilinin 198’inin kabul oyu kullandığı meclis oturumunda oylamaya katılmayan milletvekili sayısı da oldukça fazladır. İlk aşama böylece gerçekleştirilmiştir.

Atatürk’ün emriyle 06.03.1929 tarihinde mecliste görüşülen belediye kanununda değişiklik yapılarak tekrar meclise sunuldu. Bu kanunun 23. ve 24. maddeleri ile kadınlara belediye seçimlerine katılıp, seçme ve seçilme hakkı verildi.

²¹¹ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 176.

²¹² Leyla Kaplan, a.g.e., s. 190.

²¹³ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 176.

Belediye Kanununun kabulünden sonra kadınların parti üyelikleri için başvuruları artmıştır. Belediye seçimlerinde, Belediye meclislerine üye olmak için başvuran ve Belediye Encümen meclislerine seçilen kadınların birçoğu partiye yakın kadınlardır.

Kadınlara Belediye seçimlerinde oy verme ve seçilebilme hakkının tanınmasından sonra kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası Türkiye’de demokratikleşme çabalarına örnek teşkil etmiştir.

1930 yılı Belediye seçimleri kadınlara, seçimlere katılma, Belediye Meclislerine üye olma, seçimlerde aday olma hakkının sağlanması üzerine oldukça büyük önem kazanmış ve dikkat çekmiştir. Kadınlara tanınan haklar Türkiye’nin demokratikleşmesinin simgesi olmuştur.

Belediye seçiminde üyeliğe kadın adayların seçimlere ciddiyetle hazırlanması, niçin aday olduklarını açıklayan propaganda yapmaları o günkü şartlarda oldukça önemli gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Türk Ocakları ve Türk Kadın Birliği de düzenledikleri toplantılar ve yayınladıkları broşürlerle kadınların belediye seçimlerine katılmasını teşvik eden güç odakları olmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması ve belediye seçimlerine katılması, kadınların seçimlere katılmasını sağlayan diğer bir etki olmuş, kadınları siyasi rekabet ortamına çekmiştir.

Kadın ve kadın hakları ve seçimler aleyhindeki propagandalara rağmen katılım beklenenin üzerinde olmuştur.

Basın aracılığıyla ve konferanslarla halkın bilinçlendirilerek kadınların seçimlere katılması sağlanmaya çalışılmıştır.

1930 yılından itibaren tüm olumsuz propagandalara rağmen kadınların seçimlere katılması ve aday olması giderek artmıştır. Belediye meclisinde görev alan kadınların sayısı da tek parti döneminde giderek artmıştır.

Tek parti döneminde belediye başkanı seçilmiş herhangi bir kadın başkana rastlanılmamıştır. İkinci aşama ile meclis, kadınlara muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerine katılma hakkını tanımıştır. 28 Ekim 1933’te 1924 Anayasasının 20. ve 25. maddeleri değiştirilerek bu hak kadınlara verilmiştir.

Son aşama 4 Aralık 1934 tarihinde Meclis'e sunulan ve kadınların da milletvekili seçme ve seçilme hakkını sağlayan kanun tasarısının kabulü olmuştur. 317 milletvekilinden 258'inin oylamaya katıldığı Meclis oturumunda kabul oyu verenlerin sayısı 258 olarak ve seçmen nüfusunun da 40.000 kişi olarak belirlendiği kanun tasarısında kadınlar da seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. 05.12.1934 tarih 2598 sayılı kanunla da bu hakları resmen uygulamaya konulmuştur. 1923'de kadınlara siyasi hakların tanınması meselesinin görüşülmesi 1934'te sonuçlanmış. Sonuç olarak 11 yıllık zaman farkıyla kadına siyasete katılma hakkı verilmiştir.²¹⁴ Atatürk bu hakların kadınlara bir lütuf olarak verilmediğini kadınların savaş yıllarındaki çabalarıyla bu hakka lâyık olduklarını ispat ettiklerini söylüyordu.²¹⁵ 8 Şubat 1935'te yapılan iki dereceli seçimle 5. dönem T.B.M.M.'de 18 bayan milletvekili yer almıştı. Bunlar Türk kadınlarının siyasi hayattaki ilk temsilcileri olmuştur. Milletvekili olan kadınların bazı ortak özelliklerinin olduğu görülür.

Milletvekili adayları, Cumhuriyet rejimini ve inkılâplarını benimseyen kadınlardır. Adayların büyük bir çoğunluğu mesleklerinde öncü, başarılı ve batıyı simgeleyen kültürlü kadınlardır. İstiklâl Savaşına katılmış kişilerin yakınları ve savaşı desteklemiş milliyetçi aktif kadınlar arasından seçilmiş olmaları dikkat çekicidir.

Mecliste bulunan milletvekillerinin çoğu Belediye Meclislerine katılmış kadınlardır. Yine önemli bir çoğunluk kadın haklarını savunan cemiyetlerle, yardım cemiyetleri ve Halkevlerinde görev yapmış kadınlarımızdır.

Tek Parti Döneminde Mecliste yer alan kadın milletvekilleri seçim propagandalarına aktif olarak katılmamışlardır. Buna rağmen parti listelerinde üst sıralarda bulunmuşlar, rahatlıkla meclise girmişlerdir.

Tek Parti Döneminde mecliste yer alan kadın milletvekili sayısının fazla olduğu dönem, Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemdir.(1935–1938)

1935 yılında yapılan seçimler sonucu 18 kadın Büyük Millet Meclisi'nde sandalye sahibi olmuştur.²¹⁶

²¹⁴ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 191.

²¹⁵ İffet Halim Oruz, *Atatürk Döneminde Türkiye'de Kadın Devrimi*, İstanbul 1986, s. 98; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), 9 Baskı, Ankara 2004, s. 287.

²¹⁶ Neval Barlas, a.g.m., s. 684.

1935–1960 yıllar arasında kadın milletvekillerimiz, mecliste oluşturulan çeşitli komisyonlarda yer almışlardır.

Bayan parlamenterlerimize, aile, sağlık, eğitim, gençlik, çalışma, emeklilik, sosyal güvenlik gibi komisyonlarda fazlaca görev verilmiş, fakat bütçe, dışişleri, savunma ile ilgili komisyonlarda daha az hatta bazı komisyonlarda hiç görev verilmemiştir.

Çok parti döneminde ise meclise giren bayan parlamenter sayısında büyük bir azalma görülmüştür.

Tek parti döneminde parti listelerinde yer alan ve meclise giren kadın adaylar çok parti döneminde başlatılan kadın hakları aleyhindeki propagandadan etkilenmişlerdi bu yüzden aday sayısı azalmıştır. Ayrıca muhafazakâr çevrelerden oy alamamaktan çekinen partiler oy almak için seçim listelerinde kadın adaylara yer vermeyeceklerdir. Oy kaygısı ile hareket eden partiler listelerindeki kadın adayları alt sıralara koyarak meclise girmelerini zorlaştırmaktadırlar.

Çok parti döneminde rekabet ortamı, aktif politika ile uğraşmayan kadınları etkilemiştir. Yeterince siyasi faaliyetlerde bulunmayan kadınlar özellikle kadın seçmenin oyunu kazanamamıştır. Erkek seçmenlerin kadın adayı olan partiye oy vermeyeceği propagandaları da partilerin özellikle C.H.P.'nin politikasını etkilemiştir.

Çok partili dönemde meclise giren partili bayan milletvekilleri önemli görevlerde bulunan aile mensubu veya yakını olan kadınlardı. Özellikle demokrat partili bayan milletvekilleri Osmanlı Devleti hizmetinde çalışmış aile kadınlarıydı.

Her şeye rağmen sayıları az olmakla beraber seçimleri kazanan kadın milletvekilleri olmuştur. Çok partili dönem meclislerinde liste başlarında yer aldıkları için seçilen kadın milletvekilleri kendilerinden beklenen aktifliği gösterememekle birlikte siyasi mücadelenin bir parçası ve simgesi sayılmışlardır.²¹⁷

Necla Arat, kadının siyasal yaşamdaki durumuna ilişkin değerlendirmesinde özetle, Atatürk döneminde Hukuk devrimi ve oy hakkına kavuşmasıyla kadına sağlanan önemli hakların kadın eylemlerinin sonucunda değil, devrimin bütünselliğinin önemli bir parçası olarak

²¹⁷ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 208.

gerçekleştiğini söylemektedir. ²¹⁸ Siyasal yaşama katılan kadın sayısı ilk yıllardaki yoğunluğuna daha sonraki süreçte ulaşamamış olmakla beraber, artık Cumhuriyetle birlikte kadının mutlak surette bulunduğu alanlardan biri siyaset olmuştur. Son olarak siyasal partilerde yer alan kadınlara bakıldığında şu sonuç ortaya çıkmaktadır:

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan siyasi parti, hükümet programı ve yönetmeliklerinde kadınlarla ilgili maddelere fazla yer verilmemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında tek parti Cumhuriyet Halk Partisidir. Bu parti kurulduğu sırada partinin hedeflerini belirleyen beyannamesinde (8 Nisan 1923) kadınlara ait maddeler bulunmamaktadır. 9 Eylül 1923 yılında yayınlanan yönetmeliğinde “ parti üyeleri arasında cinsiyet ayrımına gidilmeyeceği” yazılıdır. 1927 yılında da hükümet ve parti kurultaylarında kadın meseleleri hakkında da herhangi bir madde yoktur. 1931 yılında Cumhuriyet Halk Partisi programında kadınların belediye seçimlerine katılmasının sağlanmasından sonra kadınların seçime katılması ile ilgili olarak; “ Fırkamız, vatandaşların siyasi hakları konusunda cinsiyet farkı gözetmez, bilakis fırkamız kadınlarımızın Belediye seçimleri dolayısıyla siyasi haklarını kullanmaları için lazım gelen müsait zemini hazırlamayı bir görev olarak benimser. Fırka, ancak bu takdire tarihi ve şerefli hayatımız yeni şartlara uygun yüzüyle ihya etmiş olacağına kanidir.” Maddesi yer almaktadır.

1947 yılında Cumhuriyet Halk Partisi programında; “ Partimiz kadın ve erkek bütün yurttaşları hak ve vazifede eşit tutar” denilmektedir. Parti programında kadınların eğitime yönelik maddeler ise şu şekilde yazılmaktadır. “Eğitimde kadın ve erkeğin eşit olduğu v her yaştaki yurttaşla meslek bilgisi vermek ve onların bilgilerini tazelemek ve arttırmak için öğretim kurumlarının kurulmasını görev addeder.”²¹⁹

Cumhuriyet Halk Partisi yönetmelik ve programlarında kadınlara ilişkin fazla madde bulunmamakla birlikte parti, kadınlarla ilgili inkılapların kabul edilmesinde faaliyet göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında C.H.P. hâkimiyeti olduğundan kadınlara tanınan medeni, sosyal ve siyasi haklar bu parti tarafından verilmiştir. Kadınlara 1930 yılında belediye, 1934 yılında milletvekili seçimlerine katılma “seçme ve seçilme hakkı” C.H.P.’si kurultaylarında kararlaştırılmış, mecliste C.H.P.’ye mensup milletvekillerinin oylarıyla çıkarılmıştır. Diğer bütün kanunlarda da aynı yöntem uygulayan C.H.P. , belediye seçimlerine kadınların katılmasının tanınmasından önce partiye kadın üye kabulünü kararlaştırmıştı. Bu

²¹⁸ Necla Arat, *Türkiye’de Kadın Olmak*, İstanbul 1996, s.15.

²¹⁹ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 197,198.

kara üzerine partiye ilk kaydolan kadın, parti müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'nın kızı Resmiye Hanım olmuştur. Resmiye Hanım, İstanbul iş teşkilatının üyesi olarak çalışmalarında bulunmuş, bunu diğer kadınlar takip etmiş kısa süre içinde partiye üye olan kadınların sayısı artmıştır. Gelişen olaylar sonucu 1935 yılında C.H.P. kadınlar şubesinin kurulmasına karar verilmiştir.²²⁰

Cumhuriyetin ikinci partisi Terakkiperver Cumhuriyet Partisidir. 1924 tarihinde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Partisinin programında kadınlarla ilgili maddeler bulunmamaktadır. Kadınlarla ilgili inkılâplar aleyhinde olduğu kadar diğer inkılâplara karşı propagandası ile tanınan bu muhafazakâr parti 1925'te kapatılmıştır.

Cumhuriyetin üçüncü partisi Serbest Cumhuriyet Partisidir. (12 Ağustos 1930) Parti Atatürk'ün isteği üzerine mecliste bir muhalefet grubu oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Kurucu üyeleri arasında Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım yer almıştır. Makbule Hanımın Serbest Partideki faaliyetleri kısa sürmüştü, fakat Makbule Hanımın partide yer alması kadınların ilgisini çekmiş ve Serbest Cumhuriyet Partisine üye olan kadınların sayısında artış sağlamıştır.

Seçim öncesi partiler arasındaki rekabet, Cumhuriyet Halk Partisi ile Serbest Cumhuriyet Partisine üye olan kadınların sayısını bir hayli artırmış kadınların belediye seçimlerine katılması için yapılan propagandalar partilere katılmada etkili olmuştur.

Serbest Parti yapılan seçimlerden beklenen sonuçları alamamakla birlikte kadınların katılımında ve siyasi hakların kullanımında oldukça etkili olmuştur.

Kadınların ilgilerine rağmen Cumhuriyet Halk Partisinin taraftarları arasında bulunan büyük bir çoğunluğun inkılâplara karşı olduğunu söylemek mümkündür. Bu grup kadın hakları aleyhinde propagandalara katılarak rejime düşmanca bir tutum sergilemekten çekinmemiş, rejim aleyhinde faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Diğer bir parti yönetmeliğinde, Laik Cumhuriyet ve Çiftçi Partisi yönetmeliğinde “Her Türk dişi- erkek, tabii hukuka maliktir” denilmektedir. Kadınlar Halk Partisi kurma

²²⁰ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 198.

teşebbüsünden çok uzun bir süre sonra Ulusal Kadın Partisi adıyla bir parti kurulmuşsa da fazla varlık gösterememiştir.²²¹

²²¹ Leyla Kaplan, a.g.e., s. 201.

SONUÇ

Atatürk, Türk toplumunda çağdaşlaşmayı her şeyden önce bir yaşam davası, bir var olma mücadelesi olarak kabul eder. Tüm konuşmaları uygarlık ve çağdaşlaşma kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu güne geldiğimizde özellikle zaman zaman eğitimde yapılan reformlarla, kız-erkek ayırımı yapılmaksızın, okur-yazar oranı oldukça yükselmiş, ancak özlenen düzeye henüz gelmemiştir. Türk kadını eş ve meslek seçme gibi aile içi kararlarda önemli bir rol elde etmesine rağmen, Türk ailesinin tipik özelliği olarak kadının yeri ve rolü, erkeğe göre matematik bir eşitlik şeklinde tam gelişmemiştir.²²²

Kadın haklarının belirli çabalar ve bir mücadele sonucu kazanıldığı ya da batı medeniyet normlarına uymayı amaç edinmiş yeni Cumhuriyet'in kadına bir bağış niteliğinde olduğu düşüncelerinden ilki gerçeğe çok daha yakın durmaktadır. Özellikle Meşrutiyet yıllarından sonra hız kazanan kadın hareketinin, erkek egemen bir toplumda gerek feminist misyonlu, gerekse edebi dergi ve gazetelerde yıllar boyunca yürüttüğü mücadele sonunda kazanılan hakların, hediye edildiği görüşüyle önemi azımsanmamalıdır. Cumhuriyet'in Batı medeniyetinin normlarına uyum sağlamayı amaç edinmesi ile böyle bir gayenin kadının durumuyla da yakından ilgili olduğunu bildiği açıktır. Cumhuriyet'in kadına bazı temel hakları verdiği kabul edilse bile bu konuda biraz hazırlıksız olduğu da bir gerçektir. Cumhuriyet kadının kamusal alana açılmasını, meslek edinmesini amaçlamış ve bu düşüncüyü yerleştirmeye çalışmıştır. Az nüfuslu ülkenin ihtiyacı olan insan gücü için çocuk doğuran kadın ile diğer yandan oy hakkı ve başka toplumsal haklara sahip bir meslek kadını aynı anda bulmanın zorluğu pek kavranmış gibi gözükmemektedir.²²³

Kemalist kadın hakları söylemi yasal düzeyde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına öncelik veren ve bunun için devletle uyum içinde çalışılmaya özen gösterilmesini telkin eden; ulus kimliğini her türlü kimliğin üstünde tutan; özellikle etnik veya dini kimlik talepleri etrafında şekillenen kadın hareketlerini dışlayan; kadın hakları çerçevesindeki kazanımları Kemalist ideolojinin bir aracı olarak gören ve bu anlamda eğitime siyasi sosyalizasyon misyonu yükleyen; modernist, ilerlemeci bir söylemdir. Medeni Kanun'da kadın-erkek eşitliğini sağlayacak yeni düzenlemelere gidilmesi, toplumsal refahın yaratılmasında kadınların hem daha aktif bir rol oynamalarını, hem de bundan daha çok

²²² Emel Doğramacı, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Kadın Haklarındaki Gelişmeler", *75. Yıldönümü'nde Türkiye Cumhuriyeti: Geçmiş ve Gelecek*, Ankara 1999, s. 78-79.

²²³ Hülya Balcı, "1920'lerde Kadın Kimliği Ve Türk Kadın Yolu", *Toplumsal Tarih*, C. 9, S. 52, Nisan 1998, s. 32-37.

pay almalarını sağlayacak girişimlerin desteklenmesine açık olarak ilerlemeci ve aydınlanmacı tavra uygun örnek teşkil etmiştir. Liberal eşitlikçi feminist önermeleri seçkin bir biçimde yorumlayarak bünyesinde barındırır. Telkin ettiği itaatkar tutum bazen feminist kadınlar, farklı siyasal görüşlerden gelen entelektüel kesimler ve demokratik seçkinler tarafından sıklıkla eleştirilse de Cumhuriyet rejiminin kurucu ilkelerinin korunmasında bir “rehber” söylem²²⁴ işlevi görmeyi sürdürmektedir.

Medeni Kanun’un kabulü ve kadınlara siyasi haklarının verildiği tarihlerde Avrupa, Amerika ve Asya kıtasındaki birçok ülkede henüz kadınların bu hakkı elde etmemiş bulunduğunu hatırd tutmak konunun daha net anlaşılmasına yardımcı olacaktır. İslam ülkelerinde kadınlara siyasi haklarının verilmediği, İsviçre dâhil Avrupa ülkelerinin çoğunda dahi bu hakkın olmadığı dönemde Türk milletinin attığı bu adım son derece değerlidir. Daha da önemlisi kadın-erkek eşitliğini bir uluslararası hukuk kuralı haline getiren İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, İnsan Hakları Sözleşmelerinin henüz yürürlükte olmadığı bir dönemde bunların kabulünden yaklaşık yarım yüzyıl önce Atatürk’ün Türk kadınına verdiği bu haklar son derece anlamlıdır.²²⁵

Bir toplum, çağdaş bir toplum, bir devlet, çağdaş bir devlet olarak yaşamak istiyorsa, onun siyasal kurumları ve çalışmaları da bunu desteklemelidir. Tarihsel imparatorluk, kabile ve ümmetçilik anlayışının yerini ulusal devlet olmaya bırakması gerekir. Çağdaşlaşmanın, toplumların ulusal devlet olmaları anlamına gelmesini benimsiyorsak, gelişmenin de çağdaşlaşmanın ön koşulu olduğunu görebiliyoruz demektir.

Ülkemizde Türk kadınının İslam’a çağdaş bir yorum getirerek çağdaş bir toplumda dinin çağdaş bir anlayış içinde yerini bulmasına yardımcı olması bu hikayenin mutlu sonunu oluşturabilir. Türk kadını haklarının varlığının laikliğe bağlı olduğunun bilincindedir. Atatürk’ün laiklik anlayışının dini yadsımak ya da dinsizliğe destek değil, dinin toplumu tekeline alma isteğine karşı koyuş olduğunu bilen Türk kadını laiklik, modernleşme, çağdaşlaşma ve kadın hakları arasındaki ilgiyi kurabilecektir. Anlattığımız bu uzun süreçteki olumlu gelişimin, Atatürk’ün Aydınlanma Devrimi ile gerçekleştiğinin altını çizmek önemlidir.

²²⁴ Ayşe Saktanber, “Kemalist Kadın Hakları Söylemi“, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*, İstanbul 2002, C. 2, s. 332.

²²⁵ Turhan Feyzioğlu, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt II, Temmuz 1986, Sayı 6, s. 597.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- 1) Altındal, Aytunç, *Türkiye’de Kadın*, İstanbul 1991.
- 2) Arat, Necla, *Türkiye’de Kadın Olmak*, İstanbul 1996.
- 3) İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul 1989.
- 4) Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, *Söylev II*, (Bas. Haz.: Mehmet Tuğrul, Salâh Birsnel, Cahit Öztelli), Sekizinci Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- 5) *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I – III*, Ankara 1997.
- 6) Ateş, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul 1999.
- 7) Aydoğan, Metin, *Mustafa Kemal Ve Kurtuluş Savaşı*, İzmir 2005.
- 8) Balcı, Muharrem, *Eğitim ve Öğretimde Haklar ve Yükümlülükler*, İstanbul 1998.
- 9) Baran, Tülay Alim, *Vasıf Çınar ve İzmir’e Doğru Gazetesi Yazılar*, İstanbul 2001.
- 10) Başgöz, İlhan, *Türkiyenin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara 1995.
- 11) Berkes, Niyazi, “ *Türkiye’de Çağdaşlaşma*” İstanbul 1978.
- 12) Caporal, Bernard, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara 1982.
- 13) Çaha, Ömer, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Ankara 1996.
- 14) Durakbaşı, Ayşe, *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul 2000.
- 15) *Düşünceleriyle Atatürk*, derleyen Arı İnan, Ankara 1999.
- 16) Eyuboğlu, Sabahattin *Köy Enstitüleri Üzerine*, İstanbul 1999.
- 17) Gedikoğlu, Şevket, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankıları ile Köy Enstitüleri*, Ankara 1971.
- 18) Georgean, François, *Bir İmparatorluğun Ölümü (1908–1923*, Çeviren: Server Tanilli, İstanbul 1997.
- 19) Giritli, İsmet, *75 Yıllık Demokratik ve Laik Cumhuriyet’in Oluşum ve Gelişim Süresi*, İstanbul 1998.
- 20) Goodwin, Godfrey, *Osmanlı Kadınının Özel Dünyası*, İstanbul 1998.
- 21) Gökçe, Birsnel, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Ankara 2004.
- 22) Göksel, Burhan, *Çağlar Boyunca Türk Kadını Ve Atatürk*, Ankara 1993.
- 23) Halilova, Hanım, *Tarihten Bu Güne Türk Kadını*, Ankara 2004.
- 24) İnan, Afet, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara 1988.

- 25) İnan, Afet, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara 1998.
- 26) İnan, Afet, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*, Ankara 1991.
- 27) İnan, Ari, *Düşünceleriyle Atatürk*, Ankara 1991.
- 28) İstatistik Yıllığı, Cilt 4, Cilt 9. Ankara.
- 29) Kaplan, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını*, Ankara 1988.
- 30) Kongar, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Ankara 1979.
- 31) Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, İstanbul 1992.
- 32) Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1972.
- 33) Mardin, Aslı Davaz, *Kadın Süreli Yayınları Bibliyografyası: 1928- 1996 Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya*, İstanbul 1998.
- 34) Mütercimler, Erol, *Bu Vatan Böyle Kurtuldu (Onlar Bizim İçin Öldüler)*, İstanbul 2005.
- 35) Oğuzcan, Lütfi, *Atatürk ve Türk Kadını*, Mersin 1961.
- 36) Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2000.
- 37) Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1983.
- 38) Oruz, İffet Halim, *Atatürk Döneminde Türkiye'de Kadın Devrimi*, İstanbul 1986,
- 39) Özakman, Turgut, *Şu Çılgın Türkler*, İstanbul 2005.
- 40) Özkaya, Günseli, *Tarih içinde Kadın Hakları*, Ankara 1985.
- 41) Parla, Taha, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Kemalist Tek parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku*, İstanbul 1995.
- 42) Perin, Cevdet, *Atatürk Kültür Devrimi*, İstanbul 1981.
- 43) Safa, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ankara 1996.
- 44) Sancar, Aişe Aslı, *Osmanlı Toplumunda Kadın ve Aile*, İstanbul 1999.
- 45) Saruhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, İstanbul 2007.
- 46) Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, İstanbul 2000.
- 47) Shaw, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. 1, İstanbul 2004.
- 48) Tarakçı, Mustafa, *Milli Mücadele ve Mücadeleci Kadınlar*, İstanbul 2008.
- 49) Taşkiran, Tezer, *Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara 1973.
- 50) Tayanç, Füsün, Tayanç, Tunç, *Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın*, Ankara 1977.
- 51) Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara 1999
- 52) Türkoğlu, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul 1997.

- 53) Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1879–2001)*, İstanbul 2006.
- 54) Ülger, S. Eriş, *Zafere Giden Yol*, İstanbul 2007.
- 55) Yavuz, Ünsal, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Ankara 1999.
- 56) Yükseköğretim Kurulu Yayını, *Öğretmen Yetiştirme Ve Eğitim Fakülteleri (1982–2007)*, (Yay. Haz. Yüksel Kavak, Ayhan Aydın, Sadegül Akbaba Altın), Ankara 2007.

Makaleler

- 1) Acar, Feride, “Cumhuriyet ve Kadın”, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Kadının Durumu*, Ankara 1998.
- 2) Akyüz, Yahya, “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 10, Kasım 1987.
- 3) Altındal, Meral, Kadın Birinci İşçi Taburu Tarihçesi”, *Toplumsal Tarih*, C. 7, S. 41, Mayıs 1997.
- 4) Balcı, Hülya, “1920’lerde Kadın Kimliği Ve Türk Kadın Yolu”, *Toplumsal Tarih*, C. 9, S. 52, Nisan 1998.
- 5) Baran, Tülay Alim, “Resimli Ay’da Kadın”, *Toplumsal Tarih*, C.11, S.63, Mart 1999.
- 6) Baran, Tülay Alim, “ Cumhuriyet’in ilanından sonra İzmir’de Türk Kadınına Bir Bakış”, *Tarih ve Toplum*, Mart 1995, S. 135.
- 7) Barlas, Neval, “Siyasi Haklar”, *Kadın Ansiklopedisi*, İstanbul 1984.
- 8) Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, “ Evli Kadının Oniki Meziyeti”, *Yeni Adam*, No. 205, 1937
- 9) Bozkır, Gürcan, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, *Toplumsal Tarih*, C.13, S. 75, Mart 2000.
- 10) Doğan, İsmail, “Türklerde Aile,”*Türk Tarihi ve Kültürü*, Ankara 2004
- 11) Doğramacı, Emel, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 8, S. 24, Temmuz 1992.
- 12) Doğramacı, Emel, “Osmanlı Devleti’nden Günümüze Kadın Haklarındaki Gelişmeler”,*75. Yıldönümü’nde Türkiye Cumhuriyeti: Geçmiş ve Gelecek*, Ankara 1999.
- 13) Doğramacı, Emel, “Atatürk ve Kadın” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.5, S. 13, Kasım 1988.

- 14) Erken, Fahrünnisa Akbatur, “ Medeni Kanun Değişikliği: Kadın Aleyhine Hükümler”, *Hukuk ve Kadın Hakları*, Ed.: Çağdaş Hukukçular Derneği, Ankara 1993.
- 15) Gülden Ertuğrul, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VIII, Kasım 1991, Sayı 22,
- 16) İnan, Afet, “Çağdaşlaşmada Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 2, Mart 1985.
- 17) Feyzioğlu, Turhan,” Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt II, Temmuz 1986, Sayı 6.
- 18) Güzel, Şeymus, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 3.
- 19) İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, “Yasa Teklifi”, *Hukuk ve Kadın Hakları*, Ed.: Çağdaş Hukukçular Derneği, Ankara 1993.
- 20) Karakışla, Yavuz Selim, “Yoksulluktan Fuhuş Yapanların Islahı, 1910 Askeri Dikimevinde İşe Alınan Müslüman Fahişeler”, *Toplumsal Tarih*, S. 112, Nisan 2003.
- 21) Kazgan, Gülten, “Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması Mesleki Dağılımı, Eğitim düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü”, *Türk Toplumunda Kadın*, (Ed.: Nermin Abadan Unat), Ankara 1982.
- 22) Koraltürk, Murat, “Milli Aile’ye İlişkin Bir Belge”, *Toplumsal Tarih*, C.8, S.46, Ekim 1997.
- 23) Köker, Osman, “ İstanbul Mebusu Kirkor Zohrab Efendi’nin Erkekler Meclisi’nde Kadınları Savunması: Meclisi Mebusan’da Zina Tartışması”, *Toplumsal Tarih*, C. 10,S. 56, Ağustos 1998.
- 24) Köksal, Duygu, “Yeni Adam ve Yeni Kadın: 1930’lar ve 40’larda Kadın, Cinsiyet ve Ulus”, *Toplumsal Tarih*, C. 9, S. 51, Mart 1998.
- 25) Okay, Cüneyd, “ Nadir Bulunan Bir Kadın Dergisi: Güzel Prenses”, *Toplumsal Tarih*, C. 3, S. 18, Haziran 1995.
- 26) Okay, Cüneyd, “Kadın Dergileri Bibliyografyası’na Katkı Kadınlık Hayatı”, *Toplumsal Tarih*, C. 7, S. 39, Mart 1997.
- 27) Okay, Cüneyd. “İl Kadın Yıllığı Nevsâl-i Nisvan”, *Toplumsal Tarih*, C. 4, S. 23, Kasım 1995.
- 28) Özel, Işık, “1930’ların İstanbul Basınında Kadın”, *Toplumsal Tarih*, C. 6, S. 31, Temmuz 1996.

- 29)Öztürk, Cemil, “Çağdaş Eğitim ve Bilim”,*İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*,(Ed.: Cemil Öztürk), Ankara 2005.
- 30)Öztürkmen, Arzu, “Mehmet Fetgeri Şüenu ve Kadında Terbiye-i Bedeniye”, *Tarih ve Toplum*, C. 37, S. 219, Mart 2002.
- 31)Saktanber, Ayşe, “ Kemalist Kadın Hakları Söylemi “, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*, İstanbul 2002, C. 2.
- 32)Tekcan, Lale, “Atatürk Devrimleri ve Kadınlarımız”, *Kadın Ansiklopedisi*, İstanbul 1984.
- 33)Turan, Meryem, “1935 Kongresi Arşivi: Türkiye’deki İlk Uluslar arası Kadın Kongresi’nin Belgeleri”, *Toplumsal Tarih*, C. 13, S. 75, Mart 2000.
- 34)Uçman, Abdullah, “Darülfünun’da Kadın”,*Tarih ve Toplum*, S. 220, Nisan 2002.
- 35)Ünal, L. Işıl, Özsoy, Seçkin, “Eğitimde Fırsat eşitliği”, *75 Yılda Eğitim*, (Ed.: Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu), İstanbul 1999.
- 36)Varlık Bülent” Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 1.Cilt,

Gazeteler

- 1- Cumhuriyet,
- 2- *Tanin*,

Resmî Resmî

Abone şerhali... 1638... 5000... 1750... 900...

Bas Muharriri: Yunus Nadi... 29... 1928... 16... 1347...

İngiliz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Engiz kralının hastalığı ağırlaştı - Dil encumeni imlâ lûgatını ikmal etti - Firtına dün de devam etti - Türk - Yunan vaziyetinde tebeddül yoktur

Baş Muharrefi YURIS NADİ... İdaré müdürlü: 2365

Cumhuriyet

ABONE SERAHI table with columns for month, price, and subscription type.

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR. SIYASI TÜRK GAZETESİ

Beyhude telâş!

Bütün dünyaya bildiriyim okuyan 25 paraya alınıyorlar... idare müdürlü: 2365

Yerin dibine batsu böyle san'at!

Memleketin son seneki kuraklık hasarına uğramış olan hususî vaziyeti neticesinde... idare müdürlü: 2365

Bir Yunan abidesi!

Yunanlar, bezime uğramadan evvel Anadoluyu zaferleştirdiler... idare müdürlü: 2365

Mevkufuların Muvacehesi Başladı

İlk defa olarak Kadriye Hanım ile Nasir Bey muvacehe edildiler, en son Hamdiye Hanım çağırıldı

Malûmatına müracaat edilen şahidler arasında Prenses Fatma ve vicdan hanımları da dün otomobillerle tevkifhaneye gelerek tahkikat hey'etinin suallerine cevap verdiler...

Kadriye Hanımın diğer mazunları ve bazı şahidlerin de muvacehesi yapılmıştır... idare müdürlü: 2365

Başka hiç bir sebep olmasa yalnız bu sebepten dolayı bu zalimce işlemleri yılmak için bile nunn şümür, resmî indirimli...

Herkes okuyacak

Beyazıt halk mektebinin talebeleri muvaffak oldu

Millet mekteplerinin küşadı için hummalı bir şekilde çalışılmaktadır

Beyazıt halk mektebinde tahriir imtihanı okunu, yazma bilimleri halk tehalük mektebe kaydolmaktadır...

Hasta bakıcı mektebinde imtihan

Hanım kızlarımız büyük muvaffakiyet göstermişlerdir. Bu devrede 18 H. mezun olacaktır

Hasta bakıcılık mektebinde imtihanlar yapılmıştır... idare müdürlü: 2365

Meselemiz

Un resmi tenzil edilirse ekmek yüzde 30 ucuzlar

Buğday firesi için verilen 400 bin İngiliz lirasının da harice çıkmasına mani oluruz

İSTANBUL MEB'USU HÜSEYİN BEYİN ÇOK ŞAYANI DİKKAT BEYANATI

Enebi ulardan alınan gümrük resminin enecibi buğdaylardan alınan gümrük resmi dercesine indirilmesinin bir zaruret olduğunda alâkadarlar müttelifikâr...

Geçen seneki müstesna kuraklık, memleketin Hububat istisnasında büyük bir noksanı teşkil etmiştir...

Efganistanda

Asiler Celâlabattan tardedildiler

Paris 27 (A.A.) — Buradaki Efgan seferati tarafından nepronun bir tebliğde bilhassa şu malûmat verilmiştir...

Güzel san'atlar Akademisinde

Maarif vekâli-i mimarlarından Her Siner, güzel sanatlar Akademisinde...

Doktor Celâl mühtar Bey:— Ben nazırıyatçı iktisat doktoru doktorumuz, allah kıtarmı artırsın, milyonları doktoruktan istemem, doğramac, temneki isterim demiş Anlaşılan milyoner değil de pek beğendiği bu san'atlerden kazanmış olacak!

ABİHAYAT

Baltayta bir verušta ihtiyarın kafasını kopardım. Kollarım arasında çırpanın genç kızı kucağıma aldım, bizim gemiye götürdüm! - Birdenbire ölümlerin arasında ak sakallı bir ihtiyarı dolastığı görüldü...

* Az zamanda bütün gövde beyazıncak kadar sığirt kazımdın. İnanç ağına gıvım muvafaklıyordun çukunlardım. O kışın çok maveratlar yaparık yildızın çökün oraya satıyorduk, bekletmediğün yerle tuzlularını kuruyana çıkıyorduk, onları öyle bir beşeriyorduk ki, alırdıkları ölümlerle işte bu muvafaklı kışınla başlılı.

Azık her kış her kışınla bu kadar sığirt kazımdın. İnanç ağına gıvım muvafaklıyordun çukunlardım. O kışın çok maveratlar yaparık yildızın çökün oraya satıyorduk, bekletmediğün yerle tuzlularını kuruyana çıkıyorduk, onları öyle bir beşeriyorduk ki, alırdıkları ölümlerle işte bu muvafaklı kışınla başlılı.

İnanç ağına gıvım muvafaklıyordun çukunlardım. O kışın çok maveratlar yaparık yildızın çökün oraya satıyorduk, bekletmediğün yerle tuzlularını kuruyana çıkıyorduk, onları öyle bir beşeriyorduk ki, alırdıkları ölümlerle işte bu muvafaklı kışınla başlılı.

Gıvım muvafaklıyordun çukunlardım. O kışın çok maveratlar yaparık yildızın çökün oraya satıyorduk, bekletmediğün yerle tuzlularını kuruyana çıkıyorduk, onları öyle bir beşeriyorduk ki, alırdıkları ölümlerle işte bu muvafaklı kışınla başlılı.

Ölümlerin arasında ak sakallı bir ihtiyarı dolastığı görüldü...

Her haberi müstafzar

Resimli, Tarihi Tefrikamız: Kösem Sultan Sakıralı Rum papasının kızı: Uç Padişah zamanında yirmi dokuz sene Vaide Sultan

Kösem Sultan ağalara kapış güsteriş yaptık. Göya öyle mecmun İbrahimini hayane etmek istedi. İhtifaziler bir türlü yapılmırdık. Kösem Sultan nihayet:
— Annen şindi yedi yaşında mısınmın saltanatı sine mülkinde? — Diye sordu. Ahi.
— Ahi cins saltanatı siniz. Cevabını verdik. Kösem Sultan birar dinliyidi. Sonra:
— Varayım Şehzademe sarişigine sarıyordum. Dedik İfşereyi götüldük. Yedi yaşındık Şehzadeyi yaldız. (Kuşhan) ölümler tahta çikardık.

Sultan İbrahim (1058-1648) reccebide hal'edildi. Sarayıya bir odaya bağoshandı. Oda kapısına çarvır örtüp kapı kırıldına karpın saldılar. Mahşesinde bağırn yapıyorduk. Bir gün İbrahimin boğuşma karar verdiler. Şeyhülislam Abdülkâzî Eflendî tetva verdi. Sadrazam İfşer beberer salladı akp saraya güttüler. Kösem Sultan meş'aleyi iğitli. Fakat manî olmak üzere biler getirmişti. Celail oda kapısını furd ve hal'ından 20 gün sonra mecmun Padişah boğuldular.

Yeni Padişah (Mehmedirabi) yedi yaşındaydı. Daha simet edilmemişti. Kösem Sultan bütünü hüfuz eline aldı. Lakın, Mehmedirabın valideci (Turhan) Sultan adlı (Valide) kendî İben kuyunamın saraya hüfmetmesine ta-hammül ememedi. Kızlar Ağası İbrahimin ağı ile ittifak etti. Kösem Sultan hiçe sayıyorsa başlılı. Bunun üzerine (iki valide) arasında mufaz maderleşe oldu. Neticede Kösem Sultan gıvıl geldi. Padişah simet edildiksin sızda kan gelimesini Kızlar Ağasının hüfmetine üfettirdi. Kızlar Ağasının heman ayvettiki. Ve sarayda yalnız başına kaldı.

Turhan Sultan Devlet idare sını eline almak için kayınması Kösem Sultanı meydan olumına bağladı. Asıl valde kendisi iğle-ye kaştrırdımın hazmedemeydi. Sarayda tarafatı peyla etti. Turhan Sultanın Baş Ağası Süleyman ve Mehmedirabın hocası Keihan ile Muşahip İsmail ağılar birleştiler. Kösem Sultan tarafdarırla gücülli çıkarmaya başlılı. Kösem Sultan takımı da buğ dormaldar. Kösem Sultan evhım ve vesveseye düştürdüler. Bunun üzerine Kösem Sultan mülhı bir karar verdi. Mahab var

Şehir ve Memleket haberleri

Şehir İşleri
Sün mütlükte kapışta salıncak...
Vilayette Mübadele ve İskân
Mübarezar ve MUR...
Maarifte
Müfkiye mezarlarına icrima...

Şehir İşleri
Sün mütlükte kapışta salıncak...
Sütçüler geçen gıvınk icimlerinde Emanet aşkına su satması...
Müfkiye Müftharî Mülir Bey din Hâşimîyay gıvınk haz mısınmın tefthi etmiştir.

Vilayette Mübadele ve İskân
Mübarezar ve MUR...
Vilayet devare te'amin gömürcek mübâheratin mühtasar ve devre bir meşre yazılmama telhif etmiştir.

Maarifte
Müfkiye mezarlarına icrima...
326 senet mekubî müfkiye mezarlarına senet devirlerinden tevlî etmek üzere dün bir ictiza aktarılmıştır. Vahi mevaziri ictiza Beyle Muhlis Mülkerî Sadık Bey bu ictizama bazar bulunmırdı.

Mübadele ve İskân
Gayri mübâderile tevlaz...
Mühtelz mübâderile komıyonu Türk beyleri mürshâşına gayri mübâderile yapılmak tevlaz ve komıyonun Gömülmesinde mülh mesele hilekonda mühtelzlerim bulunmırdı. Kömıyon İsmahud M "Hökrat, turhan mübâderile iğit hal'ında komıyonu veritlen bir rapor da terhif edilmiştir. Gayri mübâderile yapılmak tevlazın yaldız bağlanmıştır.

Maarifte
Müfkiye mezarlarına icrima...
Mühtelz mübâderile komıyonu Türk beyleri mürshâşına gayri mübâderile yapılmak tevlaz ve komıyonun Gömülmesinde mülh mesele hilekonda mühtelzlerim bulunmırdı.

Mübadele ve İskân
Gayri mübâderile tevlaz...
Mühtelz mübâderile komıyonu Türk beyleri mürshâşına gayri mübâderile yapılmak tevlaz ve komıyonun Gömülmesinde mülh mesele hilekonda mühtelzlerim bulunmırdı.

Millet mektepleri açılıyor

Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

Millet mektepleri açılıyor
Beşinci sınıfta okuyan bir grup çocuklar. Her sınıfta faaliyet Gematik 27 [Hu. Mu.] — Gematik kazandı tevlî eden bittim köy ve mahallelerde millet mektepleri açılıyor. Mezarlı mekteplerin tayin edilmiştir. Gematik belediyesi bu hususta

YUNUS NADI
Dünya Halkı
Dünya Halkı
Dünya Halkı

Cumhuriyet

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR. SİYASİ TÜRK GAZETİ

ABONE ŞERAHATI
Türkiye İçin Harç İçin
Seneligi 1400 Kr. 2700 Kr.
6 aylığı 750 Kr. 1450 Kr.
3 aylığı 400 Kr. 800 Kr.

Gene arazi vergisi

Çeşen gün mevzuu bahis ettiğimiz arazi vergisi... Arazi vergisi... Arazi vergisi...

Kara kış İstanbulu ansızın bastırды

Dünkü mühiş tipi yüzünden vapurlar işliyememiş tramvaylar müşkülata uğramıştr

Rasathaneden aldığımız malûmata göre tipi bugün de bütün şiddetiyle devam edecektir

Rasathaneden aldığımız malûmata göre tipi bugün de bütün şiddetiyle devam edecektir... Bu nedenle arazi vergisi...

Kara kış İstanbulu ansızın bastırды
Dünkü mühiş tipi yüzünden vapurlar işliyememiş tramvaylar müşkülata uğramıştr

Son günlerde şehrimiz semalarında dolan kar fitnası geçen hafta bir iki gün bir tavaklı devresi geçirdikten sonra evleki gün şiddetli bir soğuk ile beraber tekrar başlamış ve dün İstanbulu adından bahsetmeye değer bir kara yıl fırtınasına tahavvül etmiştir.

İstanbulu hareket ettirmez ise de alına kadar limanımıza muvazalat emedigi gibi nerede bulunacağına dair hiç bir haber de alınmamıştır.

İskotede bekleyen vapurlar ve kar içinde boconyan bir arabatur. Haliç vapurları da hiç işliyememiştr.

Çanak denizlerde fırtına artık denizlerde daha şiddetli idi. Dün Zonguldak'tan hareket eden Kalkavanrakiler "Hisar" vapuru hakkında hiç bir malûmat alınmamıştır.

Balkesir hey'eti Necati Beyin mezarı başında

Ankara I (A.A.) - Balkesirden gelen hey'et mahsusla bu gün merhum Necati Beyin mezarına bir çelenk vazetmiştir.

Efganistsanda Asi hükümet çok müşkül vaziyettedir

Cenubi ve vasati Efganistan Efganlılar Kral Hz. ne illahik etti Londra I (Hu.) - Efganistandan alınan haberler, Kabildeki asiler hükümetinin son günlerini geldiğini göstermektedir.

Millet mekteplerinde 55,106 kadın 49,352 erkek ders görüyor

Millet mektepleri hakkındaki hususlar devlet dîn akademi tarafından hazırlanmış raporlara göre... 2655 MİLLET MEKTEBİ

Muhtel mübadelede tahlî komisyon faaliyete geçmiyor

Gümlüce parti Trakya Türklerine olan etmeli vasıkası verilmesini muhtel mübadele komisyonundaki Baş mühüratımız Cemal Hüsnü B. Ankara harekâtini yarıya çekir etmiştir.

İstanbul ve Gümlüce komisyonları

İstanbuldaki talî mübadele Komisyonundaki hey'etimiz de benzer etmalı mütâharatı başlamıştır. Gümlücedeki talî komisyon faaliyete başlamadığı İstanbuldaki talî komisyonun faaliyeti de mübadele komisyonları arasında bir temyiz mevzuu bahis olmaktadır.

Tramvaylar güç işledi

Dünkü mühişletle işleyebilmişlerdi. Çift vagonlu tramvaylar tek vagona indirilmiştir. Sabahleyin bir lusım tramvaylar hiç çalışmamıştır.

İşte Türk civanmerdiği

A tınarda kılan bir yunan gazetesi şu şekilde diyor: "Tatavla. Bu lın bir tarih bir öyküdür. Dünümüzdeki yunanlar berri aşırıdır, müsbet ve salınamaz..."

Ankara müzakereci

Ankara müzakereci Atınadan gelen telegraflar, Yunanlılarla Ankara müzakerecisi Atınaya nakillediği halde... Cemal Hüsnü Beyin bir teklifi M.M. komisyonundaki baş mühüratımız Cemal Hüsnü Bey.

YUNUS NADI
İdarehanesi : Diyarbakır
Karşısındaki dairesel mahsusat
Telgraf : İstanbul Cumhuriyet
Posta kutusu : N° 246
Telefon : ...

Table with subscription rates: ABONE ŞEARTI, MÜDDET, Senehiz, 6 aylığı, 3 aylığı.

Cumhuriyet

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR SIYASİ TÜRK GAZETESİ

Amiri Sükûn Kanunu Kaldırıldı

Bir merhale daha

Dün Türkiye Büyük Millet Meclisi, müctemir Hakkında...

Başvekili Nutku Gazi daha çok zaman bu edecek çağda ve sıhhattedir

Meclis İsmet Pş. Hz. ni şiddetle alkışladı

Geçen dört yılda yüz yıla bile sigıncak eserler yapıldı

Ankara 4 [Hu. Mu.] — Bu günkü Mecliste İsmet Pş. Hz'nin nutku çok alkışlandı. Hükümet talimatı...

İsmet Paşamızı

Halk idaresinin güçlü kuvvetli çehresi zihinlere yerleşti

Tehlike kapımı açtığına gelinceye kadar sabreden Büyük Meclis...

Dümanlı gözler ve kara vicdanlar

Büyük Meclis aynı zamanda kendi istikbal mahkemelerini kurdu ve hükümetin...

Tarih karşısında cevap

Böyüklük kararnamamıza o idealin savır götürmez yeni bir dehidir.

Kanun-nasil ve niçin kondu

Takririn içkin kanununun esaslı kondugunu kanunla geçen dört videde...

Gaim, Hıra ve tezir haddini aşmıştı

Daha müstevî donanması istihval salonunda iken başkayan, çalmış gösterişler, daha Lozan...

Hususî aile sofrasına, şahsî yazışmaya pervanaz uzanan İttihatçilerin bir türlü isyarlarda herkesin hayasını kırılmek, hakimleri ve zabita kuvvetlerini gazete dehishteyi ürkek ve kö...

o hadiseleri sanki tarihi kadimden bir sahife imti gibi adeta zürkelen hatırlanmışta buluyoruz. İsmet Paşa hükümetin takririn içkin kanununu temdidinde tüzüm görmeyen tekliflerle meclis ve meclislerin hakikatı şükür ve hissiyatına tereddüt olduğundan emil olabildi. Sahibi olmuş bir hakikatın eğer İttizam hâsi olursa Cumhuriyetin müdafaaına bütün türk...

Hronika seddedildi

Gazetenin sahibi, Müdürü ve muharriri tevkif edildiler

Mevkullar mahkemeye verilecek, ceza kanununun (160)ıncı maddesi mucibince muhakeme olunacaktır

Evvelki gece Hey'eti Vekile karariyle seddedilen Hronika namındaki pasavranın başlığı

Schrimizde alkanları intişar etmekte olan rumca "Hronika" ismindeki varakpare Hey'etive kile karariyle evvelki gece seddedolunmuştur.

Hey'etivekile, mahut gazetesinin seddedine evvelki gün karar vermiş ve keyfiyeti vilayete bildirmiştir.

İstanbul Polis müdiriyeti de bu emir üzerine, Galata merkezinde İttizam gelen talimatı vermiştir. Tavzif edilmiş bütün memurlar "Hronikamın, idarehanesine girmişler, Hey'etivekile kararını tebliğ etmişler. Dişinde yazıları da dağıtmışlardır.

Diğer taraftan Müddeiummumilik de bu gazetenin neşriyatı üzerinde yapılmış teklifati bitirmiştir.

Telikatin neticesinde, bu pasavranın neşrettiği "Ayyağı süğrada Yunan herimisi", at dardı teklifinde Türklük zeykindeki filoları tespit edilmiş ve pasavrayı çikarılmasını aleyhinde "Türklükü tahrik, davası İttizam edilmiş üzere dün Büyük Millet Meclisine müracaat edilmiştir.

"Hronika" nun sahibi intizayile, me'ul müdirü ve Türklere aleyhinde hakaretle dolu tefri-kaya bakan muharriri teklif olunmuştur.

Büyük Millet Meclisinin dava açılması müsaadesini iki, üç gün kadar vereceği ümit edilmektedir, Müsaadenin vürudunu müteakip mazmunlar Ceza kanununun 160 maddesine tevlikan ceza mahkemelerinden birine verilecektir. İzzizam basılı olduğu takdirde kendilerinin istinad idaresine verilmeleri de mühtemeldir.

Fofaifridiriyeti de bu hadise etrafında ayrıca tahkikata devam etmektedir.

Millî haşayetin resicde edilmesine göz yumulmaz! Ankara 4 [Hu. Mu.] — Hronika gazetesinin taif neşriyatı hakkındaki kararlar, Hükümet

Bir fikrin maddi kıymeti, doğrudan doğruya derecesizle değil, hayata ve hadiseler intubak kabiliyetiyle ölçülür.

Bir romanından, hikâye ettiği vakıfınan tarifi vesikaları, şüphesiz ki, istenmez. Fakat ihtimallerin ve inkısların makul mesnetlerine bağlanmayan hikâyelerinde de hiç bir kıymeti olamaz.

Huzurlarıyla bilhuzur olduğumuz bir çok dostlarımız vardır ki, bize yapacakları en büyük iyilik, gözümüzde görünmelerinden ibarettir!

Ak, bir cihetinde dışınlanışa bakarsanız; manken ve muhakemenin amansız bir celdilâttir.

Güzel san'atlar akademiye loyafet hâlinde en ziyade muvaffak olan Fahmet, Saadet, kudret hanımları ve Hikmet Bey,

Örnek olmya lâyük bir zengin

Akşehirli Hacı Mehmet Efendi, fukaraya 10,000 kısar lira teberru etti

Hacı Mehmet Efendinin mezale ve halli guncularında ve zenginlerince ürkek olacak mahiyettedir.

Akşehirli şühretli ulman ve zökranusun kuzumun olan müctemir Hacı Mehmet Efendi

Akşehirde müteber bir karimına yazıyor:

"Dört başı mamur alle yularında bile çok müthiş sarımsı yapın bu seneli loş zaten kuraklıkta muntazir olan halkımızı ve bilhassa fakirleri pek bitap bir vaziyete düşürdün. İşte bu çok şükranlı günlerde bir zenginimin gösterdiği yürekli şefkatı ayvı hâllerde mütehasır olan müctemir gazetesinde alkış ettirmeye vecibe bildim. Akşehirde Hacı Kura zade Hacı Mehmet Efendinin bu cehennemî sükutlarında fakirleri yaptığınız yardım üvletiyetini anlayabilmemisi yalnız rakamların beğânetine terkdiyorum; (10,000 kısar lira.

Bu miktarda kış bidayetine Bernende ve civarı mahallerine yapılmış yardım harikası.

Bidayete iki merkeple kazalara eyya göstermiş suretiler ticarete atılan Hacı Mehmet Efendi bu gün kudretli Türkiyemizin genç evlâdına aünüsü olacak derecede sarvesi ahididir ve bu sarvesiz sarvese o kadar mütevazı, hayvâzı sade, bir çok zenginlere örnek olacak temia ve merhametli bir kalbe maliktir. Akşehirde haluk karimlik günlerinde, şefkat ve hamiyetle bir çoban yalnız gözü parıyanın bu zatın iyiliği yalnız böyle sadaka ve hayırları değildir. Aynı zamanda memleketi yürekli tecrübeleri, hitiyatı, namuslucağı sayende Akşehir Bankası gibi bir mütecessa kazandıran gibi

Hafta muharriri
YUNUS NADI
İdarehane: Düyünümünliye
Karşında dâire mahsus
Telgraf: İstanbul Cumhuriyet-
Posta kutusu: N 246
Telefon: Hafta muharriri: 2366
Fabrik müdürlüğü: 2396
İdare müdürlüğü: 2366, Kitap kâğıdı: 472

Cumhuriyet

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR. SİYASİ TÜRK GAZETESİ

ABONE ŞERAHİ
ADDRES: Türkiye için Haric için
Seneligi 1400 Kr. 2700 Kr.
6 aylığı 750 Kr. 1450 Kr.
3 aylığı 400 Kr. 800 Kr.
Nüshası her yerde 5 KURUŞTUR

Mücadele Hey'eti Nihayet Gidiyor

Kadriye Hm. davası

Evvcele tevkif olundukları halde men'i mahkemeye karariyle tahliye edilmiş olan Kadriye Hm. ve arkadaşları devamını Adliye Vekâletince vakti iliraz ve Mahkeme Temyize müteahz karara tevkiyan yeniden ele alınmış olduğu ve bu müteahzebe mazmunlardan bazılarının tekrar tevkif edilmiş bulunduğları malumdur.

16 Mart şehitleri ihtifali

Şehitlikte Yasli Raşit B. şahir namına nutuk irat ederken

Dünkü merasim ve nutuklar

Yemânîli susanmış kumlanın kanlarıyla sulanmış şehitler, Tunanın sularını kizarırmış şehitler, bütün Türk şehitleri bu baş nefurini vaktlerinde vahdetini bulan nezdinde kollarıdır.

16 martta İstanbulun fecaîi işgalinde Şehzadebağında müzik kulusunda yataklarında uyurlarken alçakcasına şehit edilen kahramanlar için dün Eyyübiye büyük bir itifak yapılmış ve aziz şehitlerin hatıralarını tazir olmuştur.

Bu ihtifale iştirak edecekleri Eyübe götürülecek vapur saat 10.30 da hali işkalesinden hareket etmiştir. Vapur Eyübe yasağından sonra ihtifale iştirak edecekler Eyup akserikl grubesinde toplanmışlardır.

Mücadele Komisyonu gidiyor Para gelmez Atınaya gidilecek hey'eti umumiye içtimaları da Gümüldenekte aktedilecektir

Muhtelif mübadele komisyonu hey'eti umumiyesi, dün M. Rivasın riyasetinde bir öğleden evvel ve diğer akşam toplantı olarak iki celse aktetmiştir. Bu içtimalarda, komisyonun Atınay ve ya Selâmgâze nâli haklarında ki Yunan hükümetinin tavsiyesi mevzuu bahis olmuş, hey'eti murahhasımız Garbi Trakya'ya nakil kararının teyidini talep etmiştir.

Yunanlılar dün bir nota verdiler!

Vakti ile idare edilen şehrimizde mevzuat emlakine Defterdarlıkca vaz'iyet edilmiş bağlanıldığı yazılmış. Dünce kadar Defterdarlık bunlardan 28 parça emlakı gayri mübaddiller tevziat komisyonu emrine devretmiştir. Cem'an 250 parça tahmin edilen bu emlakın kâmilten teslimatını müteakip tevziat komisyonu emrine, halen mevcut 357 parça Yunan emlakı (500) den fazla olacaktır.

Yunanlılar hazırladı, nihayet gidiyor

Bu notada, vaz'iyetin mevcut itilafa meğayır olduğu iddia edilmiştir ve bu muameleye nihayet verilmesini temin istenilmektedir. Komisyonun dünki hey'eti umumiyesi, içtimasında, bu nota okunmuş, hey'eti murahhasımız bu hususta resmi malumatı olmaksızın, hükümeti mekretlemeden itisarı keyfiyet edilecektir beyan etmiştir.

Troçkinin şehrimizde ilk beyanati

"Sovyet ricailile ihtilafımız şahsı değil, belki büyük prensipler dolaysıyla çıkmıştır, Stalin nasyonallıtır hal-buki ben enternasyonalistim!

Şehrimizde müteahz Almanca "Türkiye Post" gazetesinin baş muharriri M. Fon Homayer Troçkiyle bir mülakat yapmaya muvaffak olmuştur ve bu mülakatı gazetesinin dünki nüshasında neşrelemiştir. Troçkinin

M. Troçkinin son resmi İstanbul gazetelerinde birine ilk verdiği bu mülakat gayan dikkat olduğundan ehemmiyetli olan alısamın her vechi akti naklediyoruz. "Mesai ve tesiratsızlık ekleş umumiyyenin iştirak eylemeşinden dolayı zihnimde şekli meşuk bulunan maruf bir zat ile ilk defa karşı karşıya geldiğiz zaman daima insan bir (Mabadi Sa 3 Sa 3.)

Kadriye H. tahkikatı

Mazunların gazete okumalarını men edildi

Kadriye H. mes'alesinin tahkikatı son safhasına gelmiştir. Bu mes'alenin tahkikatı ile meşgul olan Hikmet B. henüz iyi olmadıktan evinden çıkamamaktadır. Muhtemül Nazım B. dün Hikmet Beyin evine giderek simdiye kadar tespit edilen notalarını birlikte tetik etmişlerdir.

Bu mes'eledede tespitine çalışılan cihet, hadisede cenebi parmağı olup olmadığıdır. Bu cihet yakında tenevür edecektir. Hikmet B. yarın Adliyeye geleceği ve mazunların istevabına başlayacaktır.

Müstahakkık, görülen hücum üzerine dün sabahın iltihaben mevkulların gazete okumalarını men edilmiştir.

Ele geçmiş mektup yoktur Bu mes'ele dolaysıyla ismi geçen ve mütareke senelerinde alçakcasına şahıstığı yazılan İngiliz yubâğusı Edvard Belkeviye Kadriye Hanımın zevci Fâik Bey'e gönderdiği müteahze itihariye miltiyan mektuplarını ele geçirtti yazılmıştır.

Tahkikatımıza nazaran ele geçmiş mektup yoktur. Sadece bu İngilizin mes'eledede aldatmış olup olmadığı tahkik edilmektedir. (Mabadi Sa 3 Sa 6 4.)

Çocuk haftasına hazırlık Türk Ocakı bir gün için çocukların emrini verilecek

Reis, katibiumumi, muhasebeci hep çocuklardan mürrekkep olacak Vali, Polis müdürü bunların müracaatlarını yapacaklardır

Dün Ocakta toplanan çocuk haftası komisyonu Nisan'da yapılacak olan çocuk haftası programını hazırlamak üzere Dün Türk Ocakında bir içtima aktedimistir. Bu içtimada Himayeli Etilal Cemiyetinden Lamia Refik, Masika Fahir ve Atıf Nazım, Türk ocakından Nalaye ve Sub'ya Hm. ile Dr. Ali Süleyr, Kenan, Fethi Hüsamettin Hikmet, Saim B. ler iştirak etmişlerdir. İhtimada tespit edilen programa göre çocuk haftası 23 Nisan'dan 29 Nisan'a kadar devam edecektir. Bu müddet zarfında ocak çocuklara ait olacaktır. Ocaklı, bir ilahde zihnimde şekli meşuk bulunan maruf bir zat ile ilk defa karşı karşıya geldiğiz zaman daima insan bir (Mabadi Sa 3 Sa 3.)

Çocuk haftasının ilk günü Ocakta bir misafere verilecektir. Yaluz o gün mahsus olmak üzere Türk Ocakı misafere misafere çocuklar tarafından idare edilecektir. Ocakın reisi, katibi umumiye ve muhasebecisi çocuklardan mürrekkep olacaktır. Bu cihet Vilâyet ve Polise de bildirilecektir. İlah ederse Ocak reisi Valiye telefon ederek kendisini tanışacak ve muamele talep edecektir. Çocuklar (Mabadi Sa 3 Sa 3.)

Güzellik Müsabakası Resim kabu' müddeti 15 nisan'a kadar

Bayın, müsabakamıza iştirak eden hanım kızlardan Selma Halli Hanım Resmî mahallinde derece alıyor.

Löften okuyunuz

Güzellik müsabakamıza için bazı resimler ayıyoruz ki, sahipleri tarafından değil de dostları ve ya tanıdıkları tarafından gönderiliyor. Sahibi'nin nırsız olup olmadığını bilmediğimiz için bu gibi resimleri, tabii derecilemiyoruz. Buna emaleyh, muhterem kari ve kardeşlerimizden, başkalarının resimlerini göndermelerini rica ederiz. Tabii peder, valide, bürader, veli gibi zevat, kendi kızlarını ve ya hanımlarının resimlerini gönderebilirler. Fezlayis Hassasından Evver Suphi Beye

Müsabakamıza iştirak eden genç kızların hep, teklifati esasıyla kamununun tarih dahilinde bulunan "Türk, lerdir. Sizin yanlı olarak zaan ettiğiziniz gibi aralarında cenebi bir devlet tebaasından hiç bir kız

Selma Halli Hanım

GÜZELLİK MÜSABAKASI KUPONU

İlahi Mahir'in
YUNUS MADI
İdarehanesi : Dönümmümlüye
karşısında daire mahsus
Telgraf : İstanbul Cumhuriyet-
Posta kutusu : N° 246
Telefon : Bag mahiri : 2366
Tabir mahiri : 2359
İdare mahiri : 2365. Kitap no : 472

Cumhuriyet

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR. SİYASİ TÜRK GAZETESİ

ABONE ŞERHİ	
İçerik:	Türkiye için Haric için
Sene için:	1400 Kr. 2700 Kr.
6 aylık:	750 Kr. 1450 Kr.
3 aylık:	400 Kr. 800 Kr.

Nüshası her yerde
5 KURUSTUR

Beşiktaşlılar Galatasaray-Fener Muhtelitini 1-5 Yendiler

Kira kanunlarına ihtiyaç vardır

Yaşamak için ekme, et ve sütün insanlara lüzumu gibi meselelere olan ihtiyacı önemini de fazla fazla hissi yokları haric unumiden hayat pahalılığı için bütün memleketlerde kiraların tezahür etmemesi için hükümet tedbirleri tedbir edilecek olmalıdır. Yaşamak için ekme, et ve sütün insanlara lüzumu gibi meselelere olan ihtiyacı önemini de fazla fazla hissi yokları haric unumiden hayat pahalılığı için bütün memleketlerde kiraların tezahür etmemesi için hükümet tedbirleri tedbir edilecek olmalıdır.

Avrupa kanunlarında hayat pahalılığına karşı alınan müdâcellede ev kiraları esas hükme edilmiştir. Bundan dolayı ev ve apartman binalarındaki tedbirler, hayatlı zararı önlemek için alınmalıdır. Yaşamak için ekme, et ve sütün insanlara lüzumu gibi meselelere olan ihtiyacı önemini de fazla fazla hissi yokları haric unumiden hayat pahalılığı için bütün memleketlerde kiraların tezahür etmemesi için hükümet tedbirleri tedbir edilecek olmalıdır.

Bir çok memleketlerde, kira fiyatları alınırların takip ederek hayatlı zararları önlemek için müdâcellede bir ziyadeli maruz kalması için ev kiraları haric unumiden sonra müdâcellede önlemler tezahür etmemesi için hükümet tedbirleri tedbir edilecek olmalıdır.

Demek ki: hayat pahalılığı (fiyatın artması) için ev kiraları ancak (fiyatın artması) ile birlikte artmalıdır. Halbuki bizde bir taraftan fiyat (fiyatın artması) halinde hayat pahalılığı bir nispeti bir zaman müdâcellede edilmeyecek (fiyatın artması) ve hatıra daha fazla gelen ve ev kiraları da (fiyatın artması) nispetine artmalıdır.

Ev kiraları kanunları hayat pahalılığına karşı alınan müdâcellede önlemler tezahür etmemesi için hükümet tedbirleri tedbir edilecek olmalıdır.

Bunun dışında ise mülkleri kiracılar bir borç belâki edilmeye, ve bir mülk emsaliyeti anımsımlı teşkil eden kiracılar ev sahiplerine karşı müdâcellede önlemler tezahür etmemesi için hükümet tedbirleri tedbir edilecek olmalıdır.

İstanbul ve Paris Hükümetlerinden örnek
ALADDİN CEMİ

B. M. Meclisinin yaz tatili

Ankara 22 (Husus) - Büyük Millet Meclisinin mayıs ortasında yaz tatil yapması düşünüldüğünde emcülerin ellerindeki işleri çabuk bitirmek için sak sak işlemlerine başlandı.

Ticaret mübavelesi aktedilmemiş olan devletlere 930 harırazına kadar muvakkat ticaret mübahedeleri akti hak-kundaki layiha Heyeti Vekilden meclise gönderilmiştir.

GÜZELİK
MUSABAKASI
KUPONU
N° 12

Hilaliahmer kongresinden bir intiba

Hilaliahmer kongresi

Veremiler için beşbin lira ayrıldı
Ankara'ya umumi kongraya gidecek murahhaslar dün intihap edildiler

Hilali ahmer İstanbul kongresi dün Darülfünun konferans salonunda in'kad etti ve Reis Ali Paşanın uzun ve konuşmuş bir nutukla açıldı. Muvakat birinci ilkelci realite ve umumi kâtipliğe Vali Muavini Fazl B., Sâhiye Hüseyin H. ve Dr. Galip Ala B. intihap edildiler. Mütakabben Merkez heyet'i raporu edindi. Bu kararla teşkil edecek deredece umumi raporunda sayıları diğer faaliyetler ve çok önemli hizmetler zikredilmekte idi. Sonra beşbin kat' ve masra-

Reis Ali Pa. nutuk irat ederken

Bekârlık mes'elesi

Bekâr meb'uslarımızın noktâi nazarları

Osman zade Hamdi B. ne diyor?

İnsan ailesinin mutlak refahını temin edilebilir. Bu kudretli hatz olımayanlar evlenmemelidirler

Ankara 12 (Mu. Ma.) Meclise verilen bekârlık vergisi dolayısıyla meb'usların ve erkânın ne düşündüğünü anlamak isterken evvelâ Osmanzade Hamdi Beyfendiye müracaat etmek hüzumunda herkes müteffektir. Bunun için Hamdi Beyi köşğünde ziyaret ettim. Mütalacasını sordum. Önce gülümseydi sonra açılarak anlatmaya başladı:

Memleketimizde bekârların vaziyet ve ahvalını endişe edenlerin heyecanlı hareketleri ara sıra zuhur etmektedir. Bu endişenin esbab ve avanisi sade ve basittir: Memleketin nüfusunu artırmak. Çok güzel. Buna bir şey denmez, ama mesele bu kadar sade ve basit değildir. Kıyamet kadar noktâi nazar farkları serdedilebilir. Hen bekârlıktan o kadar memnûnun ki herkeş beş senelik ömrü derdedirimin Kâmilan bekâr geçişini bilen bilir. Bir kadını teşriki hayat ekmekteki maksat çocuk yetiştirmek imi, ne yapalım bu bahıyarlık bize nasıl ol-madı. Hayat müdâcellesinin, mütevellî harperine servet ve refah meselesinin ve bir çok avanisi belki bunda bir tesiri

Mabül No. 4 S. 2 v. 2 de

Vatandaş!

Çocuklarınıza öğretiliniz ve öptürünüz. Nizi öpmek bir çok hastalıkları: Kızamık, Boğmaca, Kuşpalazı, Grip, Verem ve Frengi nakledebilir.

Mareşal Foş

Cenaze merasimi salı gününü...

Merasimde İngiltere Kralı namına Prensi Jorj hazır bulunacak

Mareşal Foş cenaze merasiminde İngiltere Kralı namına Prensi Jorj hazır bulunacak. Merasim salı günü Londra 22 (A.)

Paris 21 (A.A.) - Mareşal Foş'un vefatı münasebetiyle bir çok cenaze müesseseleri hariçle mezarine giderek taziyete bulunmuşlardır. Heratran taziyet telgrafları gelmektedir. Paris'te bulunan

Katil Sürrü'nün dün işteçabına bağlandı

Kalyoncu katliamında katil Sürrü'nün işteçabına bağlandı. Katil Sürrü'nün işteçabına bağlandı.

Kabahat Malmazelde mi?

Mabül No. 4 S. 2 v. 2 de

Bizim transatlantik Gülcemal vapuru tanınmıyacak bir şekil aldı

Vapurun bugün de sür'at tecrübeleri yapılmaktadır. Vapurun sür'ati 17 mile kadar çıkmıştır

Süvari Cemal Beyin çayından bir intiba

Bu haberin kaymetini ve bu sevincinin ne kadar yarında olduğunu, anlamak için Gülcemal'i gördük. Gemiye, evvelki gün yapılan ilk sür'at ve pusla tanımı tecrübeleri vesilesiyle ziyaret ettik.

Gülcemal, müteaddit salonları, küçük birer apartmanı andıran banyoları, salonu ve hatıra balkonlu kamaraları ile, immanıza gelen çok sayılı vapurların dahilini andıran her türlü konforu ile tanınmıyacak bir hale gelmiştir. Üst güvertinin iki tarafında sancağın ve iskele yanlarında gösteren kurnası ve yeşil salondaki tertip edilmiş kütüphane salonu genişletilmiş, zarif bir çiçeklik ve çok renkli balıkların oynadığı bir havuz ile tezahür edilmiştir. Sigara salonun balkonuna açılan kapı pek zarif olmuştur. Son tadilatın en iyi taraflarından biri de yemek salonunda yapılan tadilatlar.

Güzellik Müsabakamız Rey veren karilerimize hediyeler vereceğiz

Bu gün müsabakamız itibararak eden hamur lozardan Matmazel "Violet Çukriyel", in resmî derecediyoruz.

Mabül No. 4 S. 2 v. 2 de

ÖZGEÇMİŞ

NURAN ÜLKER

Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi: 29. 06. 1967

Doğum Yeri: Kandıra

Medeni Durumu: Evli

Eğitim

Lise: Kandıra Lisesi

Lisans: ODTÜ -Eğitim Fakültesi – Kimya Öğretmenliği

Yüksek Lisans: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Çalıştığı Kurumlar

Kandıra Çok Programlı Lise

Hasanpaşa İlköğretim Okulu

TEB Ataşehir İlköğretim Okulu